



РЕШЕТИЛІВЩИНА- МІЙ РІДНИЙ КРАЙ

Історико-краєзнавчі
нариси

Полтава
ТОВ «АСМІ»
2017



УДК 94(477.53)
ББК 63.3(4Укр-4Пол)я7
Р47

Схвалено Вченою радою Полтавського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників ім. М. В. Остроградського, протокол № 5 від 26.10.2016 року.

Авторський колектив: І. В. Козюра (вступ, розд. 2.1, 2.3, 3.2),
І. О. Гмиря (розділ 4.1,4.2),
Ю. М. Кісінь (розд. 3.1, 4.3,4.4),
В. М. Козюра (розд. 2.2, 2.4),
Г. В. Кошкалда (розд. 3.3, 5.2),
Р. М. Рейда (розд. 1),
Н. О. Ширшова (розд. 5.1),
В. І. Гайдар (розд. 5.3),
М. В. Яресько (розд. 5.3).

Рецензенти:

Нестуля О. О., доктор історичних наук, професор, ректор ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки й торгівлі»;
Степаненко М. І., доктор філологічних наук, професор, ректор Полтавського Національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка;
Клепко С. Ф., доктор філософських наук, професор, проректор з наукової роботи Полтавського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників ім. М. В. Остроградського.

Видано за кошти обласного бюджету згідно із Планом випуску соціально значущих видань

Решетлівщина – мій рідний край [Текст]: історико-краєзнавчі нариси / [Козюра І. В., Гмиря І. О., Кісінь Ю. М. та ін.; за заг. ред. І. В. Козюри]. – Полтава : ТОВ «АСМІ», 2017. – 198 с. : іл., портр.

ISBN 978-966-182-440-8

Книга містить історико-краєзнавчі матеріали про Решетлівщину: її найдавніше і ближче минуле, розповіді про відомих людей краю, про побут і звичаї населення, славі традиції, здобутки і втрати на непростому історичному шляху.

Книга може бути використана як краєзнавчий посібник для учнів, студентів, викладачів краєзнавства, а також стане у пригоді широкому загалу читачів, яких цікавить минуле і сучасне рідного краю.

УДК 94(477.53)
ББК 63.3(4Укр-4Пол)я7

ISBN 978-966-182-440-8

© І. В. Козюра, І. О. Гмиря, Ю. М. Кісінь,
В. М. Козюра, Г. В. Кошкалда, Р. М. Рейда,
Н. О. Ширшова, В. І. Гайдар, М. В. Яресько, 2017
© ТОВ «АСМІ», 2017

❁ ВІЗИТНА КАРТКА РЕГІОНУ ❁

Карта Решетилівського району



Решетилівський район розташований у мальовничій лісостеповій зоні України у центральній частині Полтавської області. Площа 1,01 тис. кв. км. Населення 31,9 тис. чол. (2016 р.). У районі 83 населених пункти, з них 74 підпорядковані сільським радам і 9 селищній. Центр – смт. Решетилівка, де проживає близько 9 тис. чол. Район межує з Кобеляцьким, Полтавським, Козельщанським, Великобагачанським, Новосанжарським, Глобинським, Шишацьким та Диканським районом Полтавської області. Лише 30 км відділяє селище від обласного центру. Район має зручне розташування відносно великих

промислових центрів – м. Київ (305 км), м. Харків (180 км), м. Суми (183 км), м. Дніпро (150 км). На його території проходить автомагістраль Київ-Харків та залізниця Київ-Харків зі станціями «Решетилівка» та «Братешки». З півночі на південний захід район перетинає р. Говтва, на західній межі району – р. Псел, а на сході – р. Полузір'я.

Решетилівський район утворено в 1923 р. (з лютого 1932 до вересня 1937 р. він входив до складу Харківської, а з 22 вересня 1937 р. – входить до складу Полтавської області).

Символіка Решетилівщини використовується під час проведення святкових заходів, розміщується на офіційних бланках районних підприємств і установ, на друкованій продукції та товарах народного вжитку виготовлених у районі, сувенірній і рекламній продукції. Прапор району гордо майорить на будинках органів місцевого самоврядування, виконавчої влади, на приміщеннях підприємств і організацій Решетилівщини.

Наш Прапор: має співвідношення 2х3 і являє собою дві рівні горизонтальні смуги синього та малинового кольорів, найбільш поширених на козацьких прапорах і хоругвах. Синя смуга – вгорі, малинова – низу. На синій смузі з лівого боку розміщено зображення козацького хреста жовтого кольору – основного елемента прапора Полтавського полку, до складу якого в XVII–XVIII ст. входила Решетилівська козацька сотня. Кольорова гама Прапора: **синій колір** – символ стійкості, сили, вірності, надійності, боротьби за свободу; **малиновий колір** – символ могутності, хоробрості, успіху і єдності; козацький хрест – **жовтий колір** – символ вічності, духовності, святості.



Герб Решетилівського району являє собою лицарський щит і має співвідношення сторін 2х3. Він розподілений на 5 частин. На верхньому синьому полі напис «Решетилівщина», ниж-

че – смуга орнаменту, типового для місцевих народних промислів. На синьому полі вгорі – **козацький хрест**, як символ на історичному прапорі Полтавського полку. На синьому полі внизу – зображено «**дерево життя**» – рослинний орнамент решетилівських вишитих рушників. У зеленому полі зліва – зібраний **сніп**, який уособлює природне багатство, родючість рідної землі, працьовитість її мешканців, національні традиції краю. У зеленому полі справа зображено «**золоте руно**» – символ достатку і щастя, що нагадує про знамениті решетилівські смушки, які в XVII–XIXст. високо цінувались на світовому ринку. Символіка кольорів: **синій** – боротьби за свободу, надія; **жовтий** – сонце, світло, доброта, єдність; **зелений** – родючість і достаток.

Автори Герба і Прапора – **Ігор Козюра** – доктор наук з державного управління, кандидат історичних наук та **Євген Пілюгін** – член Національної Спілки художників України.

Герб та Прапор Решетилівського району затверджені рішенням районної ради 21 березня 2002 року.

Гімн Решетилівщини – автори поет і краєзнавець *Володимир Мошюра* та самодіяльний композитор *Валентина Комлева*, затверджений на сесії районної ради 27 травня 2004 року.

Текст Гімну

*Родючі поля, Псла і Товтви долини,
Блакитних небес глибока
Червона калина в вінку Полтавищини
Це наша свята сторона.*

Приспів:

*Новий світанок на радість зайнявся,
Друзе, його привітай!
Щедрою милістю Божого слався
Наш Решетилівський край!*

*Все, що пройшло ми, для нас неабутно
Минуле – наш ідній урок.
Ми гордий народ і за нами майбуттє
Вперед же спрямуємо крок!*

Приспів.

*Родо наш древній і славний, єднайся,
Трацєю день зустрідай!
Духом козацьким і волею слався
Наш Решетилівський край!*

Гімн Решетилівщини, Герб і Прапор лаконічно, але досить ви-
черпно і емко розповідають світу про наш чарівний край, його бага-
ту історію, працелюбних, співучих і красивих мешканців. Край, де, як
зазначив поет Василь Симоненко: «Люди – прекрасні. Земля – мов
казка, кращого сонця ніде нема».

❖ ЗМІСТ ❖

Слово до читача	8
Розділ I. Прадавня історія краю	9
Розділ II. Наш край в Добу Козаччини (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.)	
2.1. Гартувалась тут слава козацька	21
2.2. У вирі Північної війни	29
2.3. «Була колись Гетьманщина»	37
2.4. Духовний центр Козацької Доби	45
Розділ III. Решетилівщина в другій половині XVIII – першій половині XIX ст.)	
3.1. У кріпосному ярмі Попових.....	50
3.2. Декабристи й Решетилівський край	57
3.3. Решетилівські стежини Кобзаря.....	64
Розділ IV. Новітня історія рідного краю (друга половина XIX – перша половина XX ст.)	
4.1. На зламі доль і епох.....	70
4.2. Революційний буревій.....	76
4.3. Роки соціальних перетворень	86
4.4. Священна війна	100
Розділ V. Наш край у другій половині XX – на початку XXI століття	
5.1. Повоєнне відродження	114
5.2. Період підйому і надій: 70–80-ті роки.....	119
5.3. Незалежність: люди, дати, події, факти.....	125
Хронологічний довідник з найдавніших часів до 1989 року	147
Додатки	156
Література	195

❖ СЛОВО ДО ЧИТАЧА ❖

Краєзнавчі посібник, який автори пропонують вашій увазі, – це неупереджений і об'єктивний огляд історії рідного краю з прадавніх часів і до сьогодення.

Сподіваємося, що він допоможе відкрити для себе захоплюючу «біографію» «малої Батьківщини» – гордого і непокірного містечка-фортеці на кордоні з Диким Полем у Козацьку Добу і знаменитих решетилівських хуторів, на яких знайшли прихисток і свою долю сотні лицарів-запорожців після ліквідації царизмом Запорозької Січі, добре знаного далеко за межами Полтавщини завдяки велелюдним ярмаркам XVII–XIX ст., знаменитим смушкам, винятковій майстерності ремісників-чинбарів і чоботарів торгового центру, світову славу якому принесли неперевершені твори народних митців-вишивальниць і ткачів, їх чарівні ліричні пісні і думи.

Маємо надію, що ця книга допоможе багатьом із вас віднайти відповідь на запитання великого Кобзаря: «Чия правда, чия кривда і чії ми діти?», стане своєрідним містком, який поєднає покоління минулі з поколінням нинішнім і прийдешніми.

Переконані, що добре знання історії Решетилівщини стане надійною точкою опори у просторі історичного буття.

Тож, шановні країни! Хай Вам послужить добрим дороговказом заповіт Володимира Сосюра:

*«Любить Україну, як сонце любить,
Як вітер, як трави і води
В годину щасливу і радості мить,
Любить у годину негоди,
Любить у труді, у коханні, в бою,
Як пісня, що лише зорею...
Всім серцем любить Україну свою
І вічно ми будемо з нею! »*

Астори

❖ РОЗДІЛ I ❖ ПРАДАВНЯ ІСТОРІЯ КРАЮ



Археологічні розкопки

На території Полтавщини люди поселилися дуже давно. Найдавніші поселення з'явилися за доби пізнього палеоліту (20 тис. років тому). На цей час основними заняттями людей були загінне полювання та збиральництво. На Решетилівщині найдавніші сліди людської діяльності відносяться до епохи неоліту (15–13 тис. років тому). Однак значної чисельності населення в неолітичну добу тут, очевидно, не досягло, оскільки виявлено порівняно невелику кількість археологічних об'єктів серед них, в тому числі – і зуб мамонта.

В цей час тільки розпочинає свій розвиток відтворювальне господарство, що призвело до помітного збільшення людності в уже наступні історичні епохи. Про це ми можемо судити зокрема з посуду, виготовленого з обпаленої глини. Саме керамічний посуд чи його фрагменти дозволяють фахівцям відносити ту чи іншу археологічну пам'ятку (поховання або залишки давнього поселення) до того чи іншого населення та хронологічного періоду. Обпалені керамічні речі або їх фрагменти внаслідок своїх фізичних властивостей здатні зберігатися тисячі років, надаючи археологам безцінну інформацію для реконструкції давньої історії.



Зуб мамонта



Фрагменти керамічного посуду

Окремі археологічні пам'ятки давнього населення, яке залюднювало землі сучасної Решетилівщини, до нас дійшли ще з VI–IV тис. до н.е. Так, поблизу с. Литвинівка, відкрито залишки поселення дніпродонецької культури. Розкопки свідчать, що люди мешкали в прямокутних наземних житлах, основним господарським заняттям було полювання на лісових тварин – тура, благородного оленя, косулю, ка-

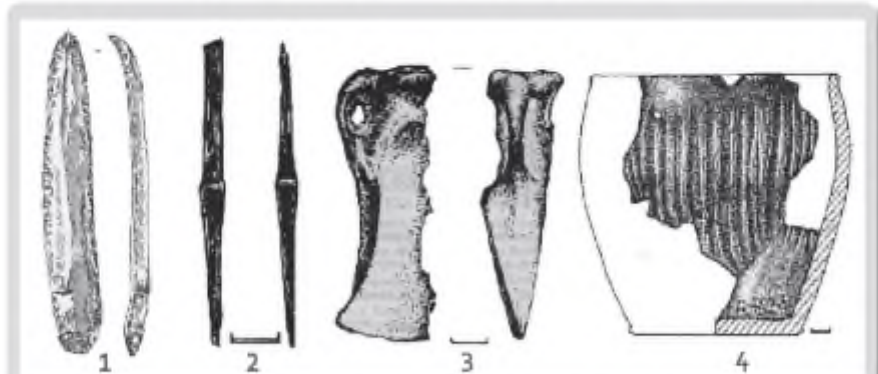
бана та рибальство, хоча наявні й елементи таких промислів, як землеробство та скотарство, більш властиві для сусідніх населень, що відносяться до було-дністровської та трипільської археологічних культур.

Наступниками дніпро-донецької культури, стали племена, які залишили пам'ятки ямково-гребінцевої культури. Її назва пов'язана з характерним орнаментом, яким вкривався гостродонний керамічний посуд, суцільно вкритий рядами невеличких ямок, зроблених по ще не обпаленому посуду. Ямково-гребінцева культура датується дослідниками IV–III тис. до н. е.

Крім керамічного посуду, у людей неолітичної доби була також значна кількість знарядь, виготовлених з кістки, серед яких відомі рибальські гачки, гарпуни та тесла. Основним мате-



Ріг первісного тура



Речі з досліджень археологічних пам'яток на території Решетилівського району:

Мал. 1. Крем'яна пластина. Мал. 2. Бронзове долітце (с. Паненки)

Мал.3. Фрагмент сокири-кельта (с. Хоружі). Мал.4. Фрагменти банкоподібного горщика зрубної культури (с. Сухорабівка)

ріалом для знарядь праці слугував кремій, з якого виробляли різноманітні предмети: скребачки, вістря, двобічні тесла та ін. Одне з таких знарядь було знайдено на берегах р. Говтви – воно являє собою довгу, оброблену пластину з кременю, яка зберігається в експозиції Полтавського краєзнавчого музею.

Наступний великий період – епоха бронзи – характеризується значним збільшенням кількості населення на території сучасного Решетилівського району та загалом дніпровського лісостепового Лівобережжя. Велику кількість археологічних пам'яток цього періоду і до нині ще можна віднайти на цих землях практично поблизу кожного сучасного населеного пункту. Це, насамперед, десятки та сотні курганів, більша частина яких, очевидно, датується добою бронзи.

Кургани являють собою земляні насипи, споруджені над похованнями.

Цікаво, що на думку більшості сучасних дослідників, висота та діаметр курганного насипу та розміри могильної ями можуть свідчити про суспільну значимість похованого. Така інформація є надзвичайно цінною для історичних реконструкцій, оскільки в похованнях доби бронзи зазвичай досить нечасто трапляються речі, які могли б допомогти зрозуміти суспільний устрій цього давнього населення, ранг або статус небіжчика.

Епоху ранньої бронзи на території Решетилівщини пред-



Кургани

ставлено пам'ятками ямної археологічної культури. Свою назву вона отримала від форми поховальної камери, яка споруджувалася у вигляді простої ями. Ця культура існувала на території лісостепової та степової зон протягом XXX–XXIII ст. до н. е. Сліди поселення цього часу

поки що виявлено тільки поблизу с. Паненки, проте наявність інших поселень на території є дуже вірогідною. На користь цього свідчать і виявлені та досліджені поховання ямної культури. Один з таких курганів досліджувався науковим співробітником Полтавського краєзнавчого музею І. Мельниковою в 1988 році поблизу с. Мушти, де було виявлено три поховання, два з яких належали до ямної археологічної культури, а третє – належало вже до часу пізньої бронзи. Під час розкопок кургану поблизу с. Хоружі виявлено також дві жертвні культові ями, які датуються 2500–2130 рр. до н. е., тобто належать до часів існування ямної культури. В одній з ям знайдено мушлю, в іншій – кістки бика та залишки дерева, які, очевидно, становили жертвоприношення, що додає інформації про культову (релігійну) сферу життя давнього населення.

Кургани досить часто використовували у якості поховальної споруди кілька разів і в різні історичні епохи. Так, згаданий курган поблизу с. Хоружі, споруджений у ямний час, було досипано та використано кілька разів – востаннє вже в XIII–XIV ст. н. е. Традиція використання давніх курганів для здійснення поховань збереглася і до наших часів. Пригадаєте, як говорить Т.Г. Шевченко у своєму "Заповіті": "Як умру, то поховайте мене на могилі...". Під "могилою" Тарас Григорович має на увазі саме кургани. І в наш час влаштування сучасних цвинтарів на древніх могилах-курганах є досить характерним. Так, цвинтар у західній частині селища Решетилівки, поблизу автошляху Решетилівка-Шилівка, частково розміщений на курганному насипі, це ж спостерігається і на курганному могильнику поблизу північного узбіччя шляху Решетилівка-Литвинівка.

Ще виявлено також пам'ятки так званої катакомбної археологічної культури що належить до пізніших часів. На відміну від своїх попередників "катакомбники" ховали небіжчиків у достатньо складних спорудах під курганними насипами. Одне з таких поховань досліджено в кургані поблизу с. Хоружі в 2007 р. науковим співробітником Центру охорони та досліджень пам'яток археології управління культури Полтавської облдержадміністрації В.В. Шерстюком.

Загалом катакомбна культура, що датується сучасними дослідниками XXV–XX ст. до н. е., була поширена від Приуралля до Дунаю, і засвідчує про подальший розвиток металургії та виробництво метале-



Поховання катакомбної археологічної культури

вих знарядь праці. Також представляють інтерес і знахідки, виявлені на території нашого району. Зокрема – відомі пам'ятки зрубної (XV–XIV ст. до н. е.) та бондарихинської (XII–X ст. до н. е.) археологічних культур. Одне з поселень періоду пізньої бронзи відкрито та обстежено знову ж таки поблизу с. Хоружі, де матеріалом стали уламки керамічного посуду та фрагмент бронзової сокири-кельта (Мал. 3), що датується серединою II тис. до н. е.

Іншим виробом зрубного часу, виявленим під час археологічних розвідок, стало бронзове долітце, знайдене на залишках давнього поселення поблизу с. Паненки (Мал. 2). До зрубної культури належить також і уламок горщика, орнаментований повздовжніми валяками, який має сліди ремонту (просвердлений у стінці отвір) (Мал. 4). Посудина походить зі зруйнованого поховання часу пізньої бронзи з курганного могильника поблизу с. Сухорабівки.

В епоху пізньої бронзи на території Решетилівського району кількість населення, безумовно, збільшується. Про це можна говорити тому, що тут виявлено помітну кількість залишків давніх поселень. Такі пам'ятки відкриті поблизу Решетилівки, с. Бабичів, Березняків, Білоконів, Бойків, Глибокої Балки, Долини, Калеників, Кривок, Молодиківщини, Паненків, Пасічників, Писаренків, Підка, Піщаного, Хоружів, Шкурупіївки, тобто вони рясно вкривають землі всього району.

Скіфський час (VII–III ст. до н. е.) на території Решетилівщини поки що представлений слабко. Хоча цілком імовірно, що частину курганів на території району було споруджено саме в цей період. На користь цього може свідчити і те, що в сусідніх Диканському та Полтавському районах області було виявлено значну кількість пам'яток скіфського часу. До того ж, за інформацією місцевих краєзнавців з с. Лиман Другий, в кургані, розкопаному під час будівництва школи, було виявлено поховання скіфських воїнів. Проте інформація про це не є задокументованою, а доля матеріалів з цього поховання невідома. Доречно зауважимо, що наукове археологічне дослідження – це, насамперед, інформація, яку важко переоцінити. Відповідно і предмети, які виявляються науковцями під час розкопок, мають цінність як джерела інформації. В інших же випадках, коли розкопки проводяться аматорами або грабіжниками, саме інформація безповоротно гине і ми втрачаємо ще одну сторінку нашої історії. Адже окремі речі, навіть передані до музейних закладів без детальних даних про обставини їх виявлення, менш вартісні.

Сліди поселення скіфського часу також виявлені поблизу с. Бойки (тепер неіснуюче): тут було знайдено характерні фрагменти посуду.

Наступний історичний період, про який говорять нам археологічні знахідки на території Решетилівщини, це III–V ст. н.е. Саме в цей час на сучасній території району з'являються археологічні пам'ятки, що належать до так званої черняхівської археологічної культури. Її назва пов'язана з місцем, де вперше було зафіксовано раніше не відому науковцям археологічну культуру – с. Черняхів на правому березі Дніпра. З часу відкриття тут першої пам'ятки пройшло вже понад 100 років, і зараз таких місць відомо вже кілька тисяч, розташованих на території України, Молдови, Російської Федерації. Пам'ятки черняхівської культури залишило населення, яке мало кілька етнічних складових: східних германців, сарматів, слов'ян та ін. На першому етапі формування нової археологічної культури ця людність взяла участь в активних збройних нападах на територію дунайських і малоазійських провінцій Римської імперії під час так званих "Готських війн" (232–270 рр. н. е.). Протягом майже 40 років ці народи здійснювали напади на сусідні римські провінції і були подолані лише надзвичайним напруженням усіх сил могутньої держави. Після закінчення війн

ці так звані варварські народи та племена розселяються по території сучасної України, де розпочинається формування нової спільноти, яка і залишила черняхівські пам'ятки. І з другої половини III ст. н. е. густа мережа поселень уже вкриває величезні території. Особливістю розташування черняхівських поселень є характерне розміщення їх вузькими смугами на пологих схилах річок, струмків, вологих балок і перших надзаплавних терас поблизу джерел води. Черняхівська людність мешкала в неукріплених поселеннях, розміром від 1–2 до 20–30 га. Зазвичай такі поселення розміщувались ланцюжком на відстані 1–2 км. з цвинтарем неподалік. На сьогодні на території Полтавської області відомо близько 300 пам'яток черняхівської культури,



значна частина з них розміщується на теренах Решетилівщини. Такі поселення відкрито поблизу сіл Капустяни, Михнівки, Пасічників, Сенів, Литвинівки, Нової Диканьки, Жовтневого, Потеряюк, Молодиківщини та інших населених пунктів району – всього не менше сорока.

Найбільш характерною ознакою пам'яток черняхівської культури є наявність фрагментів якісно зробленого керамічного посуду, виготовленого на гончарному колі та багато орнаментованого – кухонного, тарного і столового. Останній – гарно оздоблений, лискований, характерного сірого або коричневого кольору. Висока якість і масовість беззаперечно можуть свідчити про те, що в суспільстві в цей час були професійні гончарі. В ареалі черняхівської культури досліджено кілька залишків їхніх майстерень. Крім гончарного виробництва, у черняхівців були розвинуті й інші види ремесел: металургія, ювелірна справа, косторізне ремесло тощо.

Появу професійних ремісників у цьому суспільстві дослідники пояснюють існуванням порівняно продуктивного сільського господарства й активними контактами з провінційно-римською культурою, звідки, на думку науковців, і була привнесена значна частина технічних ремісничих прийомів. Черняхівці будували наземні та заглиблені житла – оселі, навколо яких розміщувалися господарські споруди.

Основними заняттями носіїв черняхівської культури були орне землеробство та приселищне скотарство. Серед зернових сільсько-господарських культур дослідники відзначають культивування таких, як просо, ячмінь, пшениця-двозернянка, горох, сочевиця та льон. Серед домашніх тварин – велика рогата худоба становила близько 40%, мала (коза, вівця) рогата худоба – 26–27%, до 24,5% – свині, а коні – 9,2%. Ефективне сільське господарство дозволило суспільству утримувати у своєму середовищі професійних ремісників.

Крім цього, значна кількість дослідників припускає, що продуктивне сільське господарство дозволяло черняхівцям продавати надлишки своєї продукції, зокрема торгуючи і з провінціями Римської імперії. Про такі торговельні зв'язки може свідчити знайдення срібних римських монет на черняхівських пам'ятках, а також наявність тут же керамічного та скляного посуду імпортного (провінційно-римського) виробництва, що потрапляв сюди внаслідок торговельно-обмінних операцій.

Донедавна вважалося, що черняхівська культура припиняє своє існування внаслідок гунської навали 375 р., яка знищила цю спільно-



ту. Більшість дослідників дотримуються думки про те, що з приходом гунів населення, рятуючись від ворогів, емігрувала в західному напрямку – на землі Римської імперії. Проте очевидно, що значна частина люду залишилася на своїх землях і, можливо, взяла участь у формуванні наступної археологічної культури – пеньківської. Пам'ятки пеньківської культури знайдено на території району поблизу сіл Бойки, Демидівка, Литвинівка, Прокопівка, Твердохліби, Хоружі. І якщо попередня на цих землях черняхівська культура мала однозначно багатоетнічний характер, то наступна пеньківська науковцями вважається уже слов'янською. Формування нової спільноти відбувалося внаслідок міграції носіїв так званої київської культури з північніших областей лісостепової та лісової зони. Пеньківська культура датується серединою V–VII ст. н. е., а залишки виробів тих часів вважаються старожитностями антів, про яких маємо інформацію з писемних свідчень візантійських авторів VI ст. Так, Прокопій Кесарійський говорить про "незліченні племена антів", які мешкають, зокрема, і на лівому березі Дніпра.

Характерними для пеньківської культури є грубі ліпні горщики біконічної та округлої форми, глиняні сковорідки з невисоким бортиком. Вони виготовлялися без гончарного кола та випалювалися на відкритих вогнищах. Найвідомішими ж у комплексі матеріальної культури є своєрідні срібні прикраси – "старожитності антів", які виявляють здебільшого випадково у складі скарбів.

Серед знарядь праці – також відомі сільськогосподарські: серпи, залізні наральники, мотижки та зброя – вістря стріл і списів.



Старожитності антів

Населення мешкало невеликими (1–2 га) поселеннями в наземних та заглиблених житлах. Досліджені також залишки кількох округлих юртоподібних житлових споруд, які, як вважають, могли належати кочівницькому компоненту у складі «пеньківців». Ці кочівники, на думку вчених, належали до болгарських племен, і цілком вірогідно, що подібні контакти між кочівниками (болгарськими племенами) та землеробами (пеньківцями) мали характер мирного співіснування. Таке співробітництво могло бути викликане постійною потребою кочівницьких племен у землеробській продукції. Нагадаємо, що саме болгарським племенам на теренах Полтавщини належить одна з найвідоміших археологічних знахідок – Перещепинський скарб.



Фрагмент посуду салтівської археологічної культури

Також на території Решетилівщини поблизу с. Білоконі відкрито залишки поселення салтівської культури (VIII–Хст.) – не надто характерної для нашого краю, бо вона пов'язана з поліетнічною

спільнотою, яка існувала у складі значної територіальної держави – Хозарського каганату і розташовувалась в межах сучасних Харківської, Донецької і Луганської областей. Поодинокі ж пам'ятки цієї культури виявлені і на Полтавщині.

Контактною зоною між степовиками та слов'янами-землеробами служили території між Пслем і Ворсклою і в наступний період – час формування та існування великої держави східних слов'ян – Київської Русі. Поселення, городища та некрополі роменської археологічної культури, яку залишили, як вважається, літописні сіверяни, розташовуються в своїй більшості на правих високих берегах значних водних артерій – Сули, Псла, Ворскли. Таке розташування зумовлювалося завданнями оборонного характеру: велика водна перешкода та високий берег заважав кочівникам у їх нападах і міграціях. Землі ж Решетилівського району порівняно низинні, з плавними деталями рельєфу, очевидно, захищати було досить складно. Можливо, саме тому на цій території слов'янські пам'ятки часу існування Київської Русі поки що маловідомі, хоча і Псел, і Ворскла залюднювались тоді досить щільно.

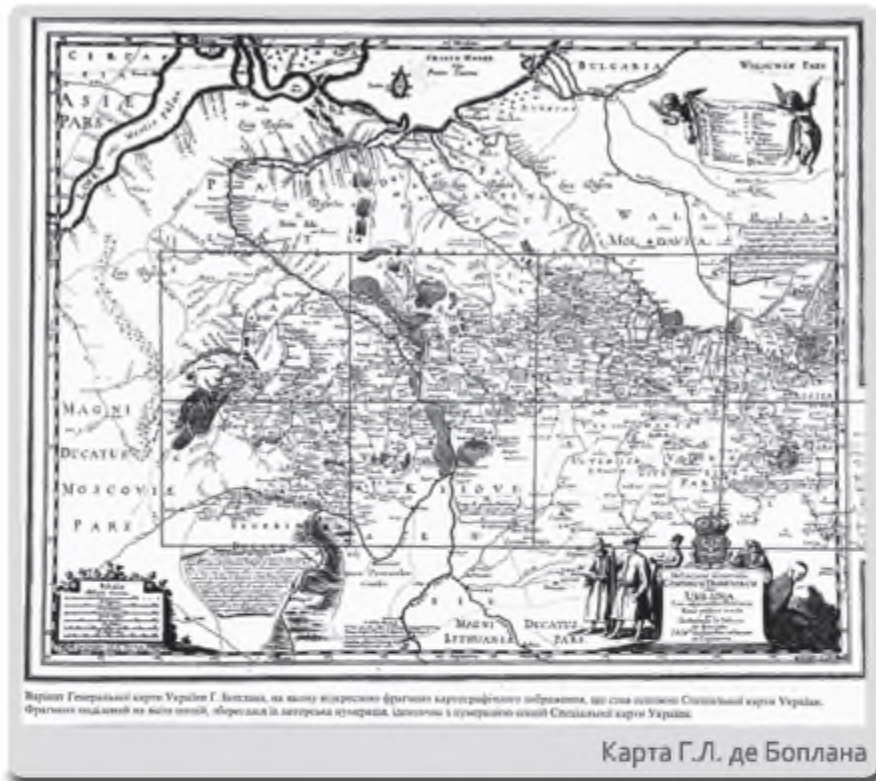
❖ РОЗДІЛ II ❖ НАШ КРАЙ В ДОБУ КОЗАЧЧИНИ (друга половина XVII – перша половина XVIII ст.)



«Запорожці пишуть лист турецькому султану». Художник І. Рєпін

■ 2.1. ГАРТУВАЛАСЬ ТУТ СЛАВА КОЗАЦЬКА

Світ дізнався про Решетилівку завдяки топографічній карті «складеній особисто внаслідок точних вимірів у всіх закутках тієї землі, яка на ній зображена», французьким інженером і картографом Гійомом Левасером де Бопланом, вміщеній в його унікальній праці «Опис України», яка була опублікована у Франції в 1650 році.



На той час містечко, як свідчать легенди і перекази на початку XVII століття, було засновано козаком-пластуном Решетилом, який мав тут свою пасіку. (Існує і інша легендарна версія, яка пов'язує назву містечка з мудрою і винахідливою красунею-козачкою, господинею одного із перших зимівників на терені краю, здатною, за потреби, і «решетом води наносити»).

До початку Визвольної війни Решетилівка була власністю польського магната коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського. Вперше в історичних джерелах і літописах згадується під 1638 роком, у зв'язку з селянсько-козацьким повстанням Якова Остряниці. Вже тоді до Решетилівки доходили вісники від козацького ватажка із закликом стати під його знамена для боротьби з пануванням польської

шляхти. Саме тоді «в 20-х числах квітня», згідно свідчення «Щоденника» С. Окольського, назустріч повстанцям пройшло і військо Станіслава Потоцького, яке рухалося до Говтви.

З часу створення Полтавського полку (1648 р.) і до 1660 року Решетилівка входила до складу Балаклійської сотні, хоча у деяких джерелах вже 1648 рік визначається як рік створення Решетилівської сотні.

Першим сотником у 1669 р. значиться Терешко Ісаєвич, першим писарем – Гаврило. В переліку решетилівських сотників XVII століття

ми зустрічаємо також імена: Гаврила Мураховського (1684), Семена Дерев'янка (1684), Яська Завадського (1690-1694), Івана Буженка (1696) та Григорія Білухи (1696).

І хоча з часів полковництва Івана Іскри у Полтавському полку – з 1700 і до 1775 року сотенна адміністрація у Решетилівці діяла постійно, але вже у другій половині XVII століття містечко було добре укріпленим і навіть мало велику фортецю». Залишки укріплень в 1909 році вивчав археолог В.Г. Ляскоронський. Ось як розповідає про побачене він сам: «При в'їзді до Решетилівки, над річкою, було виявлено низку пагорбів, відомих під назвою «бурти».

Вони складали собою ряд валів висотою в 2–3 сажени. Більшість із них мали вигляд ряду довгих, паралельних один від одного валів. Над річковою долиною, до якої вони спускались, були вали розташовані перпендикулярно до перших, та вали, що повторювали контури берега, дотримуючись його обрисів. Загалом «бурти» мали досить значні розміри і займали великий простір. Частина з цих валів мала відношення до селітроварення, але частина була явно залишками фортечних укріплень».

Решетилівська фортеця була споруджена, очевидно, на початку XVII століття, водночас із заснуванням слободи, а згодом сотенного містечка. Служила укріпленням ядром поселення під час татарських нападів, селянсько-козацьких повстань першої половини XVII століт-



Герб сотенного містечка Решетилівка поч. XVIII ст.

тя, Визвольної війни (1648–1654) та Північної війни (1700–1721). Була розташована на трикутному місці – узвишші на правому березі річки Говтви та її притоки. У XVII ст. захисні огорожі фортеці складалися із земляного валу та рову дерев'яних огорож та башт. За планом 1746 року обриси фортеці наближалися до трикутника, її оточували земляні вали, рови, сотенні адміністративні споруди та інші громадські й приватні двори і будівлі. Загальна довжина укріплень сягала 360 сажнів.

Починаючи з 1660 р. Решетилівщина перебувала у складі Білоцерківської сотні, куди валилися села та містечка колишньої Балаклівської сотні. Протягом 1661–1672 років Білоцерківська сотня входила то до складу новоутвореного Кременчуцького козацького полку, то до Миргородського, то до Полтавського полків. Нам відомо лише, що в 80–90 рр. XVII століття сотенний уряд, з деякими перервами, розташовувався саме в Решетилівці. Дійшли до нас і імена решетилівських городових отаманів другої половини XVII ст. Це – Павло Шило (1684), Іван Саєнко (1690), Андрій Бартос (1669–1670, 1676, 1692).

В другій половині XVII ст. розпочинається козацька колонізація нашого краю. Сьогодні кожне село на Решетилівщині має своє неповторне обличчя, чарівну вроду, гордий незалежний характер, яскраву і самобутню історію. Переважна більшість населених пунктів виникла в XVII–XVIII ст. з козацьких пасік і хуторів й зберегла для нащадків у власних іменах прізвища своїх засновників – козаків Каленика, Колотія, Кукоби, Лобача, Паценка, Федія, Шила, Шкурупія.

Інші одержали назву залежно від місця розташування та особливості рельєфу – Плоске, Піщане, Лиман, Підгорянка, Глибока Балка. Деякі своїми назвами завдячують поширеним у даній місцевості промислом чи навіть свавілля власника – Пасічники, Діхтярі, Пахарі, Сухорибівка – Сухорабівка. На жаль козацька топоніміка, історія окремих населених пунктів району до сьогодні ще мало вивчена. А це дає можливість юним історикам-краєзнавцям, провівши серйозний пошук, внести і свій вагомий вклад у вивчення історії своєї «малої батьківщини».

Козацькі села заселялися, як правило, людьми вільними, відважними і рішучими, здатними в разі необхідності постояти за себе. Підтвердженням цьому є поширені в нашій краї прізвища, що походять

від козацьких прозвищ – Пробийголова, Убийвовк, Перебийніс, Паливода, Нагнибіда, Костогриз, Куйбіда, Непийпиво, Затулівітер, Чепурний та ін.

З другої половини 1648 року на Полтавщину активно починають переселятися втікачі з районів бойових дій, що сприяло активному заселенню пустопорожніх земель в найближчому до Дикого Поля межиріччі Сула – Псьол – Ворскла. Саме тоді населення Решетилівки і прилеглих до неї сіл значно зростає.

І сьогодні пам'ять про пращурів продовжує жити в переказах і легендах, в історичних пам'ятках та спогадах старожилів, у наших прізвищах та іменах. Без цієї пам'яті, за словами академіка Д.С. Лихачова «не буде коріння і рідній місцевості, в ріднім краї – буде багато людей, схожих на степову рослину перекоти-поле».

В роки Визвольної війни українського народу під приводом Богдана Хмельницького довелося решетилівським козакам у складі Полтавського полку шаблею, списом і серцем своїм боронити рідну землю, брати участь в облозі Львова (1648 р.) та Замостя (1649), битвах під Зборовим (1649), Берестечком (1651) та Жванцем (1653), молдавських походах 1650–1652 рр. Чимало з них склали голови в цих грізних січах.

В 1653 р. в «Росписи городов и местечек, которыми Войско Запорожское владеет» Решетилівка значиться вже сотенним містечком Полтавського полку в реєстровому списку якого нараховується 123 козаки. Згадується вона і в розпису «Кто из дворян послан в эти города приводит жителей к присяге» після Переяславської ради 1654 року.

У лютому 1654 року, одразу ж після Переяславської ради, у Полтавському полку проводилась присяга на вірність московському цареві Олексію Михайловичу, для прийняття якої сюди був присланий із Переяслава стольник Андрій Спасителев. У полку відчувалося спільне невдоволення переходом у підданство Московії і навіть стався випадок побиття царських урядників киями. В Решетилівці, як свідчать історичні документи, присягу прийняли «атаман, писар, ясаул, войта, 64 ч. казаков, 72 ч. мещан», тобто далеко не все населення містечка.

В 1658 році Решетилівка зазнала нападу кримських татар, союзників Івана Виговського в його боротьбі з повстанцями, яких очолював

полтавський полковник Мартин Пушкар: «Коло города Решетилівки, ввечері 14 травня, татари бій з жителями решетилівськими завели».

Решетилівським козакам, на чолі з городовим отаманом Наумом Лещенком, не вдалося тоді врятувати містечко від погрому. Як засвідчив тоді у листя до колонтаївського воєводи опішнянський отаман Левко Ніс: «Татари Карам-бея, союзника Выговского, Решетилровку сожгли, церкви божьи поломали, и сам Выговский за Решетилровкой стоит со своим войском».

Але поселення було швидко відбудовано. Вже в 1665 році у списку міст Полтавського полку в «Делах Малороссийских» за № 68 значиться і Решетилівка.

З початком московсько-козацької війни Г. Ромадановський відправляє на Полтавщину війська під командуванням стряпчого Григорія Косачова, полковника Івана Донця та Андрія Покушелова. 21 жовтня 1658 року вони вже були в Решетилівці, звідки кинули частину військ на містечко Говтва.



Гетьман Петро Дорошенко

Наша доля виростала на чорному хлібі історії і була немилосердною до пращурів в роки Руїни, коли козацьке містечко опинилося у вирі запеклих сутичок старшинських угруповань, які, нехтуючи долею України, вели відчайдушну боротьбу за гетьманову булаву. Тільки за два роки (1668–1670-й) містечко чотири рази переходило із рук і руки. І кожен новий завойовник грабував і спустошував його.

Пам'ятає Решетилівщина гетьмана Правобережної України «останнього козака» Петра Дорошенка, який, за словами історика В. Антоновича «не зважаючи на свої політичні помилки й невдачі, серед сучасних йому козацьких провідників являє відрадне явище: не дрібний егоїзм, не змагання до наживи і особистих вигод керувало цим гетьманом і він щиро дбав про добро рідного краю, серед найтяжчих обставин з дивовижною енергією і стійкістю боровся за нього, і впав з достоїнством і свідомістю сповненого обов'язку».

В літописі Самійла Величка, під «роком від створення всього живого 7116, а від Різдва Господнього 1668», читаємо: «А на тому боці Дніпра гетьман Дорошенко, другий опікун бідної цьогобічної малоросійської вітчизни, почувши, що князь Ромодановський здобуває Котельву й Опішню і, прагнучи завернути той його стрім назад від Малої Росії, зібрав того більше, що від Чигирина, козацькі війська і, закликавши собі на допомогу кримську орду, переправився через Дніпро і рушив повз Говтву і Решетилівку до Опішнього».

В травні 1668 року, після загибелі гетьмана Івана Брюховецького, решетиляни, разом із іншими козацькими сотнями Полтавського полку, змушені були визнати над собою владу Петра Дорошенка. Але, як тільки Дорошенко, в червні 1668 р., залишив Лівобережжя, територія полку знову була загарбана «лютими» загонами «запорожців-січовиків» Петра Суховієнка та його союзниками-татарами, які нещадно грабували край.

В грудні 1668 року Петру Дорошенку, під Тясмином, вдалося розгромити окупантів і відкинути їх до Криму. 1 січня 1669 року він надіслав на Лівобережну Україну «Універсал», який запевняв її жителів, що, віднині, вони можуть «пребывати в добром покое». Та спокій не скоро прийшов на решетилівську землю.

Після обрання гетьманом Лівобережної України Дем'яна Многогрішного «людини простої і неписьменної, але з репутацією ватажка, здатного змусити підлеглих, якщо не вірно служити собі, то хоч коритися», Дорошенко, який сам прагнув стати «гетьманом обох берегів Дніпра», вирішив, за будь-яку ціну, домогтися гетьманства і на Лівобережжі й повалити Многогрішного.

Спочатку він знову вступив в боротьбу з Суховієнком і Ханенком, обраним в червні 1669 р. на козацькій раді в Умані гетьманом Правбережної України. Розгромивши їх, при підтримці кошового Запорізької Січі Івана Сірка, Дорошенко направив на Лівобережну Україну загони Гоголя і Гамалії Коренецького «добувати міста і містечка» в Полтавському, Лубенському і Миргородських полках, які визнали спочатку владу Суховієнка, а потім Ханенка (серед них була й Решетилівка).

Восени 1669 року Дем'ян Многогрішний, прагнучи встановити свій контроль над Лівобережжям, під Лохвицею, розгромив загни



Гетьман Дем'ян Многогрішний

Петра Дорошенка і повернув собі ряд міст і містечок Полтавського, Лубенського і Миргородських полків, але далеко не всі. На початку 1670 року на боці Дорошенка було ще 7 «городов» у Лубенському полку, 18 – у Полтавському, 7 у Миргородському. В числі інших містечок Полтавського полку, які ще підтримували Петра Дорошенка, була і Решетилівка. І лише наприкінці весни 1670 року всі містечка Лівобережної України визнали над собою владу Дем'яна Многогрішного. Але була ця влада надзвичайно слабкою. Навіть у квітні 1672 року в більшості містечок

Полтавського полку і в самій Решетилівці ще лютували загни козаків-січовиків Івана Сірка та його союзника мурзи Білгородської орди. Грабунки і вбивства чинили вони, за словами очевидця, «нечувані».

Не раз і не двічі гайворонням налітали на нашу землю ординці та яничари, пляндрували її і заркановали сотні юнаків і дівчат на невільничі ринки Європи, Азії та Африки.

Так було, наприклад в 1696 році, коли, прагнучи помститись за зруйнований Кизикермен, величезна татар-



Татари женуть жіночий ясир. Малюнок Погрібняка.

ська орда рушила до Говтви, випалили хутори навколо Решетилівки, Остап'я, Білоцерківки та Багачки і взяла великий ясир.

Мабуть саме про такі напади людоловів розповідають тужливі рядки народної пісні:

*Зажурилась Україна,
Що ніде прожити:
Гей втоптала орда кіньми
Маленькі діти –
Ой, маленьких втоптала,
Великих забрала
Назад руки постягала,
Під хана погнала.*

Та навіть у найтрагічніші часи Руїни, ніщо не могло здолати незламну волю решетилівських козаків і посполитих, їх прагнення до свободи. Раз за разом підіймали вони із руїн і згарип рідне містечко, ростили хліб і дітей, шаблею козацькою боронили вони свою волю і віру, вражаючи при цьому світ неперевершеною майстерністю своїх шевців, гончарів, чоботарів ічимбарів, ткачів і теслярів, неповторними візерунками решетилівських вишиванок і солов'їними мелодіями народжених на берегах тихопайної Говтви пісень, в яких «історія землі української та невмирущість народного духу, глибокий світ реального життя і боротьби, світ надій-сподівань, які не покидають людину і в найтяжчі лихоліття».

Як не пишатись такою славною дідизною? На любові до рідної землі, до тихих вод і ясних зір, і на відразі до всякого гніту та поневолення трималася волелюбна козацька душа наших предків. А тому ніколи їх душа, їх пісня «не вмруть, не загинуть!».

2.2. У ВИРІ ПІВНІЧНОЇ ВІЙНИ

Великі випробування випали на долю решетилівців у роки Північної війни, коли містечко знову опинилося в епіцентрі подій.

...Восени 1708 року гетьман Іван Мазепа з частиною козацької старшини відкрито перейшов на сторону Карла XII. Він сподівався з допомогою шведів визволити Україну з-під влади Москви і домогтися «відновлення священних прав і вольностей козацьких».

На Полтавщині, яка стала головним театром військових дій, склалася досить неоднозначна ситуація. Затероризоване населення краю поводитися пасивно, хоча в місцях, де стояли шведи, місцевий люд ставився до них більш-менш прихильно, тому, що шведські війська відзначилися по відношенню до нього добрим ставленням.

«Шведи приязно поводитись з населенням, тож ніхто не міг на них нарікати. Навпаки, коли вони робили, на їх бажання якусь послугу шведам то за це діставали гроші... Якби шведи справді хотіли забрати у селян їхні в лісі заховані речі, то могли б це легко зробити, але вони цього уникають» – зазначав сучасник. А населення південних сотень Полтавського полку, а саме Кобеляцької, Новосанжарської, Біликовської, Сокильської, де гарнізони складались, частково, з запорізьких козаків, відкрито підтримували гетьмана Мазепу та його прагнення визволити Україну з-під московського ярма. Не випадково ж командуючий російських військ генерал Ренн писав цареві, що «тут від тих зрадників великий вогонь розгортається, який треба заздалегідь гасити».

В цілому ж, Полтавський полк підтримав гетьмана Мазепу і запорожців. Тож не випадково жодне з відомих на сьогодні історичних джерел не пов'язує напряму Полтавський полк з подіями 1709 року. «Йде мова про Стародубський, Ніжинський, Миргородський, Лубенський полки, сердюцькі полки. Полтавський полк ніби й не існує...» Та не все було так неоднозначно і просто. Москва кинула в дію всі



Петро I

Іван Мазепа

Карл XII

засоби терору, від психологічного до фізичного, пустивши в хід обіцянки, погрози, знущання, найжорстокіші тортури і страти, декому навіть після смерті спокою не давали.

Велося несамовите папаложення та оббріхування гетьмана Мазепи та його соратників. І така політика, на жаль, мала наслідки. Частина козацької старшини, зрадивши Мазепу й інтереси України, перейшла на бік Петра I. Основна маса козаків, селян і міщан так і не зрозуміла задуму гетьмана і, вважаючи шведів інтервентами залишилася вірною союзу з Росією.

У другій половині лютого 1709 року, при переході через річку Псьол, у межах сучасного Решетилівського району, селяни місцевих сіл знищили досить сильний шведський конвой разом з обозом. Коли ж у березні цього ж року шведи зайняли Решетилівку, двоє селян «знявши охорону», спробували спалити хагу, у якій ночував шведський генерал. Але ця диверсія не вдалася. Підпалювачів спіймали і, після тривалого допиту, відправили до фельдмаршала Реншильда.

До початку Полтавської битви Решетилівка, поряд з Лохвицею, Гадячем, Зіньковом, Лютенькою, Опішнею та Санжрами, стала одним із основних пунктів шведської армії, тут було розміщено великий гарнізон.

Англійський посол Чарльз Вітворт писав 20 квітня 1709 року додому і «Князь Меншиков пише, що шведи розташувалися в місцевості, яка утворює ніби острів, росіяни ж зайняли зручні місця навколо них і щодня висилають невеликі партії, котрі приводять полонених як офіцерів так і рядових». Так 13 квітня з Решетилівки під Нові Санжари на допомогу запорізьким козакам на яких напали московські солдати, був направлений загін шведів. Бій завершився поразкою російських військ.

22 квітня царські війська під командуванням фельдмаршала Шереметьєва здійснили спробу захопити Решетилівку, де на той час було розквартировано сім полків шведської кавалерії генерал-майора Крейца.

Нападникам не вдалося захопити противника зненацька. Виявивши їх, шведи зайняли укріплені позиції і відкинули росіян. Фельдмаршалу дістались незначні трофеї у вигляді захопленої провізії та худоби. Легенди розповідають, що під час однієї з подібних сутичок,



Генерал-майор Крейц

російськими військами було втоплено у річці Говтва поблизу Гарячківського лісу декілька бочок золота.

У травні 1709 року з Решетилівки під Полтаву було виведено значні сили шведів, окрім невеликої залоги, яка складалася зі шведів та козаків.

В середині червня Карл XII провів перегрупування військ, згідно з яким в Решетилівці було розташовано 10 полків під командуванням генерал-майора Крейца. Війська одержали завдання прикрити можливий тил армії і були напоготові, щоб

за першою командою рушити на Полтаву.

Полтавська битва 1709 року стала не легким випробуванням і для решетилівських козаків більшість з них, разом з лубенцями та миргородцями, під загальним командуванням Семена Палія діяли у складі російської армії, в результаті чого містечку вдалося вникнути трагічної долі Маячки, Нехворощі, Кишеньки, Каліберди, спалених і вирізнаних російською армією за відкрити підтримку їх населенням Мазепи і запорізьких козаків.

Наступного дня після поразки під Полтавою через Решетилівку прокотилися залишки шведської армії, очолювані Карлом XII, відступ яких забезпечували козаки-запорожці під керівництвом Івана Мазепи, Пилипа Орлика, та Кості Гордієнка. Кинувши обоз і спаливши архіви, вони рухалися так швидко, що переслідуючі їх частини російської армії під командуванням Олександра Меншикова «хотя великое прилежание чинили, дабы неприятеля как скорее догнать» і «не касались ни к чему» так і не змогли їх наздогнати до самої Переволочної.

З 13 по 19 липня 1709 року російська армія на чолі з Петром I та взяті в полон під Полтавою і Переволочною залишки шведської армії стояли табором у Решетилівці, оскільки знаходиться в Полтаві чи її околицях, в районі битви вони не могли «из-за смрада от мертвых тел» (на місці герцю переможена сторона виявила 8619 забитих шведів та близько 4000 їх союзників полеглих козаків і запорожців). Табір було розбито на ярмарковій площі. В XVII–XVIII ст. найвелелюдніші

ярмарки відбувалися на околиці містечка на території сучасних Солонців. Певно саме тут, на просторі і розташувалася російська армія. Неподалік, під надійною охороною, знаходилися і майже 23 тисячі військовополонених: офіцерів, солдатів, та супроводжуючого персоналу. «Журнал или поденные записи императора Петра Великого» дають нам змогу простежити всі найважливіші події, пов'язані з перебуванням Петра I в Решетилівці.

Через тиждень після Полтавського бою 14 липня імператор влаштував на околиці містечка маневри російських та полонених шведських військ і сам безпосередньо стежив за ними («действия эти Петр Великий следил по часах, а также смотрел маневры разных отрядов своих войск и убедился, что его войска в военном искусстве превосходят учителей-шведов»).



«Петро I приймає капітуляцію шведів» Художник Олексій Ківшенко

Російські полки налічували 83500 чоловік регулярного строю і 91 тисячу нерегулярного та 2 тисячі артилерійських служителів. Тож і не дивно, що ця демонстрація сили шокувала військовиків короля.

Того ж дня, з полоненого шведського війська були відправлені до Воронежа 854 унтер-офіцерів і рядових та 77 придворних слуг Карла XII, до Стародуба – 200 рядових до Ізюма, Харкова та Охтирки ще 2223 полонених.

А потім Петро I щедро пригощав і переможців і переможених та підіймав «за учителей своих» «за здравный кубок», про що писав пізніше О. С. Пушкін в поемі «Полтава»:

*«Пирует Пётр и горд и ясен
И славы полон взор его.
И царский тир его прекрасен
При кликах войска своего,
В шатре своем он угощает
Вождей своих, вождей чужих
И славных пленников ласкает
И за учителей своих
Заздравный кубок подымает».*

15 липня Петро I надіслав до Воронежа Калачеву розпорядження відносно будівництва військового флоту. Цього ж дня було відправлено до Києва «графа Пипера и при нём 2 лекаря, 20 пасторов, 10 штабных офицеров и 365 шведских пленных офицеров». Конкретні завдання отримали і російські воєначальники: генерал-фельдмаршал О. Меншиков, граф Б. Шереметьєв, генерали фон Верден і Репнін.

18 липня Петро I щедрою рукою нагороджував переможців – генералів, офіцерів та солдат. Не забув государ-імператор і про відзначення власної персони, скромно попрохавши для себе у «князя-косаря» Федора Ромадановського та судді Земського приказу Івана Бутурліна чин віце-адмірала флоту, а в діючій армії ранг генерал-лейтенанта. Зрозуміло, що прохання було задоволено негайно.

Все це дало підставу Петру I вже наступного дня, 19 липня, щиро подякувати слугам государевим за оперативність, іронічно зауваживши при цьому: «и хотя я еще столь не заслужил но точно ради единого вашего благоутробия еле мне дарованого, в чем молю Господа сил, дабы мог такую вашу милость впредь заслужить».

Цього ж дня імператор залишив Решетилівку і вирушив через Лубни і Березань до Києва. А Решетилівка ще на деякий час залишала-

ся місцем дислокації Преображенського полку, який пильно стежив, аби знову не збунтувався козацький край.

Гетьман Іван Скоропадський у Решетилівці подав російському цареві «просительные статьи», які склалися з 14 пунктів. У них йшлося зокрема про підтвердження Війська Запорізького; про не-



Гетьман І. Скоропадський

підпорядкування гетьманів під час походів російським генералам, які дуже часто змушували українських козаків возити дрова, сіно, пасти коней; про повернення гармат, які російська армія захопила в Батурині і Гадячі; про заборону називати зрадниками тих українців, які не пішли за Мазепою і т.п. Відповіддю на ці статті став підписаний Петром I законодавчий акт що до управління Лівобережною Україною, який увійшов в історію під назвою «Решетилівські статті» і посилював залежність гетьманського уряду від царату. В указі від 31 липня 1709

року, виданому в Києві, Петро I, повторюючи попередні запевнення про збереження автономного устрою Гетьманщини, обіцяв, що «статті ... обстоятельные против прежнего дадутся впредь.» Це питання український уряд порушував знову в 1710 році, але й тоді, й пізніше (за Скоропадського) воно не було розв'язане, бо Петро I, маючи плани дальшого обмеження автономії Гетьманщини, не хотів зв'язувати собі руки конкретними зобов'язаннями та обіцянками.

При цьому цар цинічно наголошував, що «українці і так мають більше вольності ніж будь-який інший народ на землі».

Перебування шведської і російської армії, до і після Полтавської битви, на території нашого краю мало дуже тяжкі наслідки для Решетилівщини. Адже обидві армії вели себе тут як окупанти і грабіжники. Шведський історик Петр Енглунд визнає: «шведи для свого захисту намагалися створити власну зону випаленої землі. Кожному полку виділялася округа, яку на своєму шляху він мав пограбувати й спалити».

Не менш жорстко діяла і російська армія, втілюючи в життя наказ Петра I від 9 серпня 1708 року: «Ежели неприятель пойдет на Украину, тогда ситить оного передом и везде провиант и фураж, так же хлеб

стоячий и в гумнах или житницах кристьянских находящихся, жечь не жалея, и строения перед перед оными и по бокам также портить. Все мельницы жечь, а жителей всех выселять в леса с пожитками и скотом. А ежели где поупрямиться вытить в леса, то и деревни жечь.»

Решетилляни стали свідками і жахливих наслідків капітуляції шведської армії на берегах Дніпра, коли практично вся королівська армія, яка немала засобів для переправи здалася. Майже 23 тисячі офіцерів, солдатів і супроводжуючого персоналу під конвоєм була доставлена на кілька днів на околицю Решетилівки, а згодом відправлена на заслання.

Інша доля чекала їхніх союзників П.Енгелунд розповідає: «На березі Дніпра росіяни влаштували справжнє полювання за козаками-зрадниками. Їх зганяли до купи «як худобу» не лише чоловіків, а й жінок з дітьми, які йшли за обозом. Зражені своїми союзниками і кинуті своїми вожаками, вони мусили тільки померти. Росіяни вбивали їх на місці. Дехто робив спробу на остаток чинити опір, відчайдушний та безнадійний, інші тонули в Дніпрі».

Ще декілька тисяч мазепенців, як зрадників було нещадно знищено протягом 9–18 липня 1709 року. Решетилляни стали свідками колесування, вішання, спійманих запорожців та козаків, які брали участь в Полтавській битві. Їм також відрубували руки, ноги, голови. Увесь простір від Дніпра до Решетилівки був скроплений кров'ю тих хто потрапив під гарячу руку переможців.

Окрім того Петро I, як стверджують легенди, дуже образив козацьке містечко, в якому цілий тиждень «відпочивав» після Полтавської битви: «... він, що забачив світу, після битви спинився на решетилівських пагорбах і, не замислюючись, вирік долю Решетилівки: «Этой деревне городом не бывает...»

Тож і не дивно, що за минулі століття решетилляни, на відміну від сусідів-полтавців, так і не звели навіть найпростішого пам'ятника чиobelіска на честь високого, але «невдячного гостя».

Та будучи людьми прагматичними, мудрими і розважливими, вони добре запам'ятали іншу фразу невгамовного реформатора: «Время подобно железу горящему, ежели остынет – не удобно к кованню будет», сприйнявши її як мудру пораду не заспокоюватися, діяти і дерзати, щоб спрямувати розплавлений метал часу в потрібне русло.

...Сьогодні про події далекого 1709 року нащадкам нагадують «шведські редути», оборонні укріплення, незаслужено обійдені увагою археологів, істориків і краєзнавців, які частково збереглися поблизу села Шрамки, де їх поступово поглинає тракторна бригада. Подібні споруди до 60-х ХХ століття були і поблизу села Сені. Старожили розповідають, що до 1918 року в центрі Решетилівки поблизу мосту височів великий бересток, під яким нібито відпочивав сам Петро І.

2.3. «БУЛА КОЛИСЬ ГЕТЬМАНЩИНА ...»

У XVIII ст. решетилівська сотня являла собою не лише військову, а й адміністративно-територіальну одиницю козацького полку. Згідно Генерального перепису Лівобережної України 1765–1769 років до складу Решетилівської сотні Полтавського полку входили: с. Надежда, с. Піщане, с. Потеряйки, с. Демидівка, х. Коломацький, с. Стінка, м. Решетилівка, х. Бакаївська Вершина, х. Барданівське, х. Брамусівське, х. Веткове, х. Вовча Долина, х. Гвинташівське, х. Глибоке, х. Гратусівське, х. Деречени, х. Довжке, х. Дорогобидівське, х. Драгунів, х. Засідкове, х. Калинове, х. Клименкове Озеро, х. Ковальчик, х. Литвинове, х. Логвинівське, х. Мордикове, х. Петрівське, х. Пихулине, х. Підкукинове, х. Плоске, х. Постолинове, х. Потеряйки, х. Поточки, х. Сацівське, х. Семенове, х. Скотянська Могила, х. Соколинний Байрак, х. Стінки, х. Турове, хутір в урочищі між долинами Верхолиною і Карнаухівською, х. Убийсобаче, х. Хрещате, х. Хрипкове, х. Хоменкова Балка, х. Черкунове, х. Чечелеве, х. Шапкове, х. Шелудькове, х. Яковенки, х. Ясенівський та хутори річок Говтва, Говтва Велика, Говтва Вільхова, Говтва Суха, Говтва Середня, Говтва Шишацька.

В роки Гетьманщини зростає значення сотенного містечка Решетилівка як важливого економічного і торгового центру регіону.

Гамірними і багатими були решетилівські ярмарки 250 років тому. Чотири рази на рік з'їжджалися до козацького містечка, що лежало на перехресті важливих торгових трактів, які зв'язували Слобожанщину і Південь України з Білорусією (а далі й до Петербурга) сотні купців з багатьох міст і містечок Російської імперії та з-за кордону.

Тут вони відразу ж попадали до ярмаркового вихору, в якому, за словами великого Гоголя «весь народ сростается в одно огромное ту-

ловище и шевелится всем своим туловищем на площади и по тесным улицам, кричит, гогочет, гремит... Шум, брань, мычание, бляение, рёв – все сливается в один нестройный говор. Волю, мешки, сено, цыгане, горшки, бабы, пряники, шапки – всё ярко, пёстро. Мечется кучами и снуётся перед глазами. Разноголосые речи потопляют друг друга, и ни одно слово не выхватится, не спасётся от этого потопа: ни один крик не выговорится ясно. Только хлопанье по рукам торгашей слышится со всех сторон ярмарки. Ломается воз, звенит железо. Гремят сбрасываемые на землю доски и закружившаяся голова недоумевает. Куда обратиться... »



«Сорочинський ярмарок» Художник Костянтин Трутовський

Чого тільки не було на тих ярмарках! Худоба, пшениця, овочі, фрукти, комса, тканини, дьоготь, скло, макітри, тютюн, сіль, мед, горілка... («так, що хоч би в кишені рублів зо 30, то й тоді б не закупив усієї ярмарки (за М. Гоголем).

Головними постачальниками цього щедрого розмаїття товарів були, звичайно ж, мешканці містечка, яке на початку XVIII століття вже стало чималим населеним пунктом, де інтенсивно розвивалася торгівля і різні промисли. За переписом 1718 року, який мав назву

полку Полтавського, в Решетилівці налічувалося: козаків кінних – 249, козаків тяглих – 148, козаків піших – 30. Чимало було селян: з тяглом 116 та піших 118. Серед решетилян було 16 вільних людей, які орендували землю у власників. Діяло 4 ремісничих цехи. Серед членів кушнірського цеху – 13 мали тягло, 81 були піші. У шевському об'єднувалось 20 осіб, з яких 13 мали тягло. Ткацький цех налічував 9 чоловік з тяглом і 19 піших. Серед тяглових ремісників різницького цеху було 14 таких, що його мали, і тільки 5 – ні.

З перепису господарства, проведеного на території Полтавського полку в жовтні 1722 року за завданням Малоросійської колегії, дізнаємося, що в Решетилівці представники козацької старшини та духовенства були власниками маєтків, керували промислами, займалися торгівлею. У містечку діяло 11 водяних млинів, 2 з яких були власністю полковника Василя Кочубея, а один належав Хрестовоздвиженському монастиреві. Власниками інших були решетилівські козаки: Прокіп Бордюга, Матвій Сененко, Іван Черкун та Анатолій Литвиненко.

Вдосталь було на решетилівських ярмарках меду (86 жителів містечка мали 1515 вуликів), горілки (серед власників 23 шинків, які діяли у Решетилівці, найзаможнішими були вдови решетилівських сотників

Григорієвої та Яременишиної), тютюну (козаки Михайло Назаренко та Андрій Клименко вже вирощували його на значних площах, сплачуючи податок гетьману по гривні в рік).

Джерелом прибутків місцевої казни було і в'їзне мито, яке «збирали для витрат ратушних» по 1 коп. з воза по мосту через річку Говтву.



Решетилівські вівці на сільськогосподарській виставці по тваринництву. м. Решетилівка, 1935 рік

Та найбільшої слави зажили собі ярмарки знаменитими решетилівськими смушками, відомими далеко за межами України.

Про них згадує у своєму «Описі Чернігівського намісництва» О. Шафонський: «У XVIII столітті смушки дають великі прибутки: з них чорні з дрібними завитками найкраще розводяться біля Полтави у містечку Решетилівка і на багато тисяч в Польщу і Сілезію відправляються».

Німецький академік Гільденштедт в 1774 році, описуючи свою подорож по Україні, зазначив, що в Решетилівці, «славні тутешні завивані смушові шкірки, по всій Україні вживані для виробу шапок. Сотня таких шкірок, які відзначаються особливо гарним виглядом, в Ромнах продаються тепер по 60–70 рублів».

Оборот решетилівських ярмарок за продажем смушків становив майже третину оборотів всіх ярмарок Полтавщини, де продавалися смушки. В Решетилівці смушки для перепродажу скуповували навіть караїмські, нахічеванські та вірменські купці.

Знайшлося місце для знаменитих решетилівських овець і в першому творі класичної української літератури, безсмертній «Енеїді» І. Котляревського:

*Литвин по царському звичаю
Дари Енею одрядив:
Лубенського шмат короваю...
Сто решетилівських овець.*

І це не випадково, адже мати Івана Котляревського Парасковія Леонтіївна Жуковська була родом з Кукобівки, а її батько був козаком Решетилівської сотні. Звичайно ж, письменник не раз бував у маєтку і був добре знайомий з історією, культурою і побутом краю.

Добре були відомі в Україні і решетилівські чоботи. «Ті чоботи були не просто завжденним обуванням, а мистецьким дивом майстрів, гордістю, що не погасала, переходячи з роду в рід. І не один красень-вусач, не один запорожець-козак стоптав пару справжніх чобіт, бо вони, крайни мої, решетилівці, шили навіть аж на Січ»

Швидко збагачувались в цей час решетилівські купці Іван, Федотій та Максим Ломакіни, Григорій Галай, Василь Труковський та ряд інших, які успішно вели торгівлю на ярмарках в Полтаві, Переяславлі, Кобеляках, Кременчуці. Великим був попит на вироби решетилів-

ських ткачів, кушнірів та шевців і на ринках Харкова, Курська, Тули і Москви. Знали і завжди чекали решетилян на ярмарку в славетних Сорочинцях. Певно, й головний герой гоголівського «Сорочинського ярмарку» Грицько Голопупенко «в білій свитці і сірій шапці з решетилівських смушок» теж був «з решетилівських парубків».

У другій половині XVIII століття Решетилівка стає одним із значних центрів розвитку чумацтва на Полтавщині. Для місцевих «ма-



Місцеві парубки в шапках-решетилках. Світлина поч. XX ст.

геланів українських степів» був добре відомий і звичний маршрут до Криму по сіль і рибу. Бували решетилівські чумацькі вози в і Білорусі, і в Молдові, і в Польщі, і на Північному Кавказі, і на Дону та Кубані.

Розвиток торгівлі промислів та ремесел сприяв швидкому росту містечка. Уже в 1773 році в ньому нараховувалось 6153

жителів чоловічої статі. В Решетилівській сотні було 1118 виборних козаків, 1108 помічників, 2654 посполитих та 773 чоловіки різного звання.

До кінця століття більшість козаків опустилися до рівня державних селян, які змушені були відбувати чотири-п'ятиденну панщину. В цей час господарства безземельних козаків сотні складали вже близько 30% від загальної кількості козацьких дворів.

Нелегкі випробування випали на долю козаків сотні в роки Гетьманщини. У складі полтавського полку решетиляни у 1711 році пройшли випробування Прутським походом, а в 177 році брали участь в поході на Дербент. Не оминули їх і далекі й виснажливі походи в період російсько-турецьких воєн 1735–1739 та 1768–1774 років.

Наскільки важкими були ці випробування видно з відомостей про Кримські походи 1737 та 1738 років. 780 козаків Полтавського полку під командуванням полковника В. Кочубея та осавулів І. Левенця і І. Сухими взяли участь у першому поході. Наступного року полк зміг виставити лише 500 козаків, причому, як зазначив фельдмаршал Лассі «казаков в команду явилось много старых и малолетних, худоконных и худ вооруженных».

Довелося В.Кочубею пояснювати чому так сталося: «По-перше, через значні втрати під час першого походу, бо відсутність води і корму призвели до того, що козак, який навесні пішов з двома конями, міг повернутися пішки. По-друге, нестача добре озброєних та досвідчених козаків пояснюється тим, що командири довго не випускали таких козаків у 1737 р., багато з них не встигли повернутися до нового походу. До того ж регулярні полки забрали багатьох вояків як погоничів. Мали місце і втечі козаків».

Великої шкоди місцевому населенню завдавали в цей час постійні напади кримських татар. Так, наприклад, на початку лютого 1737 року загони кримчаків вдерлися в межі Миргородського полку, захопили Шилівку, яка входила до складу Остап'євської сотні, частину населення було винищено, а частину забрали в полон.

Чимало горя принесли решетилівським козакам і тяжкі, примусові «копальні роботи» організовані самодержавством на північних і південних кордонах Росії, у фінських болотах та в умовах малярійного клімату Каспійського побережжя. В 1719 р. сотні їх працювали на спорудженні Ладозького каналу, в 1720 р. трудилися на Волзі, а в 1730 році на спорудженні Української оборонної лінії.



Будівництво Ладозького каналу

Не випадково в містечку у 1745 році, діяло аж 5 шпиталів (богаділень) для жебраків, бездомних, інвалідів та немічних одиноких старих людей, які повертались тоді на батьківщину з військових походів і каторжних робіт.

Багато вихідців з Решетилівського краю були козаками на Запорізькій Січі. Нерідко траплялося так, що і батько, і син-решетиліани – служили у війську Запорізькому. Так, Павло Кодацький був у війську з 1709 по 1723 рік, а його син Петро був серед запоріжців, які брали участь у російсько-турецькій війні 1768–1774 рр. У Реєстрі Війська Запорізького Низового Нової Січі за 1756 р. зустрічаємо і прізвища земляків Дениса Здоровченка та Наума Решетилівського з Полтавського куреня.

Відомі нам сьогодні і прізвища решетилівських сотників XVIIIст., це Гаврило Мураховський, Ясько Завадовський, Григорій Білушенко, Іван Гаєвський, Степан Степанів, Григорій Тур та Степан Бузановський. Нелегка і тривожна доба випала на їх долю. Але навіть в найтяжчі часи їм вдавалося гуртувати крайн, об'єднувати їх у міцну громаду.

Архівні джерела дають нам змогу дізнатися про штат сотенних канцелярій Полтавського полку та розмір річної платні, яку одержували її посадовці. Так книга «Роздача годового жалования на 1733 год» повідомляє, що до складу решетилівської сотенної канцелярії входили – писар Йосип Орловський, осавул Зінець Заяць, хорунжий Григорій Крамаренко, а також «сторож сотенної артилерії» Кирило Степанко. Річну платню вони отримали 10 січня. Цього дня «сотенному асауле Зенце Зайке выдано зарплаты 4 рубля, хорунжему Григорию Крамаренко – за год дано жалования 4 рубля, а сторожу дано 3 рубля». Вони «вышевыраженную зарплату до рук своих приняли, а вместо их, по их просьбе, писар Иосиф Орловской в ведомости расписался».

До речі, саме на документах решетилівської сотенної канцелярії, датованих 1721–1726 роками та 1730 роком ми зустрічаємо зображення герба містечка у вигляді Хреста із саявом, що гордо здіймається над поваленим мусульманським півмісяцем, оберненим ріжком вгору.

В другій половині XVIII століття на Україну вже насувалася чорна ніч кріпосної неволі. В 1764 році Катериною II було ліквідовано гетьманство, а в 1775 році – знищено Запорізьку Січ (за переказами чима-

ло старих запорожців. Яким чудом вдалось врятуватись від погрому, влаштованого на Січі російськими військами під командуванням Текелія, доживали свого віку на решетилівських хуторах).

В 1764 році Росія анексувала всі сотні Полтавського полку, окрім трьох: Полтавської, Великобудичанської та Решетилівської. А в жовтні 1775 року полк було повністю ліквідовано, а Решетилівка, втративши статус сотенного містечка, була віднесена до Полтавського повіту Новоросійської губернії.

З ліквідацією козацьких полків посилювалося покріпачення козаків. У 1783 році, коли юридично оформилось кріпацтво на Лівобережній Україні, підпомічників зрівняли у правах з державними селянами. Виборні козаки, які нерідко замість себе для виконання військової служби наймали інших людей, швидко змішалися з верхівкою старшини, їх господарства, в процесі розвитку торгово-грошових відносин, швидко зростали. У 1786 році Катерина II «пожалувала» великий маєток у Решетилівці і 866 чоловік кріпаків великому сановнику, дійсному статському раднику, улюбленцю Потьомкіна Василю Степановичу Попову.

Отак, через 135 років після свого визволення в 1648 році, решетилівський селянин і козак-нетяга знову стали кріпаками. Не бажаючи миритися з такою долею, решетилівці не раз підіймалися на повстання, які кожного разу жорстоко придушувались царськими військами.

Так було і в травні 1788 року, коли до Решетилівки прибув справник, щоб пересилити державних селян у херсонські степи. У своєму донесенні правителю Катеринославського намісництва (з 22 січня 1784 р. Решетилівка входила до його складу) місцевий чиновник Іван Зінов'єв повідомляв: «Селяни не коряться ні мені, ні справнику, а Денис Славко (місцевий житель) заявив: «Полтавська могила велика, а коли така ж у Решетилівській окрузі буде, тоді може хто і переселиться...». Коли справник його заарештував, селяни вибили вікна і двері в хаті, де був заарештований, і звільнили його. «Селян зібралось до 300 чоловік, – продовжує свій лист І.Зінов'єв, які тримають мене і справника, здається, під справжньою вартою... Без воїнської команди змусити виконати повеління немає можливості...»

Війська прийшли швидко і масовий виступ селян було придушено. Розпочалась нова полиново-гірка, чорна сторінка в історії Реше-

тилівщини, про яку краще ніж словами сумної кріпацької пісні, свого часу записаної в нашім краї, і не скажеш:

*Ой, горе, горе не біда – не Гетьманицина,
Вже мені надокучила вража панцина...
Як із панцини іду – спотикаюся,
Дрібними слізоньками умиваюся...*

2.4. ДУХОВНИЙ ЦЕНТР КОЗАЦЬКОЇ ДОБИ

В XVII–XVIII століттях наш край був не лише землею звияги й мужності, а й землею високої духовності, що найвиразніше відбилось в унікальному рукописі однієї з найдревніших пам'яток української літератури – збірці проповідей під назвою «Наука Христьянская из Евангелия вкратце изложенная в каждую неделю и празники Господская и Богоматерная, на увесь целый рок, барзо простою мовою і діалектом, аж найпростейшему человеку сладкопамятных, священником Решетилловским, тракту Полтавского, Храма успения Пресвятой Богородицы Симеоном Тимофеевым изложенная в 1670 году». Цей рукопис тривалий час зберігався в бібліотеці Софії Київської, куди був, певно, вивезений із Решетилівки уродженцем містечка Київським митрополитом Арсенієм Могилянським.

В другій половині XVIII ст. Решетилівка була визначним духовним центром України Козацької Доби. Тут знаходилося духовне правління (протопопія) і діяло 6 церков. Найстарішою була Успенська церква, яка вже діяла в містечку в 1670 році. Певно, на початку XVIII були споруджені Введенська та Преображенська церкви, які «за ветхостю» були перебудовані відповідно в 1752 та 1770 роках. Трипудовий дзвін, придбаний для Архистратиго-Михайлівської церкви в 1734 році, дає підстави вважати, що на той час церква ця також вже існувала. В 1742 р. було споруджено дерев'яну Покровську церкву, а в 1770 – Миколаївську. Вражений красою і величчю решетилівських храмів, великий Кобзар України Т.Г. Шевченко потім розповів про них устами свого героя з повісті «Близнецы»: «В Решетилловке церков с десять, я думаю, будет и живут в ней все казаки».

Арсеній Могілянський – видатний церковний діяч, митрополит, проповідник і благодійник. Народився 17 квітня 1704 року у Решетилівці і був наречений при хрещенні Олексієм. По материнській лінії походив з відомого роду Могил. Батько, дід і прадід кожний у свій час успадковували парафію решетилівської церкви Успіння Пресвятої Богородиці. Олексій до 17 років виховувався вдома. Потім навчався у Київській духовній академії (1721–1727 рр.) і Харківському колегіумі (1727–1735 рр.). Опановував найпрестижніші тоді дисципліни, оволодів дев'ятьма мовами, відзначався неабиякою красномовністю. Однак, як і більшість його освічених земляків, мусив шукати застосування своїм здібностям поза Україною. За протекцією колишніх наставників і старших товаришів улаштувався 1739 р. вчителем Тверської духовної семінарії, звідки в 1741 р був переведений до Московської духовної семінарії.

В 1742 році прийняв чернечий постриг у Московському Заїконноспаському монастирі, під час якого отримав ім'я Арсеній. В 1743 р. був викликаний до Санкт-Петербурга і призначений придворним проповідником імператриці Єлизавети Петрівни. Тут досяг величезного успіху. За свій талант одержав царську винагороду: панатію діамантову і діамантовий з рубінами хрест. У січні 1744 р. висвячений на архімандрита Троїце-Сергієвої лаври і призначений членом Святого Синоду.

Блискуча кар'єра не притупила в Арсенія патріотичних почуттів. Улітку 1744 року, скориставшись поїздкою імператриці Єлизавети Петрівни на Україну, Арсеній відвідав батьківщину. Гостюючи в Решетилівці він дізнався, що пожежа знищила Успенську церкву і взявся зарадити справі. На кошти Арсенія протягом 1746–1749 рр. на місці знищеної вогнем дерев'яної була збудована мурована (знесена у 1940 р.). В 1754 році поруч із церквою споруджено чотириярусну дзвіницю.



Арсеній Могілянський

В 1749 році Арсеній Могілянський подарував церкві срібний позолочений хрест. У пізніші часи на правому фасаді у ніші була вміщено мармурове погруддя власника Решетилівки, дійсного таємного рад-



Успенська церква. Світлина 1937 р.

ника і члена Державної Думи В.С. Попова, а також малярський портрет та образ Божої Матері.

В 1752 році Арсеній відійшов на спочинок у Новгород-Сіверський Спасо-Преображенський монастир. 22 жовтня 1757 року був призначений митрополитом Київським.

Надавав великого значення духовному вихованню молоді. Осо-

бливо протегував Київській духовній академії: віддавав їй вчителям і учням частину свого жалування, клопотався за них перед начальством, захищав від утисків магістратських чиновників, випрошував субсидії. В 1763 році збудував мурований корпус для бідних студентів. Арсеній Могілянський був близько знайомий з Григорієм Сковородою, розсилав у церкви його духовні наспіви; підтримував зв'язки з Григорієм Левицьким-Носом, замовляв у нього ікони та гравюри для київських храмів.

Сам Арсеній Могілянський теж був творчою людиною. За своє митрополиче правління видав і розіслав підвідомчому духовенству понад 650 указів, зокрема, про взаємостосунки між духовною і світською владою, про збір пожертвувань на боротьбу з інфекційними хворобами, про недопущення вінчання малолітніх з дорослими, про відповідальність за правопорушення церковнослужителів, про непопушність і святість могил та поховань. Склав «Акафіст і службу святому Дмитрію Ростовському». Деякі проповіді митрополита Арсенія були надруковані.

Своєрідними носіями духовності, освіти та культури в Козацьку Добу виступають козацькі писарі. Сотенні писарі були людьми шаню-

ваними та поважними «бо вони Святе письмо читають і темних людей добру навчають». Вони однаково майстерно володіли і гострою козачою шаблею і гусячим пером, як в силу своїх знань, так і від природного розуму, грали вирішальну роль у вирішенні найрізноманітніших проблем життя – буття козацької сотні. Сьогодні ми маємо змогу назвати їх поіменно. Це Іван Піковець (1732 р.), Йосип Орловський (1733–1734 рр.), Прокіп Федорович (1735–1743 рр.), Дацько Бондаренко (1745 р.) та Лук'ян Онисимів (1757–1782 рр.).

Разом з представниками духовенства активно дбали вони і про освіту козацьких дітей. Як відзначив арабський мандрівник А. Алеппський: «Навіть селяни на Україні вміли читати й писати, а сільські священники вважали своїм обов'язком навчати сиріт, не дозволяючи тим тинятись вулицями, як бродячим».

У другій половині XVIII ст. на Решетилівщині, за прикладом лубенського полковника Івана Кулябки було проведено шкільну реформу. Суть її полягала в тому, що було здійснено перепис козацьких хлопчиків віком від 12 до 15 років. «Способнейшие к науке» були віддані в школи своїх же парафій для навчання грамоті, а тих хто не мав здібностей до навчання та переростків було вирішено навчати військовій справі. Програма навчання мала такий вигляд: «1) Учень должно начинаться с букварей і часословцев, а как распознают литеры и слоги гораздо то, чтобы ученикам не скучно было над книжками сидеть, следует до обеда обучать грамоте, а после обеда «навыкать помалу» писать, 2) в то же время следует искать людей умеющих, хотя бы отчасти, «счислению на бумаге» и определять их к ученикам, чтобы хоть немного обучить их тому исчислению 3) велеть ученикам по воскресеньям и праздникам ходить в церковь и учиться там пению 4) непонятливых к учению приказать атаманам собирать по воскресеньям и праздникам в едино место и обучать военному и артиллерийскому искусству». Провідна роль в реалізації цієї програми належала саме козацьким писарям.

Тож, не випадково, в другій половині XVIII ст., могла похвалитись Решетилівщина і своїми «академіками»-студентами і випускниками Києво-Могилянської академії. Десятки юнаків з берегів Говтви, здобувши освіту в стінах уславленого начального закладу, вливалися до лав «козацької інтелігенції», ставали військовими канцеляристами,

чи, пройшовши канцелярську службу здобували собі сотенний уряд, як Іван Гаєвський та Григорій Тур. Ми можемо вести мову навіть про решетилівські династії. Так, серед 166 вихованців академії в 1763-1764 рр, ми зустрічаємо і Харлампія Бузановського із Решетилівки – сина сотника Семена Бузановського, який, свого часу, теж успішно закінчив «Могилянку».

Про високий рівень духовності населення краю переконливо свідчив рівень народної культури і побуту. Не випадково ж англійський мандрівник Джозеф Мармаль, подорожуючи по Лівобережній Україні в 1768–1770 роках, відзначав, що їздячи по селах, він почував себе так безпечно, як у першому ліпшому англійському графстві. А інший подорожній, англієць Едвард Даніель, твердив, що таку чепурність і чистоту як в українських селах, він бачив тільки у Голландії та Норвегії. «За столом в українського селянина, твердив він, більше охайності ніж у московського князя». Контраст у побуті між Московщиною і Україною надзвичайно вразив його, і він не знаходив слів, щоб вихвалити «чесність, привітність, гостинність і господарський талант українців».

З прадавніх часів славився Решетилівський край і своїми солов'їними піснями. Народна пісня пережила всі лихоліття і з глибини сивих віків донесла в наше сьогодення думи й почуття, болі й сподівання наших пращурів-козаків.

Велично й гордо звучить вона і сьогодні над нашим краєм, нагадуючи, що «козацькому роду – нема переводу!»

*Засвіт встали козаченьки
В похід з полуночі,
Заплакала Марусенька
Свої ясні очі.
Не плач, не плач, Марусенько,
Не плач, не журися
Та за свого миленького
Богу помолися!*

❖ РОЗДІЛ III ❖ РЕШЕТИЛІВЩИНА

в другій половині XVIII – першій половині XIX ст.



«В Решетилівці» (VIII, 1845). Малюнок Т.Г. Шевченка

■ 3.1. У КРІПОСНОМУ ЯРМІ ПОПОВИХ

Після того як лиха імператриця Катерина II остаточно поставила на Гетьманщині хрест, а Запорізьку Січ вщент зруйнувала, на Україну хутко поповзли, мов зголоднілі таргани, царські сановники та військові чини за щедрими дарами вінченосної. Разом з масними чорноземами, багатими угіддями до рук чужинців потрапили містечка, села й хутори з тутешніми людьми які відтепер стали панськими, тобто кріпаками.

Мальовничою природою, врожайними хлібними нивами, рібними річками, лісовими угіддями та працелюбними селянами та козаками з давніх-давен славився решетилівський край. Тому з великим бажанням обзаводилися тут маєтками та економіями князі Кочубеї (Демидівка, Піщане, Коломак). Так в селі Демидівка знаходився маєток Єлизавети Василівни Кочубей. У її власності перебувало 2392 десятки землі, присадибної, саду та городу – 54, під сінокосом – 291, лісу – 26. На території садиби був розташований винзавод, 2 вітряки, було 1500 овець,

та 56 волів. Княгиня відзначилася благодійністю. Її коштом у 1859 році була збудована кам'яна Троїцька церква разом із дзвіницею. При церкві була своя бібліотека, в приході земське народне училище і змішана школа грамоти.

На території Калениківської волості проживали Капністи – графський рід з Італії. На службі у російському війську перебував Василь Петрович Капніст. У реляції імператриці фельдмаршал Мініх відзначив його за ратні подвиги, пожалувавши у Миргородські полковники. Його наступники мали економії на решетилівських землях. А саме Василь Іполітович володів маєтками в Сухорабівці, Лимані, Глобиному, та Довгалівці, але проживав у Санкт-Петербурзі та в Одесі. Мав цегельний завод поблизу озера Сухорабівської економії.

Найбільш відомою і найбагатшою родиною на Решетилівських землях були Попови. 11 квітня 1786 року Василю Сте-



Указ імператрици Єкатерины II Правительствующему Сенату от 11 апреля 1786 г. о «всемилоудейшем пожаловании» полковнику Василию Попову, находившемуся при президенте Военной коллегии генерал-фельдмаршале кн. Г.А. Потемкине, в вечное и потомственное владение местечка Решетилровка, «в коей показано душ мужеска пола 866» с его «принадлежностями, землями и мельницами».

пановичу Попову дійсному статському радникові була пожалувана Решетилівка з 9 тисячами десятин землі разом з 866 кріпаками.

Освіту отримав у казанській гімназії, згодом працював у канцелярії військового відомства. Невдовзі він сподобався В.М. Долгорукову-Кримському бездоганним веденням службових справ. Після цього став особистим секретарем князя, аж до його смерті. Супроводжував князя в його кримському поході 1771–1774 рр. Відзначився старанною і бездоганною службою в Казанському, Пермському, Томському піхотних полках, отримав звання підполковника.

Після смерті Долгорукова-Кримського 1782 р., Попов знайшов собі іншого покровителя в особі світлішого князя Григорія Потьомкіна-Таврійського, котрий одразу оцінив його здібності, і наблизив до себе. Вже в 1784 р. отримав чин полковника і зачислений до Таврійського легкого кінного полку. При цьому постійно знаходився постійно при князеві, вів його переписку, керував службовими та особистими справами князя.

У 1786 р. разом з князем прибув до Санкт-Петербургу, де був призначений бути при особі Її Величності для прийняття петицій, а вже в наступному 1787 році отримав чин бригадира, і нагороджений орденом Св. Володимира III ст., перебував на території бойових дій під Очаковим, де в квітні 1789 р. отримав генерал-майорський чин, а потім відбув до Петербурга з ключами від підкорених Бендер, за що отримав орден Св. Анни I ст. і грошову винагороду. Перебуваючи в складі армії на турецькому фронті, був відправлений до Петербурга з детальним донесенням про взяття міста-фортеці Ізмаїл. За цю дію отримав небувалу в його чині нагороду-орден Св. Володимира I ст. «за особливые труда по делам поручаемым ему генерал-фельдмаршалом».

Після смерті Потьомкіна становище Попова ще більше укріпилося і не забарилася нова нагорода – орден Св. Александра Невско-



Василь Попов
Художник І.В. Лампі

го (1792 р). Невдовзі став начальником Імператорського кабінету, а 8 листопада 1793 р. йому було доручено керувати Коливановськими та Нерчинськими гірничими заводами.

З вступом на престол імператора Павла I Попов стає там радником. Нові посади та гірка відставка, і він повертається до Решетилівки та інших маєтностей.

У 1806 р. імператор Олександр I, занепокоєний типовим забезпеченням своєї армії у війні з наполеонівською Францією, згадав про В.С. Попова та викликав його до Петербурга.



Маєток графа Попова, 1902 р.

У червні 1807 р. В.С. Попову пожалували ранг дійсного таємного радника і призначили керівником Комісаріатського, а потім і Провіантського департаменту.

В серпні 1810 р. він вже член Державної Ради, а згодом стає почесним членом Імператорської Академії наук. В останні роки свого життя він осліп, а 5 листопада 1822 р. помирає в м. Санкт-Петербург.

Звертаючись до суспільної характеристики Попова і його оцінки як людини та державного діяча, можемо висловити припущення, що у всіх своїх блискучих здібностях і праці він послідовно захищав свої особисті інтереси. На цю тему було багато різних звинувачень від його сучасників, але князь О.В. Суворов відгукувався про нього так: «Он был славный, честный человек, в делах ловкий и опытный.

Легко доступный, без всякой гордости, охотно принимал участие в несчастных, он умел снискать общее уважение и любовь».

Останні роки свого життя Василь Степанович Попов проживав переважно в Решетилівці. Окрасою решетилівського маєтку Попова був двоповерховий палац у ранньо-класичному стилі з 25 залами, а також чудовий садово-парковий ансамбль, мізерні залишки якого спостерігаються і зараз. Влаштувалися гучні бали, на яких виступали артисти кріпосного театру, балет, оркестр, хор – усі вони склалися з висококласних спеціалістів, які отримали освіту за рахунок В.С.Попова і готували ці кадри в Решетилівці. А ще Попов займався своєрідною «селекцією» своїх кріпаків. Він відбирав найвродливіших хлопців і дівчат та одружував їх. Василь Степанович виявляв талановитих дітей серед населення Решетилівки, наймав іноземних вчителів за власний рахунок, щоб навчити решетилівських дітей безкоштовно і готувати з них музикантів та капельмейстерів. Так, коли XIX ст. в Полтаві була відкрита гімназія, ця подія урочисто відзначилася, і з Решетилівки прибув оркестр музикантів з 37 чоловік і хор півчих. 27 років діяв струнно-духовий і рогової музики оркестр, який складався з 50 музикантів на чолі з капельмейстером. В палаці зберігалась величезна бібліотека та архів В.С.Попова, загалом більше 20 тис. одиниць.

В 1787 році імператриця Катерина II здійснювала мандрівку в Крим, а на зворотному шляху вона їхала через Полтаву, по дорозі заїздила до Попова в Решетилівку, а з государинею їхали свита з 800 чоловік, серед яких були дипломати європейських країн, акредитовані при російському дворі, а також живописець.

Кожну неділю решетилівські та сусідні з містечком одягнуті по святковому селяни йшли в сад до Василя Степановича «праздновати», як вони говорили. В різних місцях саду були влаштовані для молоді каруселі, а на водних каналах, якими був облаштований весь сад і парк, стояли пофарбовані човни.

На головному каналові стояла будка, у якій під час народних гулянь грали музики. По закінченню гулянь було в звичай підходити до «панських будинків», тобто до палацу і дякувати господарю за подароване свято. Василь Степанович, вислухавши подяку, одразу наказував виносити до натовпу різні ласощі.



Решетилівка, річка Говтва. Світлина поч. XX ст.

Повсякденне ж життя селян-кріпаків у маєтку Попова було надзвичайно тяжким. Тут запроваджувалася так звана «урочна система», при якій за один день панщини селянинові визначали стільки роботи, що виконати її може лише «Попелюшка». Для прикладу, за один «урочний день» селянин повинен був викосити півдесятини (0,545 га), нажати 2,5 копи озимини або 2,5 копи ярини, перевезти 30 кіп хліба, тощо. За невиконання чекало покарання, відбувалися «систематические порки сотен дворовых крестьян».

Не кращим становищем користувалися й збіднілі козаки, які зазнавали великих утисків від царських чиновників. Губернський предводитель дворянства Капніст так розповідав про стягнення податків: «Рухоме майно, худоба, вівці і нарешті одяг та руб'я поселян продавали з прилюдного торгу на базарах та ярмарках, а самих поселян піддавали жорстоким тілесним покаранням». Бідність козаків досягла меж, що на 9 господарів припадала одна пара волів, а землі лишилося не більше як 2,5 десятини на душу; протягом цього часу виникла і поступово збільшувалася частка козаків зовсім безземельних. Через значну державну активність В.С. Попову не вдалося створити власну сім'ю. Тож йому довелося подбати про майбутнього спадкоємця. 14 листопада 1801 р. «за монаршею волею» усиновлює одного із своїх вихованців. Ним стає Олександр Васильович Попов (1794–1859 рр). Його

послужний список досить вагомий і викликає повагу. Починає службу юнкером в 1801 р., а 1825 р. вже стає полковником. Приймав участь у битвах при Бородіно, Тарутіно, Малоярославці, Красному. Нагороджений Георгіївським хрестом, орденами Володимира IV ст., Анни IV ст. та Пруським залізним хрестом.

У 1831 р. приймав участь у формуванні малоросійського ополчення, за що нагороджений діамантовим перснем.

Вийшовши у відставку в 1825 р., Попов опиняється в Решетилівці. У період з вересня 1829 р. по вересень 1835 р., а також з вересня 1838 р. по вересень 1844 р. був Полтавським повітовим очільником дворянства. Після від'їзду губерньського предводителя І.В.Капіста на посаду губернатора в Смоленськ, з квітня 1842 р. по 1 листопада 1844 р. виконував його обов'язки.

В 1845 році отримав чин дійсного статського радника, а в 1846 р. звільнився зі служби. Не склалося у власника Решетилівки особисте життя з російською поміщицею Єлизаветою Миколаївною Барновоковою. Подружжя мало сина Василя (1835–1866 рр.), але через значні протиріччя в сімейному житті, розлучилося.

У червні 1840 р. на Полтавщині відбувся страшний голод, особливо це відчувалося в маєтку Попова у Решетилівці, де селяни харчувалися «бардою с примесью половы», що їм відпускалася поміщиком.

За наказом О.В.Попова поблизу лісового урочища Стінки було споруджено високу вежу. Власник Решетилівки частенько піднімався на неї і в підзорну трубу оглядав звідти «господарським оком» свої неозорі володіння. Наслідком таких спостережень були масові покарня селян на стайні, де був облаштований млин. До речі, поруч палацу розташовувався флігель для гостей та «девиц»-кріпачок. Під флігелем знаходилися погребя, які збереглися до нашого часу.

За 1835–1850 рр в Решетилівці народилося 14870 дітей, померло в цей період 9038. У 1850 р. в містечку проживало 7365 жителів. Тяжка праця, голодні роки, хвороби не давали приросту населення.

На час перепису 1859 року Решетилівка Полтавського повіту записана як містечко власницьке і козацьке, біля річки Говтва, по тракту із Полтави на Кременчук, усього тут знаходився 891 двір, населення 6514 чоловік, 6 православних церков, єврейський молитовний дім, казенне училище, богодільня, економічний лазарет, волосне управління,

сільська управа, поштова станція, фабрика, 4 заводи, 4 ярмарки на рік, базари (щотижня).

Після смерті В.С. Попова, 10 листопада 1859 року, його решетилівські володіння перейшли у власність сина Василя Олександровича Попова (1835–1866 рр).

Василь Олександрович навчався в Київському університеті, після закінчення якого служив чиновником у Полтаві. Помер 28 вересня

1866 року в Решетилівці від епідемії холери, де й похований. Був одружений з донькою генерал-лейтенанта Олексія Бутураїна Олександрою. Від їхнього шлюбу народився 20 квітня 1861 року останній «володар Решетилівки» Олександр Васильович Попов.



В.О. Попов

Герб Попових

3.2. ДЕКАБРИСТИ Й РЕШЕТИЛІВСЬКИЙ КРАЙ

Втрата сподівання на лібералізацію царського самодержавства, скасування кріпацтва, посилення реакції після війни 1812–1814 рр. сприяли зростанню в Росії, відповідно і в Україні, опозиційних настроїв. Провідну роль у цьому русі відіграли декабристи. Вони створюють таємні політичні гуртки, які ставили за мету, насамперед, боротьбу за скасування кріпосного права і ліквідацію самодержавства.

За образним висловом одного із сучасників декабристів, це був «час Аракчеєва, час залізний, похмурий, тяжкий у своїй жорстокості. Ледве не вся Росія стогоном стогнала під ударами. Били у війську, у школах, у містах і селах, на торгових площах, у конюшнях, били в сім'ях...». Особливо тяжким і нестерпним було становище кріпосних селян. Навіть малоросійський губернатор князь М. Репнін у листі до царя 16 червня 1818 року, розповідаючи про становище селян

Полтавської губернії, змушений був визнати: «Законом визначено число днів, протягом яких селяни зобов'язані працювати на поміщика, але ніде не сказано, скільки і якої роботи вони повинні зробити в ці дні. Саме від цього і трапляються зловживання, бо уроки їм даються самочинно і часто від селянина вимагають зверх його сил, він не встигає виконати визначене в панські дні і змушений використовувати для цього частину часу, який йому належить». Відповіддю на цей непосильний гніт стали потужні селянські виступи. Довгостроковими, з 1815 по 1821 рік, і бурхливими були вони і в Решетилівці та навколишніх селах, де розташовувалися володіння полтавського поміщика С. Кочубея, продані ним херсонському поміщику С. Кир'якову.

«Я сам був свідком років десять тому у Полтавській губернії, поблизу селища Решетилівки, найжахливішого бунту. 700 душ селян поміщика Кир'якова, проти яких було вислано військо і артилерію...» – писав під час слідства «перший декабрист» В. Раєвський. Цей виступ він порівнював з селянською війною під проводом О. Пугачова. Під впливом побаченого поет написав записку «Про рабство селян», у якій з гнівом говорив про становище закріпаченого селянства: «... Але хто дав людині право називати іншу людину моїм і власним? По якому праву тіло його і майно, і навіть душа одної можуть належати іншому? Звідки взятий цей закон торгувати, обмінювати, продавати, дарувати і тиранити подібних собі людей?».

Дивлячись на поміщика російського, я завжди уявляю, що він випоєний сльозами і кривавим потом своїх підлеглих, що атмосфера, якою він дихає, складається із зітхань цих нещасних...».

Про Володимира Феодосійовича Раєвського (1795–1872), ім'я якого незаслужено геть призабуте в нашому містечку, кілька слів слід сказати окремо. Цей відомий поет початку ХІХ ст., названий «першим декабристом» тому, що саме він був першим заарештований у справі декабристів. Учасник Вітчизняної війни 1812 року і закордонних походів російської армії. Нагороджений золотою шпагою з надписом



В. Раєвський

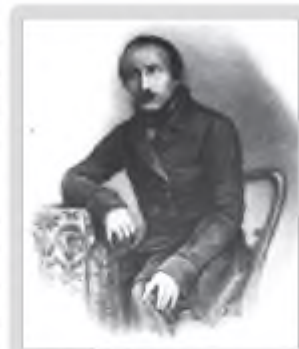
«За хоробрість». Член «Союзу благоденства». В 1817 р. короткий час проходив службу в Решетилівці. Писав вірші, мемуари, один з найкращих його віршів «Певец в темниці», написаний за фортечними мурами, викликав захоплення Пушкіна, який відзначив: «Ніхто так сильно не зображав тирана».

І брати Петро та Андрій Борисови – юнкери 52-ої легкої роти 26 артилерійської бригади, яка дислокувалась у містечку, теж були свідками повстання селян у Решетилівці і побачене мало визначальний вплив на формування їх світогляду.

На допиті у Слідчій комісії Петро Борисов стверджував, що «несправедливість, насильство і гніт поміщиків над селянами довели його до ліберальних ідей і бажання знищити соціальну неправду». А Андрій Борисов так пояснював походження своєї ідеології: «Загальний голос незадоволення в народі навів мене на мої міркування і я прийшов до висновку, що це залежить від несправедливих вимог влади... Я одверто сказав, що виступаю проти самовласного управління, виходячи з палкої любові до рідного краю. Може я помиляюся, але твердо впевнений, що ваші закони несправедливі, кріпість їх полягає в силі влади, а не в підтримці мас».

В 1818 р. П. Борисов вперше став свідком прилюдної кривавої екзекуції, влаштованої над солдатами. Ця розправа настільки вразила юнака, що він рішуче вийшов зі строю і тут же поклявся «знищити покарання такого народу, хоча б сіє коштувало йому життя».

Тож не випадково саме в Решетилівці, як зізнався Петро Борисович на допиті, 13 травня 1818 р. він заснував Товариство першої згоди, від якого починається історія Товариства об'єднаних слов'ян. До складу Товариства першої згоди увійшли брати Борисови та їх друг юнкер Волков. Вони визначили мету організації: моральне та



Андрій Борисов



Петро Борисов

наукове самовдосконалення, любов і дружба. Петро Борисов розробив девіз товариства. Незабаром він же запропонував до попередньої мети приєднати ще одну – «заснування відомої республіки філософа Платона» і назвати таємну організацію Товариством друзів природи.

«Далеко від столичних центрів, у маленькій провінційній Решетилівці, у вузькому колі молодих мрійників, що готові були віддати своє життя за щастя батьківщини, була накреслена емблема народженої тут організації, девізом якої було сонце, яке сходить з-за гірського хребта і розсіює своїм промінням хмари, з написом «Зійду і розсію темряву». Під темрявою розуміли безпросвітну російську дійсність, яка могла змінитися тільки під впливом сонця, що сходить, тобто під впливом революції. Членами товариства друзів природи стали брати Борисови, юнкер Волков, Корсун та Лук'янович. Ряд дослідників історії декабристського руху в Україні вважають, що решетилівські товариства були багато в чому схожі на масонські ложі. Є відомості, що в 1818 р. брати Борисови в Одесі були посвячені в масони Ж.Б. Віолає. А тому товариства в Решетилівці цілком могли бути філією одеської масонської ложі Трьох царств природи і підтримувати тісний зв'язок з масонськими ложами, які діяли в Полтаві.

У 1819 р. брати Борисови залишили Решетилівку – були відправлені на Кавказ, де брали участь у сутичках з горцями. У 1820 р. знову повернулись у наші краї, одержавши призначення у 8 артилерійську бригаду, що розташовувалася в селах і містечках Полтавської губернії. Тоді було спалено всі папери, пов'язані з діяльністю Товариства друзів природи і розпочато роботу по створенню нової, більш потужної таємної організації, формування якої завершилося в 1823 році і яка отримала назву Товариства об'єднаних слов'ян. Чисельність членів товариства швидко зростала і незабаром налічувала 60 осіб. Серед них активною пропозицією відзначались полтавці Іван Горбачевський (близький друг Борисових з 1820 року), Яків Андрієвич, Федір Шимков, Яків Драгоманов, Микола Лисовський, Іван Іванов, Олексій Тютчев та ін. у програмних документах «Правила об'єднаних слов'ян» і «Клятва об'єднаних слов'ян» ставилась мета – боротьба проти самодержавства, кріпацтва і деспотизму. Передбачалося визволення слов'янських народів і створення федеративного союзу держав у складі Росії, Польщі, Молдавії, Валахії, Далмації, Моравії, та інших кра-

їн. (Однак Україна в планах Товариства не фігурувала як об'єкт майбутньої федерації). Кожен об'єкт федерації повинен був мати власні конституцію й уряд і самостійно вирішувати питання внутрішнього життя.

Повстання 14 грудня 1825 р. і виступ Чернігівського полку в грудні 1825 року застали братів зненацька. Вони негайно розгорнули широку агітацію серед солдат і офіцерів, зробили навіть спробу безпосередньо взяти участь у бойових діях, але безуспішно.

Після придушення повстання розпочалися репресії... Петро Борисов був заарештований 9 січня 1826 р. у Житомирі і доставлений до Петербурга. Його брат Андрій був заарештований 14 січня 1826 року у селі Буймир Лебединського повіту: вже 10 квітня цього ж року опинився в № 23 бастиону Трубецького Петропавлівської фортеці.

Посаджені на хліб і воду у темних, вогких казематах, заковані у кайдани, виснажені безперервними допитами, брати Борисови не зламалися і були засуджені по I розряду, до смертної кари. Згодом покарання було змінено на довічні каторжні роботи, пізніше строк було скорочено до 20 років, а згодом – до 15 і 13 років.

Пліч-о-пліч, не втративши людської гідності і не зрадивши своїм переконанням, пройшли вони цей тернистий каторжний шлях...

Активним учасником декабристського руху був і наш земляк Іван Шимков.

Перша згадка про Івана Шимкова зустрічається в офіційних паперах, пов'язаних із справою декабристів, тобто в 1825 році. Пізніше його прізвище часто фігурує у працях дослідників творчості Т.Г. Шевченка: у 1845 році поет, мандруючи полтавським краєм, зупинився у Михнівці, в родинному маєтку Шимкових. Цікавим є оприлюднений запис Порфирія Мартиновича, датований 1906 роком, в якому, зокрема, говориться: «Шевченка я бачив у Шимкових в Михнівці, Кобеляцького уїзда, у Попова Олександра Васильовича в Решетилівці ...».



Шимков Іван Федорович,
грудень 1832 –
січень 1833 року.
Акварель Бестужева

Народився І.Ф. Шимков у 1803 році у селі Михнівці Кобеляцького повіту Полтавської губернії. Його батько був освіченою і багатою людиною – мав 413 душ. Навчався Іван у Харківському університеті, після його закінчення вступив на службу до Алексопольського піхотного полку. А через дев'ять місяців у чині прапорщика був переведений до Ставропольського полку.

У 1825 році (у віці двадцяти двох років) Шимков вступає у члени Товариства об'єднаних слов'ян. Із цього часу в нього починається, можна сказати, нове життя. Члени цієї організації, за влучним висловом Герцена, «...були найвпливовішою силою нації, її розумом і честю».

Із слідчих документів видно, що наш земляк, незважаючи на зовсім юний вік, досить активно включився в діяльність Північного товариства декабристів. Він використовував будь-яку можливість, аби провести агітацію, говорив солдатам про підготовку революційного перевороту, закликав підтримати повстання. Іван Федорович розумів, що Товариство без допомоги солдатів не зможе досягти своєї мети так само, як і солдати без допомоги прогресивно налаштованих офіцерів ніколи не зможуть змінити свого становища.

Разом з тим, незважаючи на те, що пропагандистська робота проводилася майже цілодобово, Товариство не встигло як слід підготуватися до повстання. Передусім тому, що воно не стало по-справжньому величним і мобілізуючим, тобто спроможним власними силами «зробити напрямок думок однієї організації загальною думкою» і тим більше провести і закріпити революційний переворот. До того ж, Товариству не вдалося залучити до боротьби, що готувалася, широкі народні маси. Це було найбільшою помилкою.

Керівники Товариства не змогли підготувати як слід тих людей, яким доручалося вбивство царя, хоч розмов довкола цього точилося чи не найбільше. А тим часом умови склалися так, що повстання стало не лише можливим, а й немінучим.

19 листопада 1825 року в Таганрозі помер імператор Олександр Перший. Відразу ж після його смерті царська сім'я, Сенат і вищі урядовці присягли цесаревичу Костянтинові, як законному спадкоємцеві, який мав стати царем. Присягли йому і вся армія та чиновники.

Цесаревич, дізнавшись у Варшаві про смерть Олександра Першого, неофіційно заявив, що він уже давно відрікся від престолу на ко-

ристь свого молодшого брата Миколи. Микола попросив Костянтина офіційно оголосити про своє зречення. Але той вважав за краще зачекати і заявив, що досить і тих неофіційних заяв, які він зробив раніше. Після цього Микола вирішив діяти без офіційного зречення Костянтина і призначив на 14 грудня «переприсягу». Війська і чиновники повинні були присягнути на цей раз імператорові Миколі Першому.

Таке становище в питанні престолонаслідування було найсприятливішим моментом для виступу. Крім того, декабристи дізналися, що урядові з доносів стало відомо про існування таємних товариств і він готує над ними розправу. Отож зволікати стало неприпустимо. Потрібно було діяти швидко і рішуче.

Три дні, що лишалися до 14 грудня 1825 року, члени Північного товариства не виходили із казарм – агітували солдат приєднатися до революційно налаштованих військ, щоб разом захопити Зимовий палац, Петропавловську фортецю, пошту, банк, арсенал, а також інші важливі державні установи.

Царську сім'ю було вирішено заарештувати, а в разі потреби і знищити. У цій затії Івану Федоровичу Шимкову дісталась особлива місія – його призначили зв'язківцем між керівниками повстання. З 13 на 14 грудня він не зімкнув очей. Але ця безсонна ніч майже нічого не дала для успіху повстання. Керівники прогавили найсприятливіший момент і почали повстання лише після того, коли сенатори вже присягли Миколі Першому і роз'їхалися, а командири гвардій та полків приступили до урочистого ритуалу.

Членам Південного товариства – Олександрю і Михайлові Бестужевим та Щепіну-Ростовському вдалося вивести на Сенатську площу лише три тисячі солдатів і 30 офіцерів і вишикувати їх у бойовому порядку. Зрозуміло, що цієї кількості було мало, аби вчинити державний переворот. До того ж, окрім рушниць із п'ятьма (максимум – сімома) зарядами, в них не було нічого. В той час як у Миколи Першого була артилерія...

Коли пролунали перші артилерійські залпи, повстанці ще намагалися відстрілюватися. Але далі, коли вогонь посилювався, вони змушені були тікати. Спроби Бестужева, Кюхельбекера та інших повернути воїнів у бойову готовність і перейти в наступ були марними: втікачів переслідували піші і кінні офіцери і солдати вірних Миколі Першому

військ. Основна маса повстанців була заарештована. Серед них і Іван Федорович Шимков...

Ось, що ми читаємо в книзі Медведської Л.О. «Декабристи на Полтавщині»:

«У слідчій справі Шимкова зберігся переписаний його рукою єдиний екземпляр програмного документа Південного товариства, так звана «Конституція. Государственный завет», де в конспективній формі викладені положення одного з варіантів «Русской Правды» Пестеля. Цей документ Бестужев читав і передавав слов'янам під час злиття обох товариств влітку 1825 року під м. Ліщино. Збереження у справі Шимкова цього документа дозволяє нам говорити про велику увагу до програмних питань з боку нашого земляка-решетиліянина».

Після суду (якщо те судилище взагалі можна назвати цим словом) йому вліпили, як тоді казали, п'ятнадцять років каторжних робіт і відправили до Сибіру. В дорозі він застудився, але пролікуватися не зміг. Хвороба швидко почала прогресувати і переросла в хронічну... Помер Іван Федорович у віці двадцяти дев'яти років. Про його смерть батькові повідомили лише через два роки...

3.3. РЕШЕТИЛІВСЬКІ СТЕЖИНИ КОБЗАРЯ

Про перебування Т.Г.Шевченка в наших краях і, зокрема на Решетилівщині, написано немало. І здебільшого, на жаль, – в недавні часи, коли вже усні цінні перекази його сучасників призабулись або, ідеологічно окрашуючись, стали малоймовірними. Намагання ж літературних слідопитів якнайдокладніше відтворити його тутешні шляхи і дії, побудовані часто на припущеннях, а не на документах. Однак безсумнівним є те, що великий поет і художник у нашому містечку був, малював його краєвиди, а потім згадував Решетилівку в своїх прозових творах. Збереглись виконані аквареллю два його альбомні малюнки, підписані ним однаково – «У Решетилівці», якими ми можемо пишатися.

Отже: коли, чому і як потрапив Шевченко до Решетилівки?

Це сталося влітку 1845 р. – в час його другого приїзду в Україну з Петербурга, коли молодий випускник столичної Академії художеств був зарахований співробітником Київської археографічної комісії, що



«Шевченко в Решетилівці,
1845 рік»
Художник Є. Пілюгін

мала завдання, як зазначалося в її статуті, виявляти заради збереження для історії духовні і матеріальні цінності краю. Художникові ж, про що пише він в листі до О. Бодянського, належало зобразити «види, які єсть на Україні, чи то історією, чи то красою прикметні». При цьому інтерес Шевченка був значно ширший, бо він досліджував, про що зазначав у тому ж листі, «... як теперішній народ живе, ..., як він колись жив і що виробляв». Тож перебуваючи в тривалих відрядженнях, він не тільки змальовував природні і рукотворні ландшафти та культові споруди, а й збирав зразки фольклору, цікавився народним побутом та предметами ста-

рожитностей. Також виконував приватні малярні замовлення.

Саме таке замовлення і привело його в садибу багатого міргородського поміщика О. Лук'яновича. Очевидно, той і заохотив поета відвідати Решетилівку, а, можливо, й Михнівку, де жив його тесть, поміщик Ф. Шимков, та Шедієве (обидва села на той час Кобеляцького повіту), де перебував тоді у своєму маєтку Лук'янович-старший. Та скоріше за все, що Шевченка в Решетилівку вабила знаменита книгозбірня потьомкінського сподвижника Попова, яка перейшла у спадок його синові, тодішньому предводителю місцевого дворянства.

Про цю бібліотеку, що вміщувала рідкісні документи, пам'ятки, листування відомих осіб, Шевченко міг чути навіть і від самого В.А.Жуковського, знаменитого поета і свого благодійника, який у 1837 р. тут знайомився з безцінними фоліантами, про що зробив відповідний запис у своєму щоденнику. Крім того, художник мав зобразити архітектурно цікаву і помпезну, як для повітового містечка, Успенську церкву, зведену ще в середині XVIII ст. на кошти митрополита Київського і всієї України Арсенія Могилянського, вихідця з Решетилівки, а ця церква знаходилась на території садиби Попових.

Обидва малюнки виконані в Решетилівці не були датовані автором, і дослідники-шевченкознавці досі дискутують з приводу часу їх творення. Бо, й справді, загадка: якщо Шевченко бував у Полтаві, Решетилівці, Шедієвому ще весною, як стверджує літературознавець Д.Косарик, то як це узгоджується з записом у «Щоденнику» про його мандри Полтавщиною і в кінці літа, адже так довго він ніде, крім Переяслава, не затримувався; якщо ж решетилівські краєвиди відтворено в першій декаді липня, як це доводить П. Ротач, то чому люди, зображені на них, – в теплом одязі?

Хоча можна припустити, що автор малюнків міг занести сюди фігури людей і іншим разом, з іншого сюжету – це ж не фотографія. А можна дозволити собі й пофантазувати: допитливий митець весь день заглиблено працював у бібліотеці з архівами чи літописними пам'ятками, а в надвечірній час (на обох малюнках пора надвечірня, західні тіні довгі) вирішив «розім'ятись» за основним своїм заняттям. Та й по всьому видно, що обидві ці роботи виконані ніби мимоходом, основні деталі їх – звичайна селянська оселя та масивна огорожа маєтку кріпосника-марнотратника, тоді гадана вже Успенська церква ледве маячить. На інших же цільових його малюнках всі споруди чітко



«В Решетилівці» (VIII, 1845). Малюнок Т.Г. Шевченка

виписані. І це дає підставу гадати, що сюди художник мав намір ще повернутись. А якщо майнути уявою і далі, то можна припустити, що він не міг пройти мимо, не закарбувавши інших решетилівських надто примітних місць – хоча б знаменитих колись альтанок із статуями: одну на луках за річкою у вигляді круглого острівця з екзотичними кущами, а другу – на межі величезного поміщицького саду, над урвищем Стінки, звідки відкриваються чудові краєвиди. Тож запрошується думка, що в Решетилівці Шевченко іще щось малював, а якщо ні, то тільки через поспішний від'їзд. Однак це лише бажане нам припущення, як і те, що він відвідував і Михнівку, куди, як було сказано, прямував Лук'янович.



Портрет А. Лук'яновича

Звичайно, з таким компаньйоном художнику і дослідникові старожитностей мандрувати було зручно. Та й не міг він не скористатися нагодою провідати в Михнівці згорьованого батька-декабриста Івана Шимкова, одного з «мерців за правду».

Якщо так, то майстер пензля і пера, який багато працював, і в Михнівці малював і писав. Але як би не хотілося цього нам, і, зокрема патріотично налаштованим михнівцям, слідів такої роботи

досі не виявлено. Та й далеко не все збереглося із його великої (понад тисячу робіт) художньої спадщини. А от портрет Лук'яновича уцілів.

Він на відміну від альбомних малюнків і дорожніх ескізів – об'ємний, затратний і, знову ж таки, можливо, довершувався в Михнівці або Шедієві. Та й в будь-якому разі власник його не міг не похизуватися ним перед батьком і тестем. А заодно не міг не представити їм власноручно і гордо самого автора, слава якого на той час поширювалась по Україні. Але, де ж документальне підтвердження? Щоправда, згаданий вище П.П. Ротач (1927–2007) у своїх розвідках наводить факт на користь того, що Шевченко у Михнівці таки був. Він посилається на знайдену ним публікацію сторічної давності харківського художника і фольклориста П.М. Мартиновича (1856–1936),

теж вихованця Петербурзької Академії художеств, який, збираючи типажі для ілюстрування «Енеїди» Котляревського, розшукував на Полтавщині знайомих автора і одна з таких Христина Морозовська – в 1888 р. назвалась хрещеною видатного полтавця, а потім похвалалась, що зустрічалась колись ще й з Шевченком у Решетилівці і в Михнівці. І цьому П.Ротач схиляється вірити. Одначе не все тут так переконливо. Якщо навіть не зважити, що Котляревський на час народження Х.Морозовської мав уже досить солідний вік, нехарактерний для кумування, то й тоді така заявка насторожує. Адже ця жінка жила під Санжарами, належала до стану духовенства і навряд чи її приймали б тут імениті дворяни. Але кому не закортить похвалитися дружбою зі знаменитістю? Крім того, вона називає прізвище михнівського поміщика по-простолюдівськи – Шинков, як, до речі, вимовляли його та й досі вимовляють земляки. Факт цей може бути прикладом того, як іноді задокументовані «спогади очевидців» підхоплюються майбутніми дослідниками і тоді вигадки можуть сприйматися як істина. А такий спосіб не є науковим.

І хоча подібні припущення є ознакою шанобливої зацікавленості до національного героя, та все ж, думається, важливішим буде поміркувати над його роллю в сьогоденні і майбутті нашого народу. А також спробувати осмислити, як і наш багатий край надихав поета і художника на творчий подвиг. Адже все, що віддзеркалене в його полум'янім слові, він бачив тут. Одухотворював природну та людську красу, возвеличував прояви жертвності заради інших, схвалював бунтарські настрої. А зло нещадно таврував. Звідси він брав натхнення для утвердження і розвитку мистецьких традицій, започаткованих тут його великими попередниками Котляревським і Гоголем...

Решетиліяни шанують пам'ять великого Кобзаря України без якої «зачерствіло б людське серце і заглухла б нива життя». В 1932 році жителі села Куликівка на сільському сході прийняли рішення про перейменування свого села, яке свого часу проїздом відвідав Тарас Григорович, у Шевченкове. В 1967 році у Решетилівці відкрито пам'ятник Кобзареві, його іменем було названо колективне господарство в селі Лиман Другий. Є в райцентрі вулиця Шевченка, його ім'я носить районний Будинок культури.

А ось ще промовистий, по-своєму символічний факт: мабуть жоден районний центр України не може похвалитися такою кількістю лауреатів Національної премії ім. Т.Г. Шевченка, як Решетилівка. Їх тут п'ять: художники Л.С. Товстуха, Н.Н. Бабенко, килимарниці Д.Ф. Єфремова, Г.С. Бондарець, письменник-земляк О.М. Дмитренко.



Пам'ятник Т.Г. Шевченку в Решетилівці

❖ РОЗДІЛ IV ❖

НОВІТНЯ ІСТОРІЯ РІДНОГО КРАЮ

(друга половина XIX – перша половина XX ст.)



Панорама Решетилівки, поч. XX ст.

❑ 4.1. НА ЗЛАМІ ДОЛЬ І ЕПОХ

За даними перепису 1900 року в містечку Решетилівка Решетилівської волості Полтавського повіту було дві сільські громади (общини): Решетилівська козака, до якої входили також козаки хуторів Гаркаві, Горбенки, Джебки, Дуськи, Семикози, Прокопівка, Хоруженки та Шкурупії – всього 989 дворів, населення 6108 чоловік, з них чоловіків – 2786, жінок – 3322, і Решетилівська громада селян-власників (колишні кріпаки), до якої крім селян самої Решетилівки, входили і колишні кріпаки навколишніх хуторів – Вітки, Вовки, Дрягуни, Ісички, Карячки, Ганжі, Неїли, Новалівка, Бортники, Засядьки, Блохи, Василенки, Коп'яки, Куцеволи, Підгоряни, Педьки, Пужаї, Тупкали, Тупкали на баях (що означало «тупали на балах» – так називався хутір заселений нащадками кріпаків-акторів В.С.Попова) та інших, де налічувалося 902 двори: 5776 чоловік населення, з них чоловіків – 2459, жінок 3317.

Загалом же населення містечка (включаючи і 165 батрацьких родин та 122 сім'ї, які навіть не мали своїх жител) нараховувало близько 10 тисяч жителів. Переважна більшість людей займалася в цей час сільським господарством і промислами.



Світлина поч. XX ст.

Значними населеними пунктами того часу були навколишні села. Так, наприклад, Сухорабівка мала 206 дворів в яких проживало 1302 жителі, Куликівські хутори – 263 двори і 2175 мешканців, Плоске – 187 дворів і 1113 жителів, 1319 селян проживало в Демидівці.

Реформа 1861 року не виправдала сподівань селян на «землю і волю». Статистичні дані за 1883 рік свідчать, що в містечку взагалі не мали землі 380 козацьких та 93 селянських господарства. Але реформа сприяла розвитку індустріальних відносин на селі, подальшому розвитку традиційних промислів і торгівлі.

«Містечко набуло ролі видатного центру: значна частина населення брала діяльну участь в цьому русі або збуті місцевих виробів, пропонувала свої робочі руки, – відзначав у 1903 році видатний географ Петро Семенов Тянь-Шанський – Чумаки й торговці тут зазвичай зупинялись. З іншого боку, будучи єдиним крупним і природним центром серед маси хуторів, що тяготіли до нього. Решетилівка при-

ваблювала до себе торговців і тим підтримувала промисли місцевого населення... В самій Решетилівці налічується 6 ярмарків: 1 серпня, Троїцька, Покровська, Благовіщенська, Введенська і на Масляну. Крім того, як залишок колишнього ярмарку деяке значення має базар на Вербну неділю. Дякуючи такій кількості ярмарків, населення має можливість безпосередньо збувати свої вироби.



Решетилівська ярмарка поч. XX ст.

Важливим промислом місцевого населення є чоботарське ремесло: із загальної кількості господарств (630) більше 280 займається чоботарською справою».

Доповнимо ці свідчення даними дослідження промислів Полтавського повіту, проведеного повітовим земством в 1898 році: «Решетилівські чоботарі давно і добре вивчили своїх споживачів, знають свої ринки і кожному прагнуть дати саме те, що йому потрібно. Решетилівський чобіт не однаковий у Хорольському, Кобеляцькому повітах: місцеві потреби, смаки і звички змінюють матеріал, форму і ціну виробів, решетилівський чобіт уміє пристосовуватись до свого споживача, відповідно до його побажань і по місцю і по часу».

Як і раніше славився наш край смушками. Дозволимо собі ще раз процитувати П. Семенова Тянь-Шанського: «Містечко Решетилівка

є центром розведення овець так званої решетилівської породи і збуту смушок; головна і характерна їх особливість полягає в тому, що ягнята мають смушки з чорними, блискучими, дрібними, правильними завитками, які не вицвітають ні від дощу, ні від сонця».

Так що роботи решетилівським шевцям, чинбарям, шапкарям, чабанам, торговцям, міняйлам, скупщикам і перекупщикам вистачало.

Наприкінці ХІХ століття Решетилівка стала й одним з центрів-осередків народного ткацтва, килимарства й вишивки. Решетилівські скатертини, рушники, плахти, килими, вишивані сорочки прикрашали побут козаків та селян містечка, користувалися великим попитом на ярмарках та базарах. Ці промисли були відомі з давніх-давен. По хатах сиділи килимарниці, захарашуючи пасмами вовни тісні оселі. Сліпані при каганцях вишивальниці, готуючи панські сорочки.

Поміщиця О.М. Хрипунова вже після реформи 1861 року організувала ткацьку майстерню, де на виготовленні килимів і вишиванні сорочок широко використовувала найману робочу силу. В 1905 році Полтавське земство заснувало на базі цієї майстерні Решетилівський ткацький навчально-показовий пункт. Підприємство займало 23 робочі кімнати. Тут було встановлено 5 дерев'яних ткацьких верстатів. Значний обсяг роботи виконували на дому. Очолювала майстерню Галина Ткаченко, яка на той час закінчила Дігтярівську школу-майстерню. Основна увага була зосереджена на ткацтві і ручній вишивці скатертей, наволочок, покривал та купонів жіночих суконь. У 1912 році в майстерні розпочалося впровадження вибійки.

«Селяни, – свідчить рідкісна книга «Русское народное искусство на Второй Всероссийской культурной выставке в Петрограде в 1913 г.» – вишивають по полотну, набойках, шовку та інших тканинах. Особливо славляться декоративні вишивки Решетилівського



Чоботар, світлина поч. ХХ ст.

пункту. Тут виготовляється вишиваний священницький одяг...». На цій виставці за ткани «орляні» рушники майстерня отримала золоту медаль, а земство почесний диплом.

Ця книга відзначала і решетилівські ткацькі вироби: «Решетилівський ткацький показовий пункт – найкрупніший в губернії, роздає в даний час роботу 1500 кустарям. Після виставки одержав масу замовлень».



Решетилівський ткацький показовий пункт

Наприкінці XIX – початку XX ст. в Решетилівці розвивається і місцева промисловість. Чимало жителів працювали на паровому млині Юрченка, у шкіряній майстерні Большова, на цегельних заводах Хрипунової, черепичному заводі Дзейки.

Активно втягуються в процес індустріального виробництва й підприємливі поміщики в селах району. Так, наприклад, у 1880 році в селі Сухорабівка його власник граф Іполіт Капніст побудував на Пслі досить потужний вальців млин.

В сусідніх урочищах вирости гуральня, винокурня та спиртові погребі. Усе зібране зерно перемелювалося на млині, а борошно великими партіями відправлялось на продаж у Полтаву, Кременчук, Миргород. На ринок працювали також гуральні в селах Демидівка та

Миколаївка, гончарна майстерня в Хрещатій Балці та цегельний завод у Молодиківщині.

В роки століпінської аграрної реформи в Калениках швидкими темпами відбувається процес «капіталізації» сільськогосподарського виробництва. Навколо села виростають 23 млини-вітряки, що належали заможним селянам і працювали на ринок створюється сільське споживче товариство («потребіловка»).

Відкриття Харково-Миколаївської залізниці на початку 90-их років XIX століття нанесло удар по економічному розвитку та по ярмарковій торгівлі в Решетилівці та Демидівці. А з будівництвом у 1901 році залізничної лінії Київ-Полтава Решетилівка взагалі опинилась осторонь від основних економічних шляхів. І хоч кількість ярмарків на початку XX століття не зменшилась, але значно скоротився їх товарообіг. В той же час будівництво залізничної колії порушило некваплавний ритм хуторського життя в Антонцях, Лисяках та Бардаковому і стало переломним у долях багатьох місцевих селян. Залізниця не лише з'єднала хутори з великим промисловим центром України, а й змусила багатьох місцевих жителів назавжди залишити сільське господарство і пов'язати свою долю зі сталюю магістраллю.

На початку XX ст. проникають у наш край і революційно-демократичні ідеї, носіями яких були представники різновекторних політичних сил. Неабиякий резонанс викликала звістка про арешт і засудження на 15 років каторжних робіт революціонера-народника Миколи Яцевича, який після закінчення навчання в Петербурзі повернувся до рідної Решетилівки і розпочав активну пропагандистську роботу серед полтавських робітників. В петербурзькому «Союзі боротьби за визволення робітничого класу» відзначалась активністю решетилівця Доменіка Труховська (дружина відомого революціонера А. Ванеєва). В самій Решетилівці намагалися створити молодіжний революційний осередок член партії есерів Еткіна та професійна рево-



Герб Капністів

люціонерка Розалія Землячка, яка після другого арешту перебувала в Полтаві до 1901 року під поліційним наглядом.

З донесення жандармського унтер-офіцера, дізнаємося, що 17 квітня 1902 року до Решетилівки прибула група полтавських семінаристів, виключених із семінарії за заворушення (вимагали введення до навчальних програм курсу українознавства), серед яких був молодий Симон Петлюра. Прибулі провели збори спільно з місцевою молоддю, а після цього завітали до земської акушерки Софії Сахнін-



Софія Сахнін-Сахновська

Сахновської. Вона брала активну участь у революційній діяльності, поліція неодноразово робила обшук її амбулаторії, але завидна конспірація і підтримка друзів щоразу допомагала їй уникнути арешту. Взагалі ця непересічна жінка, уродженка Решетилівки, залишила добрий слід в історії краю як лікар, педагог, ініціатор і організатор перших дитячих будинків для безпритульних у 1910–1920 роках.

В 1903 році в Решетилівці створюється підпільний комітет РСДРП, проте ефективність його роботи була невисокою.

4.2. РЕВОЛЮЦІЙНИЙ БУРЕВІЙ

Хвилі революційної бурі, що піднялися після «кривавої неділі» 9 січня 1905 року швидко докотилися і до Решетилівщини. Це проявилось у поширенні протестних настроїв, заворушень, страйків, революційних ідей і в т.ч. серед місцевого люду. Зокрема, такий страйк відбувся в Демидівці, а в Сухорабівці бунтарі спалили цукроварню і дві економії, в Піщаному та Решетилівці активізувалися підпільні революційні комітети та гуртки. В червні 1905 року відбувся, організований тутешнім ревкомом, масовий мітинг жителів містечка, в якому взяло участь близько 500 осіб.

В ході сутички, що виникла при цьому між робітниками і протестувальниками та жандармами, було заарештовано організаторів



Мітинг в Решетилівці, поч. XX ст.

мітингу Якіма Костромського та Якова Демиденка. В серпні того ж року багатолюдне зібрання селян, які вимагали «землі і справжньої волі», пройшло в Куликівці. Доведені до відчаю безземеллям і жорстокими утисками з боку місцевих поміщиків Мишалових, Новодворських та Бажанів, які володіли наділами понад 600 десятин, селяни пошматували портрет царя. За це організатори мітингу місцеві вчителі Лимар та Моляров жорстоко поплалися.

Наприкінці місяця робітники Лиманської економії теж оголосили страйк. Вони вимагали збільшення заробітної плати, поліпшення харчування та умов праці, заборони тілесних покарань, якими зловживали наглядачі. Однак брехливими обіцянками адміністрації та загрозою застосування сили заворушення було припинено.

В наступні місяці революції масових виступів робітників та селян в нашій краї фактично не було. Виняток становили хіба що події в Демидівці, де влітку 1906 року місцеві селяни спалили молотарку з елеватором та панське жито. В самій же Решетилівці в цей час активізу-

вали діяльність чорносотенці-антисеміти, які основним своїм ворогом вважали 75 єврейських родини, що мешкали в містечку. Відвернути погроми і врятувати життя сотням ні в чому неповинних людей вдалося лише завдяки активному втручання в перебіг подій видатного гуманіста, письменника Короленка, до якого з проханням про допомогу звернулися місцеві лікарі Софія Сахнін-Сахновська та Юлія Совацова.

На селах розпочалися масові переслідування активних учасників революційних подій, переважно представників сільської інтелігенції. Так в селі Шамраївка жандарми прямо під час уроку заарештували вчительку Олександру Григорівну Гофман. Та незважаючи на репресії поширення революційних ідей не припиняється. Активісти проводять також культурно-просвітницькі заходи з метою піднесення національної самосвідомості простих людей. Зокрема за ініціативою решетилівських вчителів було показано ряд вистав українською мовою, в т.ч. за п'єсами І.П. Котляревського «Наталка Полтавка» та «Москаль-чарівник». Пожвавлення суспільного життя сприяло активізації кооперативного руху. В 1905 році було створено Решетилівське споживче товариство, на кошти якого відкрито низку лавок-магазинів, організовано благодійницьку діяльність. Товариство опікувалось лікарнею, виділяло кошти для шкіл.

Перша світова війна, яка вибухнула в серпні 1914 року, ще більш погіршила становище народу. В царську армію була мобілізована половина працездатного чоловічого населення губернії – 49,4%. Водночас в селах мобілізували не лише чоловіків, а й коней, волів та возів «на потреби фронту». Жертвами війни стали сотні решетиліян.

Господарська розруха охопила село. На 9% скоротилися посівні площі – як через нестачу робочих рук так і через відсутність посівного матеріалу. Врожайність у повіті зменшилась на 20–30 пудів з десятини. Ціни на продукти і товари першої необхідності зросли на 300–350 відсотків. Як і у всій Полтавській губернії, селяни Решетилівщини вимагали «справедливого перерозподілу землі» і припинення кривавої бійни. Чимало їх, мобілізованих на фронт, взяло участь у потужному стихійному солдатському повстанні 25–27 жовтня 1916 року на Кременчуцькому розподільчому пункті, яке було жорстоко придушене



Світлини періоду Першої світової війни

каральним загоном генерала Гамзагурді, викликаним командуванням Південно-Західного фронту з Києва.

На жаль, Перша світова війна і сьогодні залишається «невідомою війною». Хоча для нас приємним є той факт, що село Шилівка стало чи не єдиним населеним пунктом України, жителі якого на власні кошти збудували і 1 травня 1919 року відкрили пам'ятник землякам-жертвам російсько-японської та Першої світової воєн. 62 прізвища полеглих земляків викарбувано на його скрижках і пам'ять про них передається від покоління до покоління. Свято березуть пам'ять про своїх хоробрих односельців Георгієвських кавалерів – уродженця хутора Гедзі А.М. Гедзя та шамраївського селянина Д.І. Кулика і жителі Шевченківської сільської ради.

В березні 1917 року після одержання звістки про падіння самодержавства, в Решетилівці з представників земства та кооператорів було створено волосний громадський комітет, який і став місцевим органом Тимчасового уряду. Але для селян зміна влади пройшла майже непомітно. В.Г. Короленко про ці події писав: «Десь далеко шумить гроза, у столицях лється кров. А у нас тут повний спокій. Ні ентузіазму, ні піднесення. Очікування».



Пам'ятник землякам-жертвам російсько-японської та Першої світової воєн в с.Шилівка

Для переважної більшості населення лишалась незрозумілою політика численних партій, зокрема дрібнобуржуазних, що з'явилися на той час в Україні. На мітингах і маніфестаціях їхні представники славили Тимчасовий уряд, намагалися переконати маси, що йому під силу розв'язати всі питання на користь народу. Але авторитету серед населення вони не мали.

Навесні і влітку 1917 року земельні комітети, котрі стихійно виникли на хвилі революції, починають брати під свій контроль поміщицькі маєтки, активно втручатись в господарську діяльність, а то і взагалі привласнювати землю та урожай. Різко зростає число судових справ про самовільне захоплення селянами поміщицьких земель та хліба. Так, згідно з повідомленням прокурора Полтавського окружного суду Полтавському губернському земельному комітету від 9 жовтня 1917 року дізнаємося, що «Постановою Пласківського земельного комітету було самовільно відібрано хліб у О. Левенця, О. Педашенка, Г. Педорченка. Подібні ж дії вчинено і стосовно поміщика В. Чучка з Куликових хуторів».

За матеріалами книги В. Ревеуга «Полтавщина в огні української революції (1917–1921рр.)» в цей період став справді всенарод-

ним за рух створення «Просвіт», що свідчило про віковічне прагнення українського народу до освіти і культури. Протягом 1918 р. лише в Полтавському повіті було відкрито 82 товариства «Просвіти» і три селянських університети. «На початку березня в Решетилівці відкрився Український народний університет із відділами: загально-освітнім, гуманітарним і технічним. У перспективі мав розпочати роботу й сільськогосподарський відділ. У перші ж дні до університету записалося більше 250 селян». «Важко навіть визначити всі форми і методи роботи та галузі знань, які поширювали серед народу полтавські «Просвіти». В містечку функціонують організація Селянської спілки, україномовна гімназія та українська книгозбірня-читальня. Та «незважаючи на значні здобутки в царині національно-культурного відродження, напрута в українському суспільстві наростала. Селянство було невдоволене аграрною політикою гетьманського уряду, робітники – соціальною, а вся українська людність – австро-німецьким окупаційним режимом».

Серед найбільш бідніших верств населення поширюються більшовицькі ідеї. «Сотні агітаторів різними шляхами проникали з більшовицької Росії в Україну для ведення підривної роботи». (З книги В. Ревеґука).

Наприкінці 1917 року в Решетилівці створюється організація РСДРП(б) на чолі з С.Я. Калініченком. В грудні-січні 1918 року завершується формування решетилівського загону Червоної гвардії, який очолив П.Т. Коваленко. На цей загін було покладено функції охорони життєво важливих об'єктів містечка та наведення порядку у волості.

В січні 1918 року влада в краї переходить до більшовиків. Волосний ревком очолює моряк-балтійець М.І. Блошенко, який повернувся додому після військової служби в Кронштадті. Ревкоми при допомозі земелькомів почали активно втілювати в життя Декрет про землю. Так, калениківський волосний земельний комітет на засіданні 9 січня 1918 року ухвалив: «Взяти на облік землі всіх тих власників, які не можуть обробити її власною працею». Тут же було вирішено взяти під свій контроль «живий і мертвий реманент у маєтках великих землеволодарів Калениківської волості».

Але 28 березня 1918 року в Решетилівку вступили баварська кінна бригада фон Донау і український полк ім. К. Гордієнка під командою генерала Петріва. Було ліквідовано ревкоми і передано владу відновленим управам, створеним після Лютневої революції. Поміщикам, при допомозі поліційних відділів повернули землі.

У відповідь на порядки, встановлені за гетьманату Скоропадського, селяни краю підіймаються на боротьбу. В червні 1918 року в доповідній записці Полтавського повітового старости повідомлялося, що в селах Піщане і Надежда «селяни зовсім не підкоряються властям», а в Демидівській волості німецьким воякам вчинено збройний опір, внаслідок чого матросом Ягольніком вбито земського начальника Тембрієва, який прибув до Демидівки у зв'язку з пограбуванням маєтку поміщиці М.К. Чапліц.

Для боротьби з німецькими окупантами решетилівчанин Д.І. Личко організував невеличкий партизанський загін, який завдав ворогу відчутних втрат. У жовтні-листопаді він влився до партизанського загону, очолюваного Р.Я. Огієм та Г.Г. Скрипником.

Недовго протрималась і влада Директорії. На початку січня 1919 року загін Огія потіснив з містечка петаюрівців і тут була відновлена Радянська влада. Після зміцнення більшовицької диктатури на Полтавщині відбувалися вибори до рад, до участі в яких не допускалися практично всі, хто не сприймав нової влади. «Самі вибори перетворювалися на фарс, а депутати рад були звичайними статистами – сліпими виконавцями волі більшовицьких функціонерів. Наприклад, у Решетилівській волості до участі у виборах не були допущені дрібні торговці, парикмахери, цигани та всі, хто мешкав у власних будинках, тобто більшість жителів села» (За В. Ревегуком).

З ініціативи партійного осередку на засіданні Решетилівської волосної Ради в березні 1919 року створено комітет бідноти, який допомагав органам влади проводити продовольчу розкладку, «яка зводилася до того, що хліб оголошувався власністю держави і його надлишки в селянських господарствах підлягали примусовому вилученню на користь більшовицького режиму. Але надлишки визначалися не фактичною наявністю хліба у селян, а потребами в ньому радянської влади в Росії. Це була свого роду «даннина», Москві, яку українське селянство мусило виконувати безумовно і неухильно» (За В. Ревегу-

ком). На заможних селян, які саботували здачу хліба державі, наклали штраф у розмірі 30 тисяч карбованців.

Скрутне матеріальне становище жителів нашого краю доповнювалося політичним безправ'ям і терором каральних органів... Арешти і позасудові розстріли мирних жителів під приводом боротьби з контрреволюціонерами стали повсякденним явищем радянської дійсності... У листі від 5 квітня 1919 р. В.Г. Короленко назвав конкретні жертви «червоного терору»: «Обставини цих страт спричиняють просто моторошність. Уночі людей привезли до виритих могил на кладовищі, ставили на дошку над ямою, пристрілювали: людина падала в яму і її закопували, можливо ще живою. Шевченка (хворого) поклали на такій дошці, оскільки ні сидіти, ні сояти не міг. Другий мені відомий, був Шкурупій, селянин із Решетилівки. Тут були розстріляні Марченко (років 17), Микитюк (син робітника на водогоні), Красненко (актор української трупи) та Запорожець» (За В. Ревеуком).

Влітку 1919 р. білогвардійські війська Денікіна, які вели боротьбу за відновлення царської Росії, розгорнули наступ з Дону на Москву і Київ. На їх шляху лежала Полтавщина. 21 липня білогвардійці захопили селище. Було встановлено інститути влади дореволюційної Росії (старшини, старости, пристав).

Більшовики містечка пішли в підпілля і почали формувати на території волості партизанські загони. Активну участь у їх створенні брали голова Решетилівського волревкому Ф.М. Яременко, а також П.І. Рудько, І.Г. Блоха, І.А. Лютий, М.П. Ситник та інші. Два партизанських загони, створені в нашій краї, діяли в боях проти білогвардійців під Полтавою.

Під час наступу денікінських військ влітку 1919 р. на Полтавщині утворилося велике партизанське з'єднання, керівниками якого були колишній наймит Яків Огій та український лівий есер-боротьбіст Кость Матяш. Йому вдалося прорвати фронт і вийти в тил денікінцям, а 1 жовтня 1919 року партизани (близько 400 бійців при 5 гарматах) раптово увірвалися в Решетилівку. Після нетривалого перепочинку, провівши мобілізацію серед населення і реквізувавши 200 кінних підвід, вони виступили на Полтаву. За короткий час з'єднання, яке на той час складалося з трьох піхотних полків (Полтавський, Кобеляцький, Диковедмежий) та кавалерійського під команду-

ванням Г.Г. Скрипника, загальною чисельністю близько 5000 бійців, пройшло з боями майже всю Полтавщину і повернулося до Решетилівки, остаточно звільнивши її від білогвардійців, а на початку січня 1920 року об'єдналося з Червоною Армією, Всеукраїньком затвердив Я.Р. Огія головою Решетилівського волосного революційного комітету. Було відновлено органи Радянської влади, які з першого дня своєї діяльності почали відбирати у заможних селян землю, худобу і реманент, розподіляти їх серед бідняків та сімей червоногвардійців. Таким чином було перерозподілено понад 6000 десятин землі. До Полтави щоденно відправлялася від 20 до 50 підвід із збіжжям, велася заготівля фуражу, продуктів харчування та реквізиція коней для потреб військових частин, що рухалися через Решетилівку.

Продрозкладка й розколювання села за допомогою комнезамів різко знизили підтримку влади основною масою селянства. Примусові вилучення хліба перетворилося на відверте пограбування селян. Багато з них, щоб зберегти плоди своєї праці, а часто й власне життя, бралися за зброю. На придушення «політичного бандитизму» більшовикам довелося кинути дві третини регулярних військ РСЧА.

Протягом 1920–1921 років на території нашого краю, на теренах Решетилівської, Демидівської, Площанської, Братешківської і Калениківської волостей діяли повстанські загони Оверченка, Молчанова, Мальованого, Кузьменка, Левченка, Біленького, Марусі Чорної, Щербака та інших отаманів. Їх виступи супроводжувалися вбивством сільських активістів, продагентів, розгромом більшовицьких рад і комнезамів.

Основними джерелами поповнення рядів повстанських загонів стає селянська молодь. Це засвідчують списки розстріляних більшовиками повстанців, які радянською владою кваліфікувались як «заїсні дезертири» та «бандити». Серед них жителі Решетилівської волості: Григорій Ребрик (20 років), Григорій Осаул (21), Яків Дмитренко



Підполковник армії УНР
Тисаревський
Юрій Тимофійович,
уродженець
м. Решетилівки

(22), Ілля Каленчук (22), Іван Закарлюка (22), Іван Колісник (20) та багато інших. За соціальним складом, як вказувало в офіційних радянських документах, повстанці були «здебільшого бідняками та середняками».

Легендою цієї «неоголошеної війни» став Юрій Горліс-Горський (1898–1946 рр.), справжнє прізвище Городянин-Лісовий) – поручик Української Народної армії, ад'ютант 1-го (основного) куреня полку гайдамаків Холодного Яру в 1919–1920 роках, організатор українського підпілля на Поділлі в 1922–1929 роках, автор відомого роману «Холодний Яр». Він народився у волосному селі Демидівка Полтавського повіту.

Не оминули наш край і махновці. 15 червня 1921 року їх жертвою мало не став полководець Червоної Армії М.В. Фрунзе, який, прибувши на станцію Решетилівка, вирішив власноруч провести розвідку і наштотхнувся на околиці містечка на групу озброєних кавалеристів, що назвалися загonom дивізії, якої тут не було. Це були махновці, які вирішили полонити Фрунзе. Зав'язався короткий бій. В ньому загинули начальник решетилівської міліції Маховський та ординарець комбрига. Сам командуючий дістав поранення, але врятувався втечею.

Тривалий час обстановка у краї залишалася нестабільною. Доходило до гірких курйозів. Так, наприклад, в селі Лиман були такі місяці, коли селом керували селяни по черзі. Це зумовлювалося тим, що повстанські загони, які інколи проходили через село і по кілька разів на день, в першу чергу вбивали представників місцевої влади, а тому ніхто не хотів йти на виборну посаду. На загальних зборах вирішили керувати селом по черзі і кожен керував по одному дню. Точніше, не керував, а більше носив з собою печатку ревкому і протокол загальних зборів, як виправдовуючий документ.

Після розгрому генерала Врангеля радянська влада кинула проти повстанців значні військові сили і повстанський рух в 1920–1924 ро-



Юрій Горліс-Горський

ках поступово згас. Це було викликано цілою низкою обставин: неорідністю складу учасників руху, відсутністю належної військової дисципліни, отаманщиною, нестачею зброї, а також амністією 1921 року, яка, проте, не завадила в 1937 році оголосити повстанців, що здалися владі, «ворогами народу». Та чи не найголовніше було те, що українському селянину вже наостогидла війна, і він хотів спокійно працювати на своїй землі.

4.3. РОКИ СОЦІАЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

Після закінчення громадянської війни Решетилівка залишилася центром однойменної волості. Але змінилася, як і у всій країні, її управлінська структура. Влада здійснювалася через народних обранців у формі Рад. В даному разі – волосних і сільських (дільничних). Тож тут, крім волосної, були утворені і три дільничних: Базарна, Цибулівська і Загатчансько-Замогиланська. Владна роль відводилася також комітетам незаможних селян (КНС).

7 березня 1923 року, згідно Постанови ВУЦВК, утворюється Решетилівський район Полтавського округу в складі Решетилівської, Демидівської та Куликівської волостей з центром у Решетилівці, де налічувалося 8259 жителів.

Населення в основному займалося сільськогосподарським виробництвом, хоча діяли і кустарні осередки. Після певного занепаду відновилися торгівля, як приватна, так і державна. У цьому ж році було відкрито 11 постійних торгових закладів: в роздріб торгували 42 чол. і 180 дрібних торговців. Традиційно проводилося лише в райцентрі 9 ярмарків, як правило, у знаменні дні.

З промислових підприємств у 1923 році діяли:

- шкірзавод, який належав Решетилівському споживчому товариству;
- нафтовий державний млин, з двигуном у 54 кінські сили, де працювало 12 робітників. Він належав Губпродкому і Губраднаргоспу;
- в хлібопекарні трудилося 4 робітники;
- слюсарно-механічна майстерня «Допомога селу», а при ній артіль металістів (12 чол.);
- звичайно трудилися 23 ковалі-одноосібники;

- з 1922 року стала до ладу зразкова ткацько-вишивальницька майстерня-школа «Троянда», що належала торговому відділенню Полтавської ради народного господарства. В ній 285 чоловік виготовляли килими, доріжки, скатерті, матерію, полотно, хустки, в'язані і звичайні сорочки, вишиті блузи, рушники, подушки, плаття, пальта, паски та ін. В 1926 році артілі присвоїли ім'я Клари Цеткін.



З 1923 року в Решетилівці було відкрито педагогічну школу, ткацьку майстерню-школу, 7-річну трудову школу, 4 трудові (неповні) школи з виробничим навчанням, при семирічній школі в навчальній токарно-слюсарній майстерні навчалось 61 учнів.

В Решетилівці діяли також: лікарня, ветпункт, поштово-телеграфна контора і телефонна підстанція. В центрі на Базарній площі знаходився артезіанський колодязь.

Поступово налагоджувалось культурно-просвітницьке життя. В цьому ж році для проведення дозвілля молоді було відкрито сільбуд,

а при ньому бібліотеку. В закладі майже щодня аматори та гуртківці влаштовували концерти, ставили п'єси. Особливою сторінкою такої діяльності став період, коли в сільбуді став працювати Борис Романович Гмиря (1903–1969 рр.) – пізніше відомий український співак, а з 1951 року – народний артист СРСР.

Його трудова діяльність почалася з посади уповноваженого обласної страхової каси в селищі – організація, яка надавала матеріальну



Борис Романович Гмиря

допомогу лише трудовим «елементам». Згодом Б. Р. Гмиря почав керувати СБК (сільським будинком культури), де займався й просвітницькою діяльністю. Опікувався хатами-читальнями в глухих селах, куди частенько виїжджали і взимку, і в бездоріжжя.

Борис Романович згадував, як йому вдалося власноруч зібрати радіоприймач, що згодом заговорив на всю Решетилівку, а з часом він з одностудійцями організував гурток, де виготовляли радіоприймачі і радіорепродуктори та встановлювали на вулицях, будинках райцентру.

З метою збереження культурних цінностей і духовних надбань згодом в Решетилівці за ініціативи Івана Гавриловича Люто-

го в колишньому приміщенні Гуревича (територія сучасного універмагу) був створений історичний музей. Його першими експонатами стало церковне «начиння» з пограбованих більшовиками решетилівських церков. Потім музей трансформували в музей народної творчості. Коли в середині 1930-х рр. припинилася політика українізації, музей ліквідували.

У травні 1923 року, під тиском центральної влади, місцева організація незаможних селян прийняла постанову про примусове закриття шести Решетилівських, а також Шкурупіївської церков. В 1930 році їх розібрали, окрім Успенської в Решетилівці, яка протрималася ще рівно 10 років.

Добровільно-примусово радянська влада здирала з селян та робітничого класу останні копійки, не кажучи вже про так званих



Успенська церква, 1934 рік

куркулів. Так, у 1923 році 93 тис. крб. власних заощаджень жителів Решетилівки змусили здати в позику державі.

На теренах нашого краю вирувало комсомольське життя. До кінця 1923 року на обліку перебувало 35 чоловік. Тодішній комсомольський вождь Микола Якович Лютий згадував: «Прибула в комсомол краща молодь району: Дмитро Сахно, сестри Фрося і Марфуша Яременки, Катя Козиора, Оксана Нориця, Петро Яременко. Організували осередки комсомолу в Куликівці, Братешках, Шкуруп'ях, Демидівці та інших селах. Комсомол в Решетилівському районі зростав... Знаходили безпритульних дітей, яких передавали до місцевого та Полтавського дитбудинків. Комсомольці діставали для дітей продукти харчування, одяг, взуття...»

Суспільно-політичне та господарське життя району організовував осередок партійної організації. Його першим секретарем у 1919 році став Іван Йосипович Баталін (1879–1951 рр.). За втілення державної політики найактивніше виступали: Петро Трохимович Коваленко, Яким Іванович Варв'янський, Микола Петрович Ситник, Іван Іванович Пільгук та інші.

На початку 20-х рр. ХХ століття переважна більшість селян не могли чим обробити одержану землю, тому що не було ні тягла, ні реманенту, не вистачало посівного зерна. Зважаючи на це, більшовики почали організовувати комуни. Так, в 1922 році в Решетилівці були створена перша с\г комуна «Культура», яка об'єднувала 18 господарств комуністів та безпартійного активу. Першим керівником її був Яким Іванович Варв'янський, а згодом Іван Іванович Пільгук. Комунарам виділили садибу біля річки в невеликому дубовому гаю, там вони і збудували своє господарство (територія с\г підприємства «Бурат-Агро»). Так як в комуні була лише біднота, то зведеним до купи тяглом не в змозі було обробити землю. Та і сама форма комуни, її суть не задовольняла комунарів. Почались сварки, нарікання, порушення статуту та дисципліни. Такі комуни були ще в Гольманівці та Лобачах. Селяни із сусідніх сіл ходили дивитись на життя в комуні та вертались звідти розчаровні. «Нічого там немає гарного – казали вони, – всю землю не засіяли, врожаї на полі низькі, худоби мало, та і та така, що хоч гони на салотопку. Люди вдягнені в дрантя, худі, сердиті». Згодом решетилівській комуні дали трактор і справа з обробітком землі стала краще, але внутрішні негаразди не припинилися та й державу це не задовольняло. Тож комуни проіснували до 1926 року, а потім перейшли у форму артіль, де всі доходи розподілялися не за числом членів сім'ї, а за кількістю вироблених трудовнів. Статут дозволяв членам артілі мати присадибні ділянки і власну птицю.

Нововведення дало можливість значно розширити господарство, вирощувати вищі, ніж в одноосібних господарствах врожаї. Зокрема у 1927 році середній врожай зернових в артілі становив 78 пудів з десятини, в 1928 році – 84 пуди, а в одноосібних господарствах відповідно 52 і 58 пудів. Згадана артіль і далі розвивалась. Уже в 1928 році мала 96 дес. землі, 1 трактор, 2 молотарки, паровий двигун, чимало реманенту.

В 1924 році відбулась перша Решетилівська районна партійна конференція, на якій обговорювалося питання про розвиток сільського господарства через колективізацію і змичку між містом і селом.

В 1926 році згідно даних Всесоюзного перепису в Решетилівці 1705 господарств, в тому числі неселянського типу – 683, населення 7788 жителів, в тому числі чоловіків – 3841, жінок 3947.



Решетилівське весілля, 1926 рік

Одночасно народжувалися і розвивалися інші форми кооперування. Так, у 1927–1928 рр. у Решетилівці існували 3 ТСОЗи, прокатний пункт сільськогосподарських машин, зростала кількість пайовиків сільської споживчої кооперації. Якщо до 01.10.1917 року було охоплено кооперацією 18% усіх селян, то вже на 01.04.1928 року – майже 30%. Кооперувалися також і кустарі. У 1917 році промислова кооперація об'єднувала 181 кустаря, а в 1928 році – 600. У 1929 році організували артіль «Перемога» з цехами – кравецьким, в'язальним, мотузязним і шевським. На базі молочного зливного пункту у 1928 році почав працювати державний маслозавод. У 1926 році в Решетилівці до ладу став ковбасний цех, а в 1930 році – цех по виготовленню безалкогольних напоїв.

Велику допомогу кооперативним організаціям надавала держава. У 1927–1928 рр. для них було вкладено 30,2% загальної суми кредиту, а вже через рік – 63%. Збільшувалася і машинна оснащеність сільськогосподарства. У 1929 році на решетилівських полях уже працюва-



Молочна ферма, 30-ті роки

ли 3 трактори, чимало іншої техніки. Основну кількість нової техніки продавали ТСОзам і колгоспам.

15 грудня 1929 року в Решетилівці відбулася бідняцько-середняцька конференція, в роботі якої взяли участь 230 делегатів. Було заслухано доповідь «Про підсумки першого року п'ятирічки та подальші чергові завдання» та «Підсумки осінньої посівної кампанії та підготовка до весняної. Колективізація в районі і оновлення роботи сільрад». Тут було ухвалено резолюцію, в якій зокрема говорилось, що: «Бідняцько-середняцька районна конференція цілком і повністю стверджує орієнтовний тон колективізації, для цього делегати обіцяють вступити до СОЗу та стати агітаторами-колективізаторами, бо тільки при такому стані ми зуміємо колективізувати 50% сільрад до 1 травня та цілком колективізувати весь район до 1 жовтня 1930 р.»

Але очікуваного справжнього піднесення селянство не дочекалось. Проти нього держава повела справжню війну. 22 червня 1930 р. були проведена друга районна позапартійна селянська конференція. Ось витяг виступу Зінченка (голови РКНС): «В справі колективізації були хиби, що з початку була тенденція усупільнити всю худобу та птицю і загострення взаємовідносин між біднотою і середняком. Є



Коллективна здача хліба Базарною земгромадою Решетилівському споживчому товариству, 1929 рік

ще в наших колгоспах – керуючої верхівки тенденція командування і не проводять масової роботи серед колгоспників.»

До президії надійшли такі питання:

- Чому бідноті дають не борошно, а висівки на харчі?
- Чи повинен колгоспник вночі чергувати на селі?

Чому на селі по кооперації немає матерії і член СОЗу, бідняк не може купити метри матерії для дітей?

У червні 1930 р. в Решетилівці засідала районна комісія по перевірці розкуркулення, до якої входили Гасуха, Помпе, Чухліб, Зінченко, Голяник. Всього в списку 305 господарств визнано розкуркуленими, невірно – сімнадцять, про це – 2–3 рядки на зразок: «Карячко Петро Кузьмич: землі до революції було 27 дес., зараз 9.50 дес., сім'ї 8 душ, позбавлений виборчих прав, сільгосподатку платив 84 крб.».

1931 рік за врожайністю не відрізнявся від років попередніх. Але все зерно, прямо з-під молотарки вивозилося на станцію – в держкомпоставку. Понад всякі плани і завдання в господарствах залишився лише насінневий фонд, навіть страхового не залишилося, не кажучи вже про той, який би належало роздати на трудовень. Всіх, хто виступав проти непомірного плану хлібозаготівель, було названо «кур-

кульськими посіпаками», наприклад: «Куркуль Куцевол Семен, Лиманської сільради ... намагався зірвати готування до 3-ї більшовицької весни, відмовляючись засипати посівматеріал та разом з цим заісно не виконував плану хлібозаготівель. Цей ворог радянської влади хліб продавав спекулянтам.

Нарсуди засудили його на 10 років далеких таборів з конфіскацією всього майна».



Працівники колгоспу «Борці за колективізацію» (знаходився на Цибулівці), світлина 1931 р.

В колгоспах зовсім не залишали збіжжя. А тим часом згори – з району, з округу, області та республіки – спускалися нові й нові плани. З активістів були створені так звані «буксирні бригади» на чолі з уповноважених осіб з Решетилівки. Спершу йшли до найзаможніших, а потім і до решти підряд. За допомогою залізних щупів, шукали хліб. Знаходили і забирали все аж до квасолі у вузниках.

Побори (їх називали «викачкою») почалися глибокої осені 1932-ого і тривали до лютого 1933-ого. Вони супроводжувалися нелюдським свавіллям. Так в с. Шилівка «буксирники» підвішували жінок у зашморгах, домагаючись зізнання, де заховано зерно. Збереглися спогади очевидців, що подібні факти мали місце в Піщаному, Лобчах.

Але й такі заходи не допомагали виконати плани хлібозаготівель.

З доповідної записки Харківського обкому партії ЦК КП(б) У, червень 1932 р. – «Не дивлячись на неодноразові вказівки обкому про посилення темпів хлібозаготівель в колгоспах, занесених на «чорну дошку», райкоми і уповноважені обкому до цього часу не забезпечили виконання плану на 100%... Решетилівський район 47,5%.»

Занесення на «чорну дошку» означало, що жителям оголошувалася економічна блокада: будь-яка торгівля заборонялася, з крамниць вивозили всі товари, і люди лишалися найнеобхіднішого – солі, мила, гасу, сірників та ін.

Селяни не могли повірити, що держава свідомо створює голод на селі. З листа колгоспників артлі «Більшовик» Решетилівського р-ну на Харківщині (тоді наш край входив до Харківської області) до Г.І Петровського про відсутність хліба та посівматеріалів від 10 березня 1932 р.: «Проводячи в нашій колгоспі «Більшовик» хлібозаготовку, керівники району і сільради говорили колгоспникам, щоб свій хліб, який вони мають, здавали державі, оставляючи для свого існування не більше як на один місяць. Колгоспники повірили і здали свій хліб державі, який получали на трудовні, крім того, хліб, який був в коморі артлі вивезли весь, ще посів матеріалу захватили, що тепер і насіння не хватає.

Тепер прийшов той термін, що обіцяли колгоспникам давати, то правління артлі каже, що «в коморах артлі хліба нема і ми (в) цьому не винні».

На нашу думку, радянська влада тут не виновата, але керівники, які робили на наших участках, обдурювали з целью колгоспників, готуючи ґрунт для інтервентів».

Ще не встигли люди відійти від голоду весни та літа 1932 р., як були доведені нові хлібозаготівельні плани.

Найжакливішими місяцями у 1933 році стали квітень, травень і перша половина червня – коли почало наливатися жито. Саме в цей період найбільше загинуло людей.

З особистого листа начальника Харківського обл. відділу ДПУ, голові ДПУ УРСР про продовольче становище в області 5 червня 1933: «... Особливо уражені продтруднощами.. Решетилівський район, де захворюваність і смертність на ґрунті виснаження почали приймати загрозливі розміри. Є села, де значна частина населення роз'їхались в пошуках заробітку і хлібу, залишивши дітей напризволяще долі.»

Траплялися випадки божевілля, а то ще й жахливіше – людодіства. Виживали ті, хто мав постійну роботу, в кого лишився хоча б невеликий запас городини, хто вмів ловити рибу. В колгоспах давали на день 100 грамів хліба. Селяни їздили в міста, міняли одяг чи взуття на лузгу, додавали туди листя трави і їли. Від такої їжі пухли і помирали.

У с. Славки Решетилівського району разом з пухлими від голоду дорослими на прополку городини виганяли і хлопчиків 10–12 років. Оскільки норм виробітку вони не могли виконати, то їх позбавляли повного обіду, і діти помирали там же, в полі. В 120 дворах цього села від голоду за півроку померло 152 жителі. На х. Ониськи, де налічувалося 38 дворів, загинуло 40 чоловік, на х. Бабиці у 80 дворах померло 180 осіб, у с. Піщане вимер кожен третій двір, а на х. Мусійки майже всі.

Попри все хліб на Полтавщині був, зокрема на станції Решетилівка купи зерна лежали під відкритим небом, зерно псувалося і гнило, але пильно охоронялося військовими.

Померлих жертв геноциду ховали у великих, але не глибоких ямах. Ніхто їх не оплакував, не виряджав в останню путь. Трупні загиблих загортали у рядна, а то й так кидали до ям. Рятуючись від голодної смерті, сотні селян пішки йшли з навколишніх сіл і хуторів до залізничної станції Решетилівки, аби звідти у пошуках хліба дістатися до Полтави чи Харкова. Але більшість їх помирала на станції і їх ховали біля залізничного полотна. Голодомор лютував повсюдно. І ще й тепер на сільських кладовищах можна побачити серед багатьох могила великі площі, де могила нібито немає. Саме там у 1932–1933 рр. у ямах ховали безліч жертв голодомору. Десятки років люди з острахом оминали ці місця, а рішенням влади забороняли вшановувати пам'ять полеглих хрестами іobelісками.

В кінці 1980-х років на Решетилівщині розпочався стихійний рух за складання списків людей – жертв голодної смерті, односельці почали встановлювати полеглим пам'ятні знаки і хрести. Відповідні пам'ятні знаки і хрести, встановлені в селищі Решетилівка – 2, у селах Миколаївка, М'якеньківка, Жовтневе, Каленики, Лобачі, Хрещате, Шилівка, хутір Сліпки Площенківської сільської ради.

Пошукові заgonи учнів, учителів та громадськості, котрі протягом 1992–2008 рр. збирали матеріали для «Національної книги



Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр., політичних репресій в с. М'якеньківка. Встановлено у 1996 році

пам'яті жертв голодомору 1932–1933 років в Україні. Полтавська область» встановили імена 2679 осіб, померлих від голоду.

Для прикладу у 1926 році в райцентрі Решетилівка проживало 7788 чоловік населення, а з прилежними хуторами – 8945 чол. У 1939 р. основна маса навколишніх хуторів вже входили до складу селища, але жителів у ньому налічувалося лише 6443 чол.

Не минули наш край і незаконні політичні сталінські репресії 1937–1938 років, жертвам яких стали сотні краян.

Настільки жахливими були наслідки цих репресій, добре видно на прикладі двох трагічних доль непересічних постатей рідного краю – уродженця села Плоске, видатного письменника-гумориста О. Ковіньки та селянського сина з Решетилівки – директора Полтавського обласного архіву Ф.І. Блохи.

4 грудня 1934 року О.І. Ковінька був заарештований інквізитором НКВС як «диверсант», а також «запеклий націоналіст» (навіть сорочку-вишиванку мав, а дітей своїх назвав українськими іменами Тарас і Ярина). Він, як з гірким гумором говорив сам письменник, «зі-



Олександр Ковінька

грав в очко з владою» – провів 21 рік у жахливих сталінських концтаборах на Колимі. Ще трагічнішою виявилася доля Ф.І. Блохи, якого звинуватили у тому, що «брав участь в діяльності націоналістичної організації і завербував до неї аж трьох чоловік». Як «державний злочинець» за вироком особливої трійки НКВС він був розстріляний.

Запущений сталінською клякою каральний конвеєр не оминув жодного села району. Лише з числа жителів райцентру близько 80 осіб безневинно приречено до каторжних робіт та знищено, а з невеликого села Хрещатого – таких більше 30. Зазнали репресій



Репресований Мірошник Юхим Антонович, 1896–1939 рр. Уродженець м. Решетилівка

майже всі священники і церковнослужителі. З 7 заарештованих 4 страчено, засуджено 22 працівників освіти і тільки одиниці з них вижили та через багато десятиліть були реабілітовані. Що це справді був своєрідний конвеєр страху і смерті, свідчить і те, як після репресивних лютувань районного органу НКВС, очолюваного якимсь

Вороб'їовим, в 1938 р. було страчено і самого начальника.

А в 1939–1940 роках були вже репресовані і знамениті решетилівські хутори. «З метою зосередження людських і матеріальних ресурсів навколо центральних садіб колгоспів» рішенням відповідних радянських органів всі жителі хуторів мали залишити їх і переселитися до центральних садіб. Хутори підлягали руйнуванню. Так

назавжди з карти району зникли десятки козацьких хуторів: Діхтярі, Лісові, Луки, Колюхи, Кошкалди, Маценки, Пахарі, Бутенки, Блохи, Луб'янецькі, Никони, Арсені, Бодні, Пікінерівка, Чорні Мирони та інші.

Проте жахливі наслідки сталінських репресій не змогли перекреслити вагомих здобутків решетилівців, економічного і культурного розвитку краю в роки перших п'ятирічок. Ці здобутки досягнуті завдяки працьовитості, сумлінності і терплячості наших земляків, у яких було щире прагнення утвердити в житті привабливий соціалістичний ідеал.

Рекордними врожайями на колгоспних нивах уславилася ланка буряководів Марфи Писаренко з Куликівки, яка домоглася врожайності понад 400 центнерів солодких коренів з гектара. Вслід за Пашею Ангеліною осідлали сталевих коней перші жінки-трактористки району Настя Мелашенко з Потічка, Ганна Гнида з Малого Бакая, Надія Плашко та Наталка Темник з Куликівки. Серед тваринників Полтавщини були добре відомі кавалер ордена



Репресований Лютий Гаврило Якович, 1900–1947 рр.
Уродженець м. Решетилівка

Трудового Червоного Прапора, завідуючий вівцефермою села Шамраївка Михайло Брус, свинарка Олена Коваленко з Куликівки. За доблесну працю медалі та відзнаки Всесоюзної виставки досягнень народного господарства здобули десятки наших земляків.

Напередодні війни 8 решетилівських колгоспів обслуговувала бригада Г.І. Бабіренка, яка налічувала 14 тракторів, 7 зернокомбайнів, 8 молотарок та іншої техніки. Всього ж в районі було 88 колективних господарств. Якщо врожайність з кожного гектара в 1911–1915 рр. складала зернових 61 пуд, то в 1935–1940 рр. – 93 пуди.

Станом на 1941 рік 1-а і 2-а Решетилівські МТС мали 195 тракторів, і 75 комбайнів, великої рогатої худоби – 10179, коней – 7794, свиней – 8918, овець – 4802, бджолосімей – 1278, птиці – 35000 та ін.

Напередодні Великої Вітчизняної війни у Решетилівці, яку в 1938 році перейменували в селище міського типу, діяли: маслозавод, про-



Першотравнева демонстрація в Решетилівці, 30-ті роки

мислова артіль «Металіст», харчкомбінат, артіль художньої вишивки ім. Клари Цеткін, школа-майстерня килимарства та вишивки, друкарня, редакція газети «Колгоспник», дві МТС, 8 колгоспів, райклуб, райархів, райбібліотека, райлікарня, аптека, районний комітет ВКП(б), районний комітет ЛКСМУ, військові казарми на Пісках.

4.4. СВЯЩЕННА ВІЙНА

Рівно о 4-й годині 22 червня 1941 року працівники Решетилівського райвійськомату отримали телеграму з облівійськомату з наказом відкрити пакет і приступити до мобілізації. О 6-й годині по тривозі до райвійськомату через посильних були викликані: голова



Меморіал Слави

райвійськомату Дурнів, перший секретар РК КП(б)У Шишков, другий секретар Блоха, начальник відділення НКВС Коротков та інші відповідальні керівники. Стало відомо, що німецькі війська напали на СРСР. Нарада закінчилася о 12-ій годині, і з райвійськомату уповноважені роз'їхалися в сільські ради для проведення мобілізаційної роботи. Вже надвечір почали прибувати військовозобов'язані та офіцери запасу для відправки у війська. На другий день у табір с. Яреськи було відправлено близько 750 наших земляків.

Ще до початку мобілізації при райвійськоматі були створені комісії: збірної, кінно-приймального і авто-приймального пунктів. Всі вони мали представників від райвійськомату і райкому КП(б)У, котрі виконували роль політпрацівників і через яких райком партії організував керівництво мобілізацією необхідних ресурсів для РСЧА. Мобілізація проходила з великим патріотичним піднесенням: «Все для Червоної армії», «Все для фронту», «Все для перемоги над лютим ворогом прогресу – фашистом». Всі команди військовозобов'язаних відправлялися після коротких мітингів у військові частини.

У райвійськомат надходили сотні заяв від багатьох людей із проханням негайно відправити їх на фронт. Було створено три команди добровольців чисельністю близько 80 чоловік. Одна з них, приблизно 20 чоловік, була укомплектована з комуністів та комсомольців і потім відправлена в тил ворога для диверсійної роботи. Очолив її комуніст М.О. Глушак, колишній завідувачий торгвідділом райвійськомату.

Бійцями в Червону Армію пішли близько 70% комуністів, майже 60% комсомольців району, серед них було багато жінок. При активній участі місцевого населення в приміщенні Решетилівської середньої школи, на Пісках, організували госпіталь.



Жінки добровільно йшли туди працювати санітарками та на інші роботи. Населення Решетилівщини, організації, установи, колгоспи намагалися надати посильну допомогу Червоній армії для якнайшвидшої перемоги над ворогом. Так, колгосп «Шлях до кращого» (с. Демидівки) в 1941 році для потреб наших військ надав 8 автомашин, 200 коней.

Полтавський обком КП(б)У 25 червня 1941 року прийняв постанову «Про заходи боротьби з парашутними десантами та диверсантами противника в прифронтовій зоні», якою міські і районні відді-

лення НКВС запов'язувалися створювати винищувальні батальйони до 200 чоловік з членів партійного, комсомольського та радянського активу. У Решетилівці з 11 липня по 15 вересня діяв винищувальний батальйон у кількості 50–60 чоловік. Складений він був в основному з комуністів. Його очолював Г.А. Дзюбан (начальник оперативної частини РВ НКВС), комісаром був К.Ф. Кулик (завідуючий військового відділу РК КП(б)У). Також були організовані винищувальні батальйони на станції Решетилівка, в Піщанській, Шамраївській, Демидівській і Братешківській сільрадах. На озброєнні вони мали гвинтівки, гранати, кулемети. В їх обов'язки входили охорона населених пунктів, боротьба з німецькими парашутистами-диверсантами.

Винищувальний батальйон селища Решетилівка в липні і серпні був постійно на виїзді в населених пунктах району: Куликівці, Шилівці та інших. На початку вересня 1941 року він затримав німецький автомобіль, при цьому шофер опирався і був убитий. Під час перевірки на автотрасі Київ-Харків зупинили автомобіль в якому везли велику суму грошей. Гроші здали в держбанк, а власника авто відправили в Полтаву у військовий трибунал.

6–7 серпня 1941 року в районі міста Крюків Кременчуцького району висадили крупний німецький десант (чисельністю близько 600 чоловік), підкріплений танками, мінометами, артилерією. Десант знищили силами військового гарнізону міста Кременчук і народного ополчення. У Решетилівці з цього десанту при спробі затримання був убитий німецький мотоцикліст. В цей час з боку Кременчука з'явилося багато біженців з панічними настроями. Все це внесло велику дезорієнтацію у збиранні хліба в Решетилівському районі і спричинило несанкціоновану евакуацію 2-ї МТС (директор П.І. Ткаченко) та інших матеріальних цінностей. А за панікерство військовим трибуналом був засуджений завідуючий Решетилівською аптекою Канцур.

Для швидкого збирання врожаю військомат мобілізував військовозобов'язаних, які не підлягали призову за віком, молодьдопризовників, автотранспорт, що чекав відправки у військові частини тощо. З ініціативи райвійськомату були організовані команди, які відправлялися в колгоспи на молотьбу та на станцію Решетилівка розвантажувати вагони з хлібом.

У тилові райони країни відправляли десятки ешелонів з тисячами тонн хліба. До кінця серпня збирання зернових було в основному закінчено.

Згідно з постановою бюро Полтавського обкому КП(б)У і виконкому обласної Ради трудящих від 13 серпня 1941 року проведено евакуацію худоби з районів Полтавщини. В Решетилівському районі з Шамраївської і Коржівської сільрад евакуювали велику рогату худобу і молодих коней.

Збірний пункт після 25 серпня перевели з Решетилівки в село Піщане з метою маскування, тому що на Решетилівку почастішали нальоти ворожої авіації. З метою дезінформації ворога влітку 1941 року поблизу села Кукобівки був облаштований ґрунтовий аеродром з дерев'яними макетами радянських літаків.

26 серпня бюро Полтавського обкому КП(б)У прийняло рішення мобілізувати працездатне населення для будівництва оборонних споруд. Жителі Решетилівського району з великим патріотичним піднесенням ішли на ці роботи, які проводили в нашому і сусідньому Великокринківському районі. Оборонні рубежі були використані військами Червоної Армії.

У другій половині серпня 1941 року в районі почали комплектувати партизанську групу, яку очолили перший секретар РК КП(б)У О.С. Шишков, голова райвійськомату П. Дурнев та начальник РВ НКВС Коротков. У цю групу ввійшли більшість бійців винищувальних батальйонів. Зброя була зібрана і захована в умовних місцях, звідки її потім могли вилучити учасники партизанської групи. Схованок було дві, які розташовувалися в Гарячківському лісі. У перші дні війни обізнаний зрадник виказав їх ворогам. До цього часу на тому місці збереглися дві великих ями. До складу групи входили Г.А. Дзюбан, К.Ф. Кулик, Д.П. Плужник, І.Г. Фесенко, О.Ф. Шкурупій, А.І. Полянський, І.І. Чаплян, Ф.Ф. Бурлаков, та інші. Всіх їх під час окупації 1941–1943 років викрили і стратили фашисти.

8 вересня 1941 року згідно з постановою бюро Полтавського обкому КП(б)У і виконкому обласної Ради трудящих було прийнято рішення евакуювати МТС з районів прифронтової смути. До 10 вересня Решетилівська МТС була евакуювана, залишилося лише небагато тракторів, які підлягали евакуації в останній термін. Крім цього

почалася евакуація майна колгоспів, організацій та установ і людей у глиб країни.

14 вересня з села Піщане були відправлені останні команди військовозобов'язаних і допризовна молодь, яка підлягала евакуації. Після закінчення мобілізації ресурсів, необхідних для Червоної Армії і країни, винищувальні батальйони були розпущені, оборону в Решетилівці зайняла військова частина.

За червень-вересень 1941 року поповнили лави бійців Червоної Армії 1271 комсомолець району, серед яких було 207 дівчат.

Зі вступом ворога на територію нашого району близько 50 комсомольців і молодих людей влилися в партизанські загони.

На середину вересня загони народного ополчення, до яких входили групи раніше створених винищувальних батальйонів (300 чоловік) разом з регулярними частинами РСЧА, тримали оборону з південно-західного боку Полтави, а саме в районі Решетилівки та Абазівки. Тут підрозділи військових частин 81-ої (340 чол.), 169-ої, 212-ої, 300-ої стрілецьких частин, 4-та кавалерійська дивізія, 142-а танкова бригада та інші частини Південно-Західного фронту вели бої з 16 по 25 вересня, а в районі села Піщане бої закінчилися 2 жовтня, після виходу з оточення останнього підрозділу.

Про ті жорстокі бої нам нагадує обеліск встановлений у Решетилівці (Цибулівка) воїнам 3-ї окремої танкової бригади, яка 20 вересня 1941 року вела оборонні бої за Решетилівку, а командир бригади полковник Шимкович в ході бою був тяжко поранений. Автор обеліска – ветеран цієї військової частини В. Колісник.



Пам'ятний знак на честь воїнів 3-ї танкової бригади

О 9-й годині 22 вересня 1941 року Решетилівку окупували німецькі війська. Настав «Новий порядок»...

Протягом окупації в селах Полтавщини відбулися значні зміни, які були втіленням в життя політики фашистів на підкорених територіях СРСР. Багато селян плакали надії, що німці розпустять колгоспи і повернуть землю, але ці надії не справдилися. Колгоспи стали називатися громадськими дворами і повинні були працювати під керівництвом німецької адміністрації, а їхні працездатні члени були зобов'язані до спільної праці починаючи з 14-ти річного віку. Радгоспи перейменували на державні маєтки. А МТС (машинно-тракторні станції) на сільськогосподарські бази. Присадибні ділянки колгоспників звільнили від оподаткування. Їх можна було збільшувати, до розмірів, які не перешкоджали б праці колгоспників у громадських дворах. Німці зняли також обмеження в утриманні худоби в індивідуальних господарствах колгоспників. Отже, залишилася практично та сама колгоспно-радянська система, хоча й з деякими послабленнями.

Документальні факти свідчать, що у громадському дворі «Гольманівки» Шамраївської сільської управи за 1941 рік на трудовень було нараховано по 23 копійки грошима, по 3,1 кг зерна, 440 гр картоплі, 110 г соняшнику і 250 гр полови, а в 1942 – по одному кілограму хліба та 0,5 кг половина. Для порівняння: згідно зведеного річного звіту в колгоспах району за 1946 рік на трудовень отримали 205 гр зерна, 60 гр картоплі, 200 гр соломи, 54 копійки грішми. Селянам доводилося заводити робочих коней у власних господарствах. Незважаючи на побори окупантів збільшилося поголів'я птиці та ВРХ. Установлювалися високі податки, так на курей податок становив 60 яєць з кожної курки на рік. В разі невиконання відбувалася конфіскація тварин.

В умовах окупації продовжували працювати обидві сільгоспбази району. Станом на зиму 1942 року у 2-й МТС було 4 трактори, хоч основною тяговою силою були коні і воли.

Окупаційна влада встановила цілу низку вимог за невиконання яких місцевим жителям загрожували значні штрафні санкції. Ходіння по вулицях села в заборонений час, спекуляція, недостатнє світломаскування, порубка дерев, розбирання парканів на паливо, невихід на роботу – за це штрафували по 100–300 карбованців, і це коли буханка хліба в 1942 році коштувала 1,20–1,40 карбованців.



Відновили свою діяльність кустарі, яких за радянської влади обклали великим податком і зарахували до капіталістичних елементів, куркулів, недобитків, «ворогів народу». Вони виготовляли килими, пояси, мішки, взуття, посуд, дерев'яні вироби, тощо. В соціальному і побутовому плані Решетилівщина була відсунута в середньовіччя: відсутнє найнеобхідніше – цукор, сіль, гас, сірники, тощо. Вивіски на решетилівських крамничках були двома мовами – німецькою і українською.

Шкільна освіта залишилася лише на елементарному і фаховому рівнях. В підготовчій ланці наголос робився на фізичній культурі і на привченні дітей до якісного обробітку землі. Навчання велося українською мовою. Німці відновили діяльність релігійних громад УАПЦ. Так в Решетилівці в кінці 1941 року була відновлена Покровська церква, яку розмістили в будинку райсуду. Божу службу на релігійні свята, а також на 1-ше травня, яке було вихідним днем, в ній правили священники Григорій Стефанович, Петро Храпков, Тимофій Клютніков, псаломщик Віктор Сіменовський.

Деяке поживалення відбулося і в культурному житті Решетилівки. З 1 січня 1942 року в селищі діяв аматорський театр (керівник

Т.Е. Кирилов) при будинку освіти, мав у своєму складі бандуристів, хор з 24 осіб, струнний ансамбль, балетну групу і співаків. Силами театру було поставлено кілька п'єс: «Сватання на Гончарівці», «По ревізії», «Наташка Полтавка», «Москаль-Чарівник», «Сорочинський ярмарок» та низку концертів з художнім читанням, музикою і танцями.

Під час окупації району становище наших громадян залишилося безправним. Воно доповнювалося свавіллям з боку як окупаційних властей, так і місцевих структур: поліцаїв, гостей громадських дворів, тощо.

У приміщенні середньої школи фашисти організували табір військовополонених, у якому в 1941–1942 перебувало 400–500 чоловік. Полонених використовували на земляних роботах по розчистці від снігу автотрас Київ-Харків, на перешивці залізничного полотна. Жили полонені в голоді і холоді, багато з них померло від виснаження і хвороб. Подібний табір існував між селами Коломак – Кузьменки. Пізніше в'язнів розстріляли.

3 червня 1943 року в Решетилівці біля приміщення районного будинку культури, де перебували юнаки і дівчата для відправки в Німеччину, гітлерівці розстріляли 11-ти річного Альошу Василенка.

За період окупації гітлерівці завдали селищу великих руйнувань. Було спалено майже всі дерев'яні будівлі та 303 селянські хати. В мікрорайоні Цибулівка вціліло лише декілька хат. Місцеву жительку Явдоху Новохатко спалили живцем за відмову покинути будинок.

На каторжні роботи до Німеччини з району було вивезено 1264 громадян, з них 408 жінок.

Особливістю нашого району в період окупації було те, що в основному діяли патріоти одинаки: Синиця Анастасія Антонівна та Моцаренко Настасія Григорівна з села Демидівка, Піщанська Єфросинія Григорівна з села Славки та інші. Крім того на території району діяла підпільна група «Железняк», а також на весні 1943 року



Олексій Кирилович
Василенко

через наш край (село Потеряйки та Плоске) з боями пройшло кінне партизанське з'єднання генерал-майора М.І. Наумова, яке здійснювало рейд через територію Полтавщини.

У партизанському загоні, який діяв на території сусіднього району під командуванням К.Й. Тутки боролися з ворогом 22 наших земляки. Партизани пустили під укіс два ешелони з німецькою живою силою і технікою.

З наближенням фронту посилалися репресії проти мирних жителів. Відступаючи, фашисти спалювали цілі села, намагаючись вдатись до масового винищення населення. Так, в селі Сухорабівка окупанти закатували 24 мирних жителів і спалили 472 хати. Фактично дотла були спалені села Лобачі, Кукобівка, Потічок, Нагірне, Миколаївка. В Калениках кілька хат вдалося врятувати лише завдяки мужнім діям місцевих селян Микити Rogozina та Остапа Миколаєнка. Та самим їм врятуватися не вдалося – гітлерівці схопили їх і розстріляли буквально напередодні втечі з села. Лише щасливий випадок врятував від винищення всіх жителів села Хрещате, яких фашисти вже зганяли до місцевої школи, щоб спалити разом з будівлею. На околиці села, в скиртах соломи почали вибухати заховані там снаряди і гітлерівці думаючи, що це вже наступають передові частини Червоної армії, облишили людей і кинулися втікати.

Окупації району поклали край воїни 20-го гв. стрілецького корпусу генерал-майора М.І. Бірюкова, 5-та гв. і 7-ма гв. повітряно-десантні дивізії командира генерал-майора В.І. Калініна та полковника Д.А. Дричкіна, 53-тя авіаційна дивізія командира-полковника В.І. Лабудєва, 121-ий окремий батальйон зв'язку. З 22 по 25 вересня 1943-го тривали бої. В ці дні були визволені Решетилівка і села району.

Тисячі уродженців нашого краю воювали з ворогом проявивши героїзм та відвагу. Тому 800 людей нагороджено орденами і медалями, І.Є. Давиденко з Литвинівки, Ф.М. Юрченко з села Славки та Д.П. Грош з села Братешки були нагороджені орденами Солдатської слави трьох ступенів.

Шестеро наших земляків удостоєні звання Героя Радянського Союзу. Так уродженець села Піщане Л.М. Дудка був удостоєний Золотої Зірки за успішне форсування Дніпра. Як свідчать офіційні документи у вересні 1943 року 738-ий полк 206-ої стрілецької дивізії,



Давиденко І.Є.

Юрченко Ф.М.

Грош Д.П.

яким командував Л.М. Дудка, одержав наказ форсувати Дніпро і закріпитися на правому березі. Командир полку керував цією складною операцією, його рішучі дії привели до успішного розвитку наступу радянських військ. Указом Президії Верховної Ради Союзу РСР від 25 жовтня 1943 року підполковнику Л.М. Дудці присвоєно звання Героя Радянського Союзу. В одному з боїв на підступі до Берліна Л.М. Дудка загинув.

324 успішних бойових вильотів здійснив з 22 червня 1941 року по 15 березня 1945 року командир ланки 16-го авіаційного полку 9-ої винищувальної авіаційної Маріупольської дивізії ордену Богдана Хмельницького ст. лейтенант Василь Юхимович Бондаренко. Провів 68 повітряних боїв, у яких збив 24 ворожих літаки. За відмінне виконання бойових завдань командування на фронті боротьби з німецько-фашистськими загарбниками і виявлену при цьому мужність і відвагу Указом Президії Верховної Ради СРСР від 27 червня 1945 року В.Ю. Бондаренку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Шістнадцять разів контратакували вороги позиції на яких командував І.Л. Олійник. У запеклому бою був тяжко поранений, та залишився на позиції. Гітлерівці зазнали великих втрат – 96 солдатів і офіцерів було взято в полон. Ця операція допомогла потім розгорнути плацдарм і розпочати бої за місто Дебрецен в Угорщині.

За вмілу організацію бою під час форсування річки Тиси, утримання плацдарму на її західному березі та прориву оборони проти-

вника в районі міста Дебрецен і виявлені при цьому мужність і відвагу Указом Президії Верховної Ради СРСР від 24 березня 1945 року Івану Леонтійовичу Олійнику присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

27 червня 1944 року на світанку батарея старшого лейтенанта І.І. Арендаренка прямою наводкою вдарила по ворожих укріпленнях. Шквал вогню і металу був спрямований на замасковані гармати, закопані в землю танки і кулемети. Під прикриттям артилерійського вогню рота піхотинців рушила в атаку. Бійці кинулися у воду і форсували Західну Двіну. Як тільки перший солдат ступив на берег зав'язався бій, Арендаренко наказав вантажити гармати на понтонні човни. Невдовзі артилеристи вже вели вогонь на західному березі річки. Під час німецької контратаки командир з групою бійців сміливо кинувся на ворога і в рукопашній сутичці особисто знищив 9 гітлерівців.

За мужність і відвагу виявлену при форсуванні Західної Двіни Указом Президії Верховної Ради СРСР від 22 липня 1944 року старшому лейтенанту І.І. Арендаренку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

У боях по розширенню плацдарму на лівому березі річки Одер у січні 1945 року командир роти автоматників 289-го стрілецького полку 97-ої стрілецької Полтавської Червонопрапорної і ордена Суворова дивізії капітан Карпо Дмитрович Корячко одержав наказ форсувати і захопити плацдарм на західному березі річки Одер. У цьому бою К.Д. Корячко особисто знищив 30 фашистів. Умілі і рішучі дії роти, забезпечили розширення плацдарму і оволодінням іншими населеними пунктами. За мужність і відвагу виявлені в боях Указом Президії Верховної Ради СРСР від 27 червня 1945 року капітану Карпу Дмитровичу Корячку присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

В ніч проти 1 листопада підрозділ 1339-го стрілецького полку 318-ої Новоросійської стрілецької дивізії, де служив старшина П.В. Поправка, висадився на Кримський півострів. Рота старшини знищила близько 10 ворожих танків і самохідних установок, а також багато гітлерівців. Шість діб ішов жорсткий бій. Увесь цей час старшина Поправка був там, де найважче. В особливо напружений момент, коли фашисти прорвали оборону, безстрашний старшина водив групи бійців на підмогу сусіднім підрозділам, власноручно знищив кілька танків ворога. За відвагу та мужність, виявлену під час форсування Кер-

ченської затоки, Указом Президії Верховної Ради СРСР від листопада 1944 року П.В. Поправці присвоєно звання Героя Радянського Союзу.

Тяжкою ратною працею, дорогою ціною дісталася Перемога над лютим ворогом. 7125 решетиліан полягли в боях. Загиблих та померлих від ран внесено до «Книги Пам'яті України 1941–1945 років». Перегорніть сторінки цієї Книги. Вчитайтесь в рідні, добре знайомі імена і прізвища та дати, якими обривається ратний шлях воїнів. І ви одразу ж помітите, як багато в цьому скорботному списку юнаків 1923–1925 років народження, мобілізованих в 1943-му і полеглих у жовтні-листопаді цього ж року в боях за Дніпро. В Решетилівці ще й сьогодні говорять: «Хто з решетилівців витримав форсування Дніпра, той витримав всю війну до кінця».



Форсування Дніпра

На жаль, ми й сьогодні дуже мало знаємо про цю трагічну сторінку власної історії. Відомо, що після визволення містечка від фашистів почалися мобілізаційні заходи. Проводилися вони надзвичайно жорстокими методами. Нашвидкоруч мобілізованих юнаків і чоловіків (непідготовлених, часто безбройних – одна гвинтівка на 5–10 чоловік, необмундированих) у складі так званих проривних груп відразу ж кинули на форсування Дніпра, під прицільний вогонь ворога... Командири і комісари часто дивилися на них, як на винних, дезертирів-

оточенців, пристосуванців, котрих слід «провчити», примусити «кров'ю спокутувати ганьбу перебування в окупації» ... для переважної більшості перший бій став і останнім. Сотні їх полягло в Долині Смерті за Дніпром та на Кіровоградщині на берегах Славути ... Правдиво і щемно розповідає про ці трагічні події книга нашого земляка, лауреата Шевченківської премії, письменника О.М. Дмитренка «Пам'ять Долини Смерті».

В тяжких умовах воєнного часу почалися розбудови народного господарства.



Відновлення будинку в с. Лютівка, 1943 р.

Відновили роботу 88 колгоспів нашого району. Весною 1944 року колгоспники вивели на польові роботи власних корів, яких використовували для оранки. Це дало можливість вчасно завершити польові роботи.

Після визволення Решетилівки розпочали будівництво танкової колони «Визволена Полтавщина», на це зібрали понад 1 млн. карбованців.

У фонд Червоної Армії віддано 4200 пудів зерна, 102 тис. яєць. Вже через рік після визволення всі підприємства Решетилівки почали випускати свою продукцію. Загалом сума збитків нанесених війною Решетилівському району становила 2,032,317,000 карбованців.

❧ РОЗДІЛ V ❧ НАШ КРАЙ

у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття



«Рушники. Решетилівські вишивальниці».
Художник Зоря Г.Д., 1963 р.

■ 5.1. ПОВОЄННЕ ВІДРОДЖЕННЯ

Гітлерівці за час свого панування нарobili багато лиха в нашому господарстві, заморили голодом і холодом у в'язницях сотні наших кращих синів і дочок. Багато молодих хлопців і дівчат, цвіту нашого,

загнали на каторгу в Німеччину. Відступаючи, окупанти знищували, руйнували, вбивали все, що траплялося на їхньому шляху. Сльози, кров, купи руїн – ось що лишили після себе німецькі загарбники», – читаємо в райгазеті «Колгоспник» за 1945 рік. Наводяться дані, що німці знищили 15375 голів худоби, багато птиці, зруйнували 34 школи, спалили 6977 хат.

Важкою, часто непосильною працею, без достатнього тягла і робочих рук, сільгоспмашин та інвентаря піднімали земляки з руїн повоєнне господарство. І хоч пропаганда того часу називала це виключно «чудесами високосвідомого трудового героїзму в ім'я Батьківщини» та «робітничо-селянською відповіддю на заклики вождя Й. В. Сталіна», насправді проза життя була далеко суворішою. Цьому свідченням болючі спогади наших батьків і дідів. Пафосні газетні рядки сьогодні сприймаються з усвідомленням великої трагічності ситуації. Можна уявити, що стоїть хоча б за такими повідомленнями: «13 серпня 1944 року на вивезенні хліба державі колгоспники артїлі імені Енгельса включили в тягло своїх корів. Марія Голуб та Тетяна В'язовська власними коровами вивезли на станцію Решетилівка 520 ц. хліба». Або за газетною заміткою, що колгоспниця із Шкурупіїв Овсій Одарка Макарівна з початку року виробила своєю коровою 130 трудоднів, лише за весняні три місяці коровою виорала 3,9 га, заволочила 11 га. Так само її односельчанка Марія Горулько.

Знаємо тепер, чого коштував і якими методами організовувався збір коштів під гаслами «На будівництво танкової колони «Визволенна Полтавщина», на побудову танкової колони «Піонер Полтавщини», як збиралася військова позика і так далі.

Станом на вересень 1945-го, за два роки після окупації, в районі було відроджено 289 ферм у колгоспах (функціонувало на цей час 88 колгоспів), 45 шкіл, збудовано близько 4000 хат і близько 150 колгоспних будівель.

Сталінська репресивна машина тим часом продовжувала вилловлювати «ворогів народу», «порушників трудової дисципліни», «провокаторів» і т. д. Приміром, 17 листопада 1945 року районний нарсуд розглянув кримінальну справу по звинуваченню Григи Івана Прокоповича, колишнього голови колгоспу ім. 14-річчя Жовтня, «що він ухилявся від виконання графіка хлібоздачі і скрив понад 100 цент-

нерів товарового хліба під видом насіннєвого зерна., не вживав рішучих мір до зривників трудової дисципліни, які не виробили мінімуму трудоднів... Вироком суду Григу І. П. засуджено до позбавлення волі на 5 років у далеких таборах».

Багато люду потерпіло за порушення закону «п'яти колосків». Лютою косою пройшовся по Решетилівщині голодний 1947-й рік (в тодішній пресі знаходимо лише констатацію про велику засуху 1946-го).

До 1948 року в районі було майже повністю освоєно довоєнні посівні площі – понад 11 тисяч гектарів.

За обстеженнями ЦСУ на кінець 50-х років у селах району лише один відсоток населення жив у цегляних будинках, у 6 відсотків колгоспників була в житлі дерев'яна підлога. На 81 відсоток хати було укрито соломною та очеретом, лише 20 відсотків мали електричне освітлення, 55 відсотків – радіо.

Помітною віхою в житті селян стало укрупнення колгоспів. Наприклад, у 1950-му році три демидівські і одна чернещанська артіль об'єдналися в одну, обравши головою депутата Верховної Ради СРСР Якова Архиповича Гірченка, слава про трудові досягнення якого тоді линула далеко за межі району. Так само об'єднувались інші господарства.

Здобутки в праці рядових людей були справді непересічними. Ширився «стахановський рух», ініціювались різні почини.

В 1956 році закінчено спорудження Сухорабівської ГЕС. Незважаючи на безліч хрущовських реформ та експериментів кінця 50-х – початку 60-х років, громадське господарство колгоспів розвивалося, зростала його рентабельність.

Тільки в 1951 році в районі збудували півсотні клубів, бригадних хат, гаражів, тваринницьких приміщень та 188 будинків. У будівництві широко використовуються цегла, шифер, бутовий камінь.

У 1959 році на деяких фермах вперше запроваджується механічне доїння корів.

У змаганні тваринників гучно заявляють про себе майбутні Герої Соціалістичної Праці І.П. Костенко з Хрещатівського колгоспу, К.С. Коваленко та Н.І. Срібна (Бабенко) з колгоспу ім. Жданова,

Г.І. Ваганова – слюсар Жовтневого відділення «Сільгосптехніки».

Облаштовуються на початку 60-х, набуваючи цивілізованішого вигляду, села району, а особливо Решетилівка. Наприклад, в 1963-му по ряду вулиць у райцентрі була прокладена бруківка, по центру селища – тротуари. Висаджується багато дерев. Цього року будується нове приміщення фабрики ім. К. Цеткін, чимало житлових будинків. У 1964-му в Решетилівці зводиться нове приміщення райпобуткомбінату, розширюється районна лікарня.

В ці роки поліпшилось медичне обслуговування решетилян. Якщо відразу після Великої Вітчизняної війни в містечку працювало лише п'ять лікарів та вісімнадцять середніх медичних працівників, то в 1967 році їх уже було відповідно 25 та 56. До послуг жителів району стали лікарня на 100 ліжок та нова, відкрита в 1966 році, поліклініка з 36 лікувальними кабінетами, обладнаними найсучаснішими, на той час, приладами та апаратурою. Доброю славою в районі користувалися лікарі, яким тисячі решетилівців завдячували своїм здоров'ям, а то й життям: Я. С. Гнатенко, О. С. Загрудна, Л. О. Дашукова, І. П. Марченко, Г. М. Чаплян, Т. М. Нелідова та інші.

Добра слава линула про Решетилівку і на спортивних аренах України.

В 1950 році першим чемпіоном республіки з лижних гонок на 18 і 30 кілометрів серед сільських спортсменів став учитель фізичного виховання Решетилівської середньої школи М. С. Козюра, який неодноразово успішно захищав честь України і на всесоюзній лижні. Волейбольна команда решетилівського «Колгоспника», у складі якої виступали О. Ткаченко, В. Новохатка, В. Пальчик, М. Верховод, М. Козюра, В. Басистий та М. Мандич, в 50-ті роки



Козюра Микола Степанович

була неодноразовим переможцем і призером всеукраїнських турнірів.

На жаль, не обійшлося в повоєнні роки і без серйозних, незворотних втрат. У цей час було фактично викорінено народні кустарні промисли, заборонили роботу кустарів-чоботарів і не стало знаменитих решетилівських чобіт, «які були не просто надійним, міцним, зручним красивим повсякденним взуттям, а справжнім мистецьким витвором чудо-майстрів, гордістю, що передавалась з роду в рід».

Не стало і авторів оригінальних решетилівських килимів, кустарів-ткачів, адже в Решетилівці, через заборону сіяти коноплі, вже не вирощувалося жодного кілограма власної ткацької сировини (хоча навіть слова «наркоманія» в містечку зроду-віку не знали). Різко скоротилося число самобутніх майстринь вишивальниць-надомниць... А тим часом пресловутий вал на фабриці художніх виробів невблаганно перетворював унікальні решетилівські килими на дороге рядно... Економічно вигідніше було за годину-другу «штампувати» на фабриці підодіяльники з «квіточками» чи комплекти постільної білизни, ніж тижнями трудитися над славетною решетилівською вишиванкою. Тому вишиванки, роботи уславлених решетилівських майстринь за своєю ціною широкому загалу стали практично недоступними...

Через необдумані, волюнтаристські дії занадто енергійних і дуже заподливих, проте недалекоглядних місцевих керівників було знищено славнозвісну породу решетилівських овець. Останній містечковий прасол, дід Іван Шкуренко, на прізвисько Чабанець, в 1971 році з неприхованою гіркотою і образою розповідав: «Натуральному решетилівському смушку ми й зараз не склали б ціни. Тільки ж на наших очах загинули сиві вівці, розтанули в тумані, як сніг... Після війни Мурашко (був у нашому районі такий перший секретар райкому) погнався «за двома зайцями». Годі, мовляв, від решетилівської вівці питати самого смушка. І насильно, з переписом по всіх приватних дворах і колгоспах спарували світової слави місцеву вівцю з бараном м'ясної породи. Зникла велика гордість. Бо стала унікальна, славна у світах вівця простою собі вівцею, таким-сяким м'ясним гібридом....». Так з'явилася тоді гірка решетилівська приказка: «Зникли, як решетилівські вівці».

5.2. ПЕРІОД ПІДЙОМУ І НАДІЙ: 70–80-ті роки

Якщо в попередньому розділі відтворено етап ліквідації спустошливих наслідків війни, то 70–80-ті роки можна назвати періодом поступового, але неухильного матеріально-економічного піднесення, результати якого простежувались і в нашому районі. Звичайно, неабияке значення в цьому має прихід на посаду керівника області Ф.Т. Моргуна, досвідченого господарника і мудрої людини. Ще на початку 70-их років йому вдалося запровадити нові форми і методи управлінської діяльності, згуртувати в області і в районах, творчі кадри, визначити стратегію і тактику розвитку народного господарства і соціальних служб.

Це був час, коли блага електрифікації, яка тоді повністю завершилась, відкривали величезні можливості – не тільки культурно-побутові, а передусім виробничі. Механізація трудомістких процесів давала змогу домагатись в цих сферах діяльності піднесення результативності, якості, зручності. А звідси – і певного зростання матеріального добробуту трудящих. Якраз в цей період стали помітнішими зміни на краще облич наших сіл і самого райцентру, де досі проглядалися оселі під очеретяними стріхами, а дороги – без твердого покриття.



Центральна вулиця Решетилівки, 70-ті роки

Якщо в 1970 році на обліку сілрад числилось близько 600 сімей, що будувались, то в наступному році це число майже подвоїлось. Поліпшенню місцевого благоустрою сприяло функціонування територіального будівельного управління, яким керував колишній фронтвик Ф.І. Найд'юн (згадаймо «найд'юнівські будівлі»). Завдяки цьому підприємству та широкому залученню бюджетних і державних коштів в селах району зводяться нові тваринницькі приміщення, магазини, школи, медичні і побутові заклади. Лише в райцентрі тоді споруджено приміщення чотирьох магазинів, почав функціонувати хлібзавод та завод по виготовленню асфальто-бітуму у Жовтневому, а виробничі підрозділи існуючих маслозаводу та заводу «Металіст» реконструйовано.



В 1970 р. відкрито, триповерхову (єдину на багато років) споруду районного вузла зв'язку, в 1971 р. – двоповерхове типове приміщення районної друкарні, в 1973 р. – навчальний корпус художнього профтехучилища з гуртожитком на 200 місць, в 1975 р. реконструйовано парк з фонтаном, клумбами та розважальними куточками.



ВІА «Решетиліяни». Світлина кін. 80-х років

В краєзнавчому нарисі «Решетилівщина: історія і сучасність», виданому в 2002 році, наводяться статистичні дані про те, як за вісім років, починаючи з 1970-го, в районі побудовано 4 школи на 804 учнівських місць, 2 лікарні на 145 місць, 5 будинків культури, 8 адміністративних будинків, прокладено 150 км доріг з твердим покриттям.

Варто згадати про зростання технічної оснащеності райоб'єднання «Сільгосптехніка» (колишня ремонтно-тракторна станція) та автопідприємства з його транспортним і пасажирським обслуговуванням населення. Неабияке значення мало спорудження в 1975 році в районі центру моста через річку Говтва, а незабаром такий же міст був зведений і на південній околиці селища.

Далеко за межі селища линула слава про рукодільниць фабрики художніх виробів. І не тільки за пісенність та мистецький хист. В 1972 р. Республіканська комісія присвоїла значній кількості виробів Знак якості, що давало право реалізовувати товари поза технічним контролем, а це на той час було дуже престижно.



Килимовий цех фабрики художніх виробів
ім. Клари Цеткін, 70-ті роки

В усіх колективних господарствах району зростало поголів'я молочно-тваринних ферм, його продуктивність. Окремі колгоспи почали переходити на спеціалізацію виробництва і досягали успіху. Зокрема – малобакайський колгосп ім. Мічуріна, де щороку вирощувалось по 30 тис. курей, та райцентрівський колгосп ім. Енгельса, який в 1977 р. продав державі 1 мільйон 623 тонни м'яса свинини.

Поступово, з року в рік, в господарствах зростала врожайність зернових та технічних культур, практикувався полив в овочівництві, широко пропагувались і застосовувались нові технологічні методи хліборобства, передусім – безвідвальна обробка ґрунту.

Однак сільське господарство, як галузь, продовжувало бути збитковим. Це спричинялось і значним впливом працездатного населення, яке не одержувало належної мотивації трудитись. Поля і ферми часто обслуговували заробітчани, заохочені на сезон з інших областей України. До обробітку просапних та збирання урожаю масово залуча-

лись, як тоді казали, добровільно-примусово, службовці та робітники райцентру, а також школярі. Їхня праця майже не винагороджувалась. І хоч демографічна ситуація в районі була вкрай складною, в той же час проводився оргнабір (при районній раді функціонував навіть такий відділ) на пільгове переселення сімей у віддалені місця СРСР, в чому, крім іншого, вбачається політичний намір адміністративно-державного апарату пришвидшити процес злиття націй, тобто – зрощення народів союзних республік.

Новий живильний струмінь в життя району, його подальше піднесення внесли 80-ті роки. Тодішні зримі досягнення, можна сказати, визначили дві взаємопов'язані складові – газифікація і будівництво. Вперше голубе паливо почало надходити в оселі з Потічанського родовища в 1981 році, а в наступні роки від європейської магістралі газифіковано с. Піщане та прилеглі села. І вже до кінця десятиріччя газ було проведено до всіх населених пунктів Решетилівщини. На той час це велике досягнення, яке вселяло віру людей в реальність стирання відмінностей умов життя в селах і містах, що широко декларувалось радянською пропагандою.

Потужним стимулом в розвитку благоустрою стали підготовка і проведення в 1985 р. обласної науково-практичної конференції по соціальній перебудові сіл на базі нашого району. Численні її гості, не тільки з області, а й з України, курсуючи селами Решетилівщини, зауважували, як весь район ніби перетворився на будівничу панораму. А вже за попередній до конференції рік та за неповний поточний, тут споруджено 570 житлових будинків, 27 навчальних закладів, 12 магазинів, 27 гуртожитків, 3 бригадних клуби, покрито асфальтом майже 100 км доріг, газифіковано 757 осель. Ряд сіл було докорінно перебудовано і облаштовано, а Кукобівка та Пащенки – з центральними садибами, зовсім змінили вигляд. І така робота продовжувалась. З середини 80-х років до кінця десятиріччя кожен колгосп зводив по 15–20 будинків, а також чимало об'єктів соцкультпобуту, виробничого і переробного призначення. Утвердилась практика кооперативного об'єднання коштів і зусиль та будівництва господарським способом – своєрідна «толока». Це, а також технічне переоснащення виробничих сфер, і дало змогу виконувати державні господарські завдання, ліквідувало демографічну кризу. Якщо в 80-ті роки врожайність зер-

нових культур становила 22–25 центнерів з гектара, а цукрових буряків не досягала двохсот, то в завершальні роки десятиріччя зернових уже збирали більш ніж по 35 центнерів на круг і цукрових буряків понад 300 ц/га, хоч погодні умови не завжди цьому сприяли.

Статистичні дані свідчать, що найвроджайнішим був 1990 рік. Тоді район зібрав по 45,7 ц/га ранніх зернових, а цукрових буряків (одна з найважливіших культур) – по 350 ц/га. Річні надої молока на корову зросли до 3296 кг. Господарства району (вони на той час розкруплювались – із 19 утворилось 27) нарешті стали прибутковими.

Однак при наявності окремих зримих нами районних досягнень, в надрах держави СРСР назрівали глибокі економічні і соціальні кризи, які хоч і прискорили можливість здійснити українцям віковічну мрію – здобути державну незалежність, але через об'єктивні обставини і суб'єктивні фактори спричинили затяжний матеріальний занепад.

Перші керівники району в 70–80-ті роки: Трутень Іван Пилипович, Ворона Василь Іванович, Усатий Костянтин Федосійович, Лисенко Іван Микитович, Боровенський Іван Григорович, Крикливець Ганна Василівна.

Окрасою Решетилівської землі стали її люди, невтомні трудівники, герої праці.

Герої Соціалістичної праці

Бабенко Ніна Іванівна с. Шевченкове	29.10.1939 – 18.09.2009
Ваганова Ганна Іванівна с. Жовтневе	22.02.1922
Коваленко Катерина Сергіївна с. Шевченкове	05.02.1921 – 09.12.2006
Костенко Іван Панасович с. Хрещате	09.04.1940 – 26.04.2015
Степанов Михайло Володимирович с. Демидівка	18.10.1949 – 31.12.2005

На початку 1980-их років соціально-економічна криза в СРСР переростає в політичну. В результаті агресії Радянського Союзу проти сусіднього Афганістану решетилівській землі довелося понести важких втрат. Під час війни, що тривала з 1979 по 1989 роки, при виконанні військового обов'язку загинули двоє решетилівців: Віта-



Віталій Петрович
Пустовар



Ігор Миколайович
Веклич

лій Пустовар (30.10.1960–05.03.1980 рр.) та Ігор Веклич (13.04.1969–15.05.1988 рр.). Всього ж з нашого району в складі обмеженого контингенту радянських військ в Афганістані проходило службу 88 чоловік. Багато з них зазнали важких фізичних і моральних травм. Загибель і каліцтво молодих людей за незрозумілі московські інтереси в далекій від України державі глибоким болем озиваються в серцях і душах решетилівців.

28 червня 2003 року в селищі відкрито пам'ятник загиблим в Афганістані (автори – художник Деркач В.І., скульптор Бородай С.П.).

Чорним крилом зачепила наш край і трагедія на Чорнобильській АЕС в 1986 році. Свій вклад у приборканні ядерної стихії на ЧАЕС внесли 145 жителів Решетилівщини. Уже в травні 1986 року у складі 25 чоловік «чапаєвської» дивізії вони були кинуті в район лиха. Більшість ліквідаторів втратили своє здоров'я і стали інвалідами, а 14 сімей взагалі залишилися без годувальника. Протягом другої половини 80-х років Решетилівка прийняла багато сімей евакуйованих із зони відчуження. Сьогодні статус «переселенців» в нашому районі мають 1026 осіб. В 2009 році в селищі встановлено пам'ятний

знак жертвам Чорнобильської трагедії (автор – архітектор О.В. Приходько)

5.3 НЕЗАЛЕЖНІСТЬ: ЛЮДИ, ДАТИ, ПОДІЇ, ФАКТИ

Історії краю в роки Незалежності автори мають намір присвятити окремий посібник. Адже ті події, які відбулися за чверть століття вітчизняної історії в Україні, на Полтавщині і в нашому рідному краї



цього, безперечно, варті. Пропонуємо вашій увазі хронологічну підбірку лише найважливіших з них.

Рік 1991

24 серпня – Верховна Рада УРСР прийняла доленосний Акт про Незалежність України.

- у Решетилівці відзначено перше свято День Незалежності України
- у Решетилівці відкривається Центр зайнятості населення
- районну газету «Червоний Жовтень» перейменовано в «Решетилівський вісник»
- першу продукцію видав новий Решетилівський цегельний завод

Рік 1992

- І.Г. Боровенський став представником Президента України в районі, головою райдержадміністрації
- відкрито Миколаївську православну церкву (в старому приміщенні)

- 23 вересня відкрив двері ЦКД «Оберіг». Відбулося районне свято народних талантів, вишивки, ткацтва і килимарства



Відкриття ЦКД «Оберіг»

Рік 1993

- з 1 жовтня літні люди користуються послугами територіального центру, облаштованого на першому поверсі однієї з дев'ятиповерхівок Решетилівки

- в селищі відбулася перша спартакіада козацьких ігор
- у жовтні відкрито новий цех маслозаводу
- відновлено роботу Сухорабівської ГЕС
- у центрі селища, в парку встановлено пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр та політичних репресій 1920-поч. 1950-х рр.
- відновлені богослужіння в Вознесенській церкві в с. Плоскому



Козацькі ігри



Пам'ятний знак жертвам Голодомору 1932–1933 рр. та політичних репресій 1920 – початку 1950-х рр. Рік 1994.

Рік 1995

- у квітні відбулася перша художня виставка «Решетилівська весна», яка перетворилася в обласний фестиваль народної творчості



Обласний фестиваль народної творчості «Решетилівська весна»

- 19 вересня відкрито новозбудовану Захаріє-Єлизаветинську церкву в с. Піщаному
- запрацювала відбудована олійниця КСП ім. Енгельса в Решетилівці

Рік 1996

- створена районна асоціація фермерів

Рік 1997

- футбольна команда з Решетилівки «Нива» стала володарем Кубка Полтавської області з футболу

- колгоспи перейменовано в КСП (колективні сільськогосподарські підприємства)



Жнива на Решетилівщині

Рік 2000

- згідно Указу Президента КСП було реформовано у нові агроформування ринкового типу
- при Пласківській середній школі створюється музей О.І.Ковіньки
- до Дня селища у райцентрі відкрито Галерею кращих людей району, до якої заноситься 18–20 осіб

Рік 2001

- Указом Президента України майстриня художнього килимарства з Решетилівки Н.Н.Бабенко нагороджена орденом княгині Ольги
- Указом Президента України Л.Кучми нагороджено орденом «За заслуги III ступеня» Товстуху Л.С. – художника декоративно-ужиткового мистецтва



Надія Несторівна
Бабенко

Леонід Самійлович
Товстуха



Свято-Миколаївська церква

- в Решетилівці пройшла обласна спартакіада сільських спортсменів, на яку прибули гості з 23-х районів

- Решетилівське відділення Укртелекому пропонує новий вид послуг – Інтернет

Рік 2002

- наші земляки з липня змінили радянські паспорти на українські

- у дворі Свято-Миколаївської церкви розпочато зведення нового храму

- відкриття районного Будинку освіти

- в березні у селищі встановлено пам'ятний знак на честь загиблих правоохоронців

- у видавництві «Полтава» вийшов з друку краєзнавчий нарис «Решетилівщина: історія і сучасність», укладачі В.М. Козюра, І.В. Козюра

Рік 2003

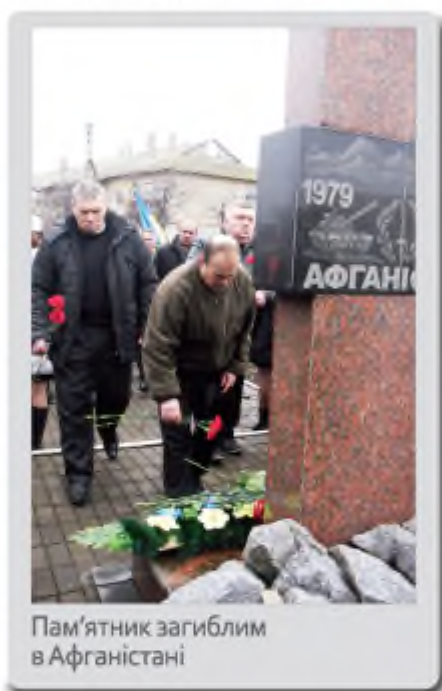
- оголошено конкурс на кращий текст Гімну Решетилівщини. 25 грудня дев'ята сесія районної ради четвертого скликання схвалила слова Гімну автора В.Я.Мошури

- затверджено символіку Решетилівського району. Авторами Герба та Прапора стали кандидат історичних наук Ігор Козюра та Член Національної спілки художників України Євген Пілюгін

- дитсадок «Незабудка» став школою I ступеня

- 28 червня у селищі відкрито пам'ятник загиблим в Афганістані

- у центрі селища встановлено пам'ятний знак на честь 60-річчя визволення Решетилівщини від німецької окупації



Пам'ятник загиблим в Афганістані

Рік 2004

- Рішенням 9-ї сесії районної ради четвертого скликання присвоєно звання «Почесний громадянин Решетилівського району»

І.Г. Боровенському – керівнику району впродовж багатьох літ, ветерану державної влади та місцевого самоврядування

- 24 травня рішенням сесії районної ради звання «Почесний громадянин Решетилівського району» присвоєно К.С. Бабенку, І.В. Гальченку, В.О. Паценку (пізніше А.М. Асаулу)

- 27 травня на одинадцятій сесії районної ради затверджено музику до Гімну Решетилівщини автора В.А. Комаєвої

Рік 2005

- відкрито оновлені дитяче та приймальне відділення центральної районної лікарні та пункт швидкої допомоги



- 4 листопада у Решетилівській ЗОШ I-II ступенів відкрито футбольний майданчик зі штучним покриттям

Рік 2006

- 9 червня у Решетилівській центральній районній бібліотеці відкрито Інтернет-центр

- 19 листопада в Решетилівці відбулося освячення новозбудованої Свято-Миколаївської церкви

- на підході до меморіального комплексу споруджено Алею Героїв



Ветерани Великої Вітчизняної війни біля Алеї Героїв

Рік 2007

- у Решетилівській центральній районній лікарні відкрито оновлені інфекційне відділення та блок інтенсивної терапії й реанімації



Решетилівська центральна районна лікарня

- повністю завершилося будівництво Решетилівської філії ТОВСП «Нібулон» у с. Жовтневому

Рік 2008

- у Решетилівській гімназії ім. І.А. Олійника відкрилася Кімната-музей Почесних громадян Решетилівщини

- у листопаді на місці поховання жертв Голодомору 1932–1933 рр., на старому кладовищі, біля автошляху смт. Решетилівка – с. Шилівка, встановлено хрест

- відкрито м'ясопереробний комплекс «Гуллінбург»

Рік 2009

- звання «Зразковий художній колектив» удостоєний вокально-інструментальний гурт «Рідна наспіви» Калениківської спеціалізованої школи I–III ступенів, гурт створено у 2000 році за ініціативи В.А. Комаєвої



Вокально-інструментальний гурт «Рідна наспіви»

- в Решетилівці встановлено пам'ятний знак жертвам Чорнобильської трагедії

Рік 2010

- в Решетилівці відкрито пам'ятник І.Г. Боровенському
- в районі реалізується проєкт «Бібліоміст» – по наданню нових бібліотечних послуг з використанням Інтернету
- відкрито та освячено капличку в ім'я Пресвятої Богородиці на перехресті поблизу автошляхи Київ-Харків

Рік 2011

- 8 липня М.С. Козіюра удостоєний звання «Почесний ветеран України»
- 13 серпня в Решетилівці вперше пройшов фестиваль рок музики «Решетило-фест»
- 23 вересня в райцентрі у сквері «Матері й дитини» відкрито дитячий майданчик «Маячко»



Капличка в ім'я Пресвятої Богородиці





- Решетилівка стала переможцем Всеукраїнського конкурсу «Населений пункт найкращого благоустрою і підтримки громадського порядку серед селищ міського типу»

- 14 жовтня в нашому районі створено осередок Міжнародної громадської організації «Козацтво Запорозьке»

- у жовтні в Шевченковому, а в листопаді в Калениках відновили роботу капітально відремонтовані сільські будинки культури

- відкрито гімназійну кімнату-музей «Художні промисли Решетилівщини»

Рік 2012

- у М'якенківці відкрито новий стадіон

- 23 серпня в Жовтневому відкрито Центр культури і дозвілля

- 14 грудня у Решетилівці відкрито нову дитячо-юнацьку спортивну школу у капітально відремонтованому приміщенні колишньої райдрукарні

- створено гідрологічний заказник місцевого значення «Калениківський»



Футбольна команда «Динамо»(Решетилівка) –
учасниця чемпіонатів області

Рік 2013

- у березні район відзначив 90-річний ювілей





Чемпіонат району з міні-футболу
на майданчику з штучним покриттям

- після реформування галузі охорони здоров'я медичну допомогу надають Центр ПМСД (первинний рівень) та районна лікарня (вторинний рівень)

- «Решетилівський вісник» став переможцем конкурсу Національної спілки журналістів України на кращу районну газету в 2013 році. Вийшов десятитисячний номер районки

- вперше відбулася районна Спартакіада серед територіальних громад, установ та організацій

- театр танцю «Гармонія» (керівник А.Калашнікова) виборів звання «Зразкового»

- відкрито супермаркет АТБ та Решетилівську сувенірну лавку

- Решетилівську гімназію імені І.А.Олійника занесено до «Літопису освіти і науки України». В 2013 році виповнилося 45 років з часу побудови приміщення закладу



Театр танцю «Гармонія», керівник А. Калашнікова



Решетилівська гімназія ім. І.Л. Олійника

- у грудні відбувся перший районний фестиваль «Грай гармонь»

Рік 2014

- вокальний колектив «Валентина» районного БДЮТ підтвердив почесне звання «Народний художній колектив»

- 29 січня на позачерговій сесії районної ради була прийнята Заява групи депутатів щодо суспільно-політичної ситуації в державі

- 19, 20, 21, 23 лютого районна організація «Всеукраїнське об'єднання Майдан» провів акції з вимогою складення повноважень провладних керівників району та на підтримку протестувальників у Києві



Поминальна паныхида біля пам'ятника Т.Г. Шевченка

- 24 лютого голова РДА (В. Колесніченко) оголосив про свою добровільну відставку

- 25 лютого відбулася 27 сесія районної ради, на якій було обрано нового голову районної ради (П.М. Кошового)

- у березні розпочинається кампанія по підтримці українського війська територіальними громадами району, створюються волонтерські організації

- 1 березня за ініціативи активістів Євромайдану на 28 позачерговій сесії селищної ради було прийнято рішення про демонтаж пам'ятника В.І. Леніну в центрі селища. Рішення виконали негайно
- відкрито магазин «Маркетопт»
- художній вокально-інструментальний колектив «Рідні наспіви» Калениківської спеціалізованої школи І–ІІІ ст. (керівники В. Комлева та А. Підлісна) підтвердив звання «Зразкового»
- в районі розпочато призов на військову службу, відповідно до Закону України «Про часткову мобілізацію»
- в Решетилівський район почали прибувати жителі Донецької та Луганської областей, чий населені пункти потрапили до зони бойових дій

Рік 2015

- у січні відкрили Центр культури і дозвілля в селі Сухорабівка
- у січні Решетилівська дитяча школа мистецтв відсвяткувала 50-річний ювілей
- хореографічний колектив «Сузір'я» районного БДЮТ підтвердив звання «Зразковий художній колектив»



Микола Володимирович
Закарлюка

- у Решетилівці провели в останню путь земляка учасника бойових дій на Донбасі Миколу Закарлюку, який загинув 22 січня 2015 року під час виконання бойового завдання
- Решетилівська селищна рада застнувала для майстрів художньої творчості краю мистецьку премію «Решетилівські дивоцвіти»
- 18 липня відбувся п'ятий, ювілейний мото-music-рок фестиваль «Решетило-фест»
- 11 серпня провели в останню путь жителя села Лиман Перший, учасника бойових дій на Донбасі Олександра Кирилюка, який загинув 30 липня 2015 року під час виконання бойового завдання



Олександр Георгійович
Кирилюк

- відкрито ще один спортзал Решетилівської ДЮСШ (в приміщенні, що належало Решетилівській друкарні)

- 14 жовтня у селі Жовтнєве встановлено хрест та закладено капсулу на місці майбутнього храму Української автокефальної православної церкви

- зразковий театр танцю «Гармонія» Решетилівського районного будинку культури (керівник Анна Калашнікова) виборов перше місце на Всеукраїнському багатожанровому конкурсі мистецтв «Єднаємо серця» в місті Вінниця

- 21 листопада підтвердили звання народних колективів самодіяльний

фольклорний колектив «Пісенне джерело» Фрунзенського сільського клубу (керівник Л. Щитова, худ. керівник В. Калініченко) і самодіяльний гурт «Візит» (керівник В. Пилипенко) та звання зразкового – ансамбль танцю «Зоряна» дитячої школи мистецтв (керівник І. Кучер)



Самодіяльний фольклорний колектив «Пісенне джерело»

- при Решетилівській селищній раді створено комісію з питань перейменувань вулиць і провулків у Решетилівці, які належать до виконкому селищної ради

- Решетилівському ДНЗ ясла-садок «Ромашка» присвоєно звання «Флагман освіти й науки України»

Рік 2016

- 12 лютого в Полтавському обласному краєзнавчому музеї ім. В. Кричевського відбулася презентація туристичного потенціалу Решетилівки

- в рамках обласного огляду народної творчості «Слався, Полтавська мистецька родино!» пройшли творчі звіти колективів художньої самодіяльності району

- 19 лютого в ЦКД «Оберіг» відкрито історичний відділ Решетилівського районного краєзнавчого музею



Історичний відділ Решетилівського районного краєзнавчого музею

- Указом Президента України від 16 січня 2016 року «Про відзначення державними нагородами України» за особисту мужність і високий професіоналізм у захисті державного суверенітету та територіальної цілісності України, вірність військовій присязі решетилівець старший сержант Роман Олександрович Діллер нагороджений орденом «За мужність» III ст. (посмертно)

- 6 березня на будівлі Піщанської ЗОШ I–III ступенів відкрито Меморіальну дошку земляку Андрійку Олександрю, який загинув виконуючи службовий обов'язок на посту старшого інспектора дорожньо-патрульної служби взводу ДАІ області

- 25 березня поблизу Авдіївки загинув 22-річний Олег Довбня (нар. 26 червня 1993 року в Кременчуці), з решетилівської родини Грицаїв

- 20 квітня відбулося поховання учасник АТО Дмитра Малетича з Решетилівки, який загинув за трагічних обставин під час проходження військової служби за контрактом

- у травні Решетилівський аграрний професійний ліцей імені І.О. Боровенського відсвяткував своє тридцятиріччя



Всесвітній День вишиванки в Решетилівці

- 19 травня в селищі масовими акціями відзначили Всесвітній день вишиванки

- зразковий аматорський театр танцю «Гармонія» районного будинку культури став абсолютним переможцем IV Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Зірковий час», м. Полтава

- у номінації «Успішна жінка Полтавщини – діяч культури та мистецтва» перемогу здобула наша землячка художниця і майстер гобеленів Ольга Пілюгіна

- 26 червня в Решетилівці відбувся велопробіг на підтримку єдності України та з нагоди Дня Молоді.

❖ ХРОНОЛОГІЧНИЙ ❖ ДОВІДНИК з найдавніших часів до 1989 року

- VI–IV тис. до н.е. – епоха неоліту, перше поселення дніпро-донецької культури на терені сучасного Решетилівського району (поблизу с. Литвинівка)
- IV–III тис. до н.е. – поселення ямково-гребінцевої культури (поблизу с. Литвинівка та Глибока Балка)
- XXX–XXIII ст. до н.е. – епоха ранньої бронзи, поселення ямної культури (поблизу сіл Паненки, Мушти, Хоружі)
- XXV–XX ст. до н.е. – поселення катакомбної культури (поблизу м. Решетилівка, сіл Хоружі, Шилівка)
- XVIII–X ст. до н.е. – епоха пізньої бронзи, пам'ятки зрубної (XV–XIV ст. до н.е.) – поблизу сіл Сухорабівка, Паненки, Хоружі та бондарихінської культури (XII–X ст. до н.е.) – близько 40 пам'яток поблизу м. Решетилівка, сіл Бабичів, Білоконів, Бойків, Глибокої Балки, Долини, Калеників, Кривок, Молодиківщини, Паненків, Пасічників, Писаренків, Підка, Піщаного, Хоружів та Шкурупіївки.
- VII–III ст. до н.е. – скіфський час, поселення поблизу сіл Лиман Другий та Бойки.
- III–V ст. н.е. – пам'ятки черняхівської культури поблизу сіл Фрунзівки, Михнівки, Пасічників, Сенів, Литвинівки, Нової Диканьки, Покровського, Потеряїок, Молодиківщини.
- V–VII ст. н.е. – пам'ятки пеньківської культури знайдено поблизу сіл Бойки, Демидівка, Литвинівка, Прокопівка, Твердохліби, Хоружі, належать племенам антів.
- VIII–X ст. н.е. – поселення салтівської культури, виявлені поблизу с. Білоконі.
- Початок XVII ст. – територія сучасного Решетилівського району знаходилася у володінні польського магната коронного гетьмана Станіслава Конєцпольського (1591–1646)

• 1638 р. – перша згадка про Решетилівку в історичних джерелах у зв'язку з селянсько-козацьким повстанням під керівництвом Якова Остряниці.

• 1650 р. – містечко Решетилівка Полтавського козацького полку позначено на топографічній карті французького інженера і картографа Г.Л. де Боплана, вміщеній у його праці «Опис України».

• 1653 р. – в «Розписи городов и местечек, котрыми Войско Запорожское владеет» Решетилівка значиться вже сотенним містечком Полтавського полку.

• 1658 р. – Решетилівський край зазнав нападу і був спустошений кримськими татарами – союзниками гетьмана Івана Виговського.

• 1668–1670 рр. – в ході боротьби за владу на Лівобережжі містечко Решетилівка чотири рази переходила із рук в руки загонів Петра Дорошенка, Івана Сірка, Петра Суховієнка та Дем'яна Многогрішного, які грабували і спустошували його.

• 1670 р. – решетилівським священиком Симеоном Тимофєєвим створено унікальну пам'ятку вітчизняної культури «Наука Христианская из Евангелия вкратце зложена в каждую неделю и празники Господская и Богоматерныя, на увесь целый рок, барзо простою мовою и діалектом, аж найпростейшему человеке сладко помятных».

• 1696 р. – Решетилівський край спустошений величезною татарською ордою, яка випалила хутори навколо Решетилівки, Остап'я, Білоцерківки та Багачки і взяла великий ясир.

• 1708–1709 р. – в ході Північної війни решетилівці чинили героїчний опір шведським військам.

• 1709 р., 9 липня – після поразки під Полтавою через Решетилівку прокотилися залишки шведської армії, очолювані Карлом XII, відступ яких забезпечували козаки-запорожці під керівництвом Івана Мазепи, Пилипа Орлика та Кості Гордієнка.

• 1709 р., 13–19 липня – російська армія та взяті в полон під Полтавою і Переволочною залишки шведської армії стояли табором у Решетилівці.

• 1709 р., 17 липня – у Решетилівці Петро І підписав законодавчий акт щодо управління Лівобережною Україною спрямований на дальшу ліквідацію її автономії, який увійшов в історію під назвою «Решетилівські статті».

- 1711 р. – у складі Полтавського полку козаки Решетилівської сотні пройшли випробування Прутським походом.
- 1719 р. – кілька сотень решетилівських козаків і посполитих були направлені царським урядом на спорудження Ладозького каналу.
- 1721 р. – затверджено і введено в користування сотенної канцелярії Герб містечка у вигляді: Хреста із сьйвом, що здійснюється над півмісяцем оберненим річками вгору.
- 1722 р. – решетилівська козацька сотня брала участь у поході на Дербент.
- 1735-1739 рр. – участь решетилівської сотні у російсько-турецькій війні.
- 1749 р. – в Решетилівці, коштом Київського Митрополита Арсенія Могилянського, споруджено Успенську церкву, яка стояла разом з чотирирусною дзвіницею, першою кам'яною будовою містечка.
- 1768–1774 рр. – участь решетилівських козаків у другій російсько-турецькій війні.
- 1775 р. – Решетилівка, втративши статус сотенного містечка, була віднесена до Полтавського повіту Новоросійської губернії.
- 1784 р. – містечко входить до складу Катеринославського помісництва.
- 1786 р. – Імператриця Катерина II подарувала великий маєток у Решетилівці і 866 кріпаків дійсному статському раднику В.С. Попову.
- 1788 р. – масовий виступ селян в м. Решетилівка спрямований проти спроби примусового переселення державних селян у херсонські степи.
- 1796 р. – Решетилівський край входить до складу Малоросійської губернії.
- 1802 р. – територія Решетилівщини увійшла до складу Полтавської губернії.
- 1815–1821 рр. – селянські заворушення викликані спробами поміщика В.С. Кир'якова переселити селян-кріпаків у південні губернії України, жорстоко придушені військами.
- 1818 р. – брати-юнкери Петро та Андрій Борисови заснували в Решетилівці таємне «Товариство першої згоди», яке стало однією з перших декабристських організацій на Полтавщині.

• 1845 р., липень – наш край відвідав Великий Кобзар України Т.Г. Шевченко. він побував у Михнівці, де зустрівся з бітьком декабриста Ф.А. Шимкова та в Решетилівці, де ознайомився з унікальною бібліотекою В.С. Попова та виконав два малюнки.

• 1861 р. – поміщиця О.М. Хрипунова організувала в Решетилівці ткацьку майстерню, де на виготовленні килимів і вишиванні сорочок широко використовувала найману робочу силу.

• 1886 р. – у містечку було відкрито поштово-телеграфне відділення.

• 1896 р. – в Решетилівці відкрито першу публічну бібліотеку-читальню.

• 1901 р. – через територію Решетилівського краю побудовано залізничну лінію Київ-Полтава, яка докорінно змінила життя, побут і економічний розвиток регіону.

• 1902 р. – Решетилівку відвідала група полтавських семінаристів, виключених з навчального закладу за проукраїнські настрої (вимагали введення до навчальних програм українознавства), очолювана Симоном Петаюрою, що провела в містечку збори з місцевою молоддю.

• 1903 р. – у Решетилівці організовується підпільний комітет РСДРП, проте ефективність його роботи була невеликою.

• 1905 р. – Полтавським земством, на базі ткацької майстерні О.М. Хрипунової, було засновано Решетилівський ткацький навчально-показовий пункт.

• 1905 р. – створено Решетилівське споживче товариство на кошти якого відкрито низку лавок-магазинів, організовано благодійницьку діяльність.

• 1905 р. – селянські страйки в Демидівці та Першому Лимані, багатолюдні мітинги в Решетилівці, Куликівці, Піщаному, селянами було спалено цукроварню та дві економії у Сухорабівці.

• 1906 р. – на території Решетилівського повіту місцеві робітники і сільська біднота брали участь у розповсюдженні антиурядових листівок. В Демидівці місцеві селяни спалили молотарку з елеватором та панське жито.

• 1907 р. – в регіоні активно розвивається національний рух, організаторами якого виступають решетилівські вчителі. За їх ініціати-

вою в містечку здійснено ряд постановок вистав І.П. Котляревського «Наталка Полтавка» та «Москаль-чарівник» українською мовою.

- 1918 р., січень – на території повіту проголошено радянську владу.

- 1919 р., липень – після захоплення Решетилівщини денікінськими військами на території повіту активно діяли два партизанські загони.

- 1920 р., січень – в повіті відновлено радянську владу, відбувається перерозподіл землі, худоби і реманенту заможних господарів, заготівля фуражу, продуктів харчування та реквізиція коней для військових частин, які рухалися через територію краю, перетворилося у відверте пограбування селян.

- 1920 р. – в Решетилівці організована перша промислова артіль «Допомога селу».

- 1920–1921 рр. – на теренах краю, в Решетилівській Демидівській, Площанській, Братешківській і Калениківській волостях діяли повстанські загони Оверченка, Молчанова, Мальованого, Кузьменка, Левченка, Біленького, Марусі Чорної та Щербака, які намагалися зберегти плоди своєї праці.

- 1921 р. – в районі Решетилівки регулярні частини Червоної Армії під командуванням М.Фрунзе вели боротьбу з махновцями.

- 1922 р. – у повіті створено першу сільськогосподарську артіль «Культура». Відкрито Решетилівський сільбуд.

- 1922 р. – на базі ткацької майстерні створено промартіль «Троянда» (з 1927 р. ім. Клари Цеткін).

- 1923 р., 7 березня – згідно Постанови ВУЦВК утворено Решетилівський район Полтавського округу в складі Решетилівської, Демидівської та Куликівської волостей з центром в Решетилівці.

- 1923 р., травень – місцева організація незаможних селян прийняла постанову про примусове закриття 6 решетилівських та однієї Шкурупіївської церков.

- 1924 р. – в районі відбулася перша решетилівська районна безпартійна конференція на якій обговорювалося питання про розвиток сільського господарства через колективізацію і змичку між містом і селом.

- 1927–1928 рр. – на території району успішно розвивається сільська споживча кооперація, якою охоплено 30% селян, діють артіль, три ТСОЗи, прокатний пункт сільськогосподарських машин.
- 1928–1930 рр. – шляхом насильницької колективізації на території краю створено 9 колгоспів, які об'єднали 80% господарств.
- 1930 р. – на базі прокатного пункту поблизу станції Решетилівка створено Решетилівську МТС.
- 1929–1930 рр. – в районі «розкуркулили» 305 «експлуататорів», «кровопивців», «лифарів» та членів їх сімей, пройшло масове нищення заможних господарств.
- 1932–1933 рр. – жертвами штучного Голодомору на Решетилівщині стали 2679 жителів краю, населення якого зменшилося (за даними порівняльного аналізу переписів 1926 і 1939 років) на 40,6%.
- 1934–1937 рр. – політичні репресії на терені краю забрали життя кількох сотень його жителів звинувачених у націоналізмі та участі у міфічних «терористичних організаціях» і затаврованих клеймом «ворогів народу».
- 1939–1940 рр. – були репресовані і знамениті решетилівські хутори.
- 1923–1940 рр. – справжньою гордістю містечка стає артіль художніх виробів, яка приносить Решетилівці світову славу, гідно представляючи Україну на міжнародних мистецьких виставках у Мюнхені, Парижі, Лондоні, Нью-Йорку і Москві.
- 1937 р. – в містечку відкрито школу української вишивки в якій навчалося 76 учнів.
- 1936–1941 рр. – знаменитий на всю країну хор решетилівських вишивальниць під керівництвом О.Слизького став переможцем Всесоюзного огляду художньої самодіяльності, гідно представив Україну під час Декади українського мистецтва у Москві.
- 1938–1941 рр. – за доблесну працю орденами, медалями і відзнаками Всесоюзної виставки досягнень народного господарства були нагороджено десятки земляків, робітників і колгоспників Решетилівського краю.
- 1941 р., червень-вересень – з початком Великої Вітчизняної війни добровольцями пішли на фронт 12715 краян, серед яких було 207 дівчат.

• 1941 р., червень-вересень – проведено евакуацію ряду підприємств та організацій району, швидко зібрано врожаї і в тиліві райони країни відправлено більше десяти ешелонів решетилівського хліба, евакуйовано МТС, значну частину великої рогатої худоби і молодих коней.

• 1941 р., 16–25 вересня – важкі оборонні бої, які вели на території району воїни Південно-Західного фронту та бійці решетилівського винищувального батальйону (чисельність близько 300 чол.).

• 22 вересня 1941 – 23 вересня 1943 рр. – у період німецько-фашистської окупації гітлерівці стратили 173 і вивезли на примусові роботи 1258 наших земляків, з 141 населеного пункту уціліло 33, ешта спалена на 25–45%, зруйновано господарство колгоспів МТС, 7 лікарень, 3 поліклініки, 31 школу, 11 клубів, кінотеатр та ін.

• 1943 р., 3 червня – в Решетилівці біля приміщення районного будинку культури, де перебували юнаки-невільники, яких готували до відправки в Німеччину, гітлерівці застрелили 11-річного Альошу Василенка, який пробував допомогти полоненим.

• 22–25 вересня 1943 р. – запеклі бої, в ході яких були визволені Решетилівка і села району, вели воїни 20-го стрілецького корпусу генерал-лейтенанта М.І. Бірюкова, 5-а і 7-а гвардійські повітряно-десантні дивізії, 53-тя авто дивізія далекої дії, 121 окремий гвардійський батальйон зв'язку.

• 1943 р., жовтень-листопад – понад 1,5 тис. решетилівських юнаків, 1923–1925 років народження, нашвидкуруч мобілізованих і майже беззбройних, яких було кинуте на форсування Дніпра, полягли в Долині Смерті Славути.

• 1941–1945 рр. – в боях з німецько-фашистськими загарбниками полягли 7125 решетилівців, імена яких внесено до Книги Пам'яті України (1941–1945 рр.).

• 1941–1945 рр. – понад 800 наших земляків були нагороджені бойовими орденами і медалями, солдатської Слави, 6 – удостоєні звання Героїв Радянського Союзу.

• 1943–1945 рр. – було відновлено роботу всіх колгоспів району, решетилівці зібрали більше 1 млн. крб. на створення танкової колони «Визволена Полтавщина», у фонд Червоної Армії було передано 4200 пудів зерна, 102 тис. штук яєць. Уже через 6 місяців було відре-

монтовано кілька тисяч осель, через рік після визволення розпочали випускати свою продукцію підприємства району. Не зважаючи на загальну суму збитків нанесених Решетилівському району, в 2032317 крб., життя поверталось в зруйновані села.

- 1944 р. – приїзд в Решетилівку М.С. Хрущова першого секретаря КП(б)У, якому було подаровано решетилівську шовкову вишиванку.

- 1945 р. – перейменовано села Гниди на Дубляне, Лихварі на Голубівку, Шпіки на Липовий. Сільради: Куликівська на Шевченківську, Горянську на Малообакайську, Толоко-Подівську на Толоківську.

- 1947 р. – з часу вигнання німецьких окупантів з Решетилівського району працівниками ТСОавіахіму зібрано 3000 штук військової трофейної зброї, розміновано 5000 га площі, розібрано і знешкоджено 30300 мін, снарядів, авіабомб та інших вибухонебезпечних предметів.

- 26 грудня 1948 р. створено Решетилівське автопідприємство.

- 21 жовтня 1950 р. відбулося перейменування сіл: Мостове на Білоконі, Піддужане на Медяники.

- 1954 р. – населені пункти Петраші та Перчі приєднані до с. Славки.

- 1956 р. – в районі створено будівельне управління «Міжколгоспбуд» (БУ-30).

- 1956 р. – святкування 65-річчя Решетилівської середньої школи №1.

- 26 травня 1957 р. – запущена Сухорабівська ГЕС потужністю 330 КВт.

- Станом на 01.01.1962 в Решетилівці проживає 8720 чол. населення.

- 30 грудня 1962 р. – Указом Президії Верховної Ради УРСР «Про укрупнення сільських районів Української РСР» до складу Решетилівського району включено частину території Великобагачанського, Гоголівського та Новосанжарського районів. Його площа становила 2,23 тис.кв.км, налічувала 272 населених пункти.

- 6 листопада 1965 р. в Решетилівці у приміщенні Районного будинку культури відкрито історико-краєзнавчий музей.

- 1966 р. – в Решетилівці відкрився побутокмбінат з цехами масового і індивідуального пошиву жіночого і чоловічого одягу, пошиву та ремонту взуття, майстернями по ремонту меблів, побутової техніки, радіоательє та фотографія.
- 3 жовтня 1967 в Решетилівці відкрито пам'ятник Тарасу Григоровичу Шевченку, автор – скульптор П.Ф. Мовчун, архітектор О.Гайдученя.
- 1967 р. – у Решетилівці відкрито ресторан «Колос» та райкопунівермаг.
- 1 вересня 1968 р. – відкрито новозбудовану Решетилівська середня школа.
- 1970 р. – в Решетилівці відкрито новий райвузол зв'язку.
- 1970 р. – в Решетилівці відкрито новий спортзал.
- 1973р. – відкрито новий навчальний корпус (на 250 чоловік) Решетилівського ХПТУ №28 і гуртожиток на 200 місць.
- 1973 р. – створена самодіяльна кіностудія «Промінь», керівник і режисер В.Н. Мірошніченко.
- 1975 р. – розпочато реконструкцію Решетилівського парку культури і відпочинку.
- 12 липня 1980 р. – кращі місцеві спортсмени А. Разепов, В. Пробийголова, В. Карамушка, М. Тихоненко та В. Рачкін пронесли Олімпійський вогонь через територію Решетилівського району.
- 1981 р. – розпочалася газифікація Решетилівки.
- 1983 р. – посаду першого секретаря райкому партії обіймає І.Г. Боровенський.
- 1984 р. – збудовано 7 шкільних і 10 дошкільних закладів.
- 5 травня 1985 р. – в Решетилівці відкрито Меморіал Слави, присвячений 40-річчю Перемоги.
- 6 вересня 1985 р. у районі відбулася обласна науково-практична конференція по соціальной перебудові сіл.
- 1985 р. – за 100 днів збудовано Решетилівське СПТУ №52, яке очолив Г.В. Волошин.
- 1989 р. – було зафіксовано перевищення річної народжуваності дітей над смертністю громадян у районі.

❧ ДОДАТКИ ❧

■ МЕСТЕЧКО РЕШЕТИЛОВКА, ПОЛТАВСКОГО УЕЗДА

В. Е. Бучневича (скорочено, мовою оригіналу)

Близ старого дома, в бывшей усадьбе Попова, вправо от него, находится *Успенская церковь*, к погосту которой ведет от дома широкая аллея, вымощенная песчаниковыми плитками. Церковь эта построена в 1749 году киевским митрополитом Арсением Могилянским, уроженцем Решетиловки, с такою же о 4 ярусах колокольнею, построенной в 1754 году.

В 1744 г. в Решетиловке сгорела старая деревянная Успенская церковь. Когда она была построена – неизвестно. Но во всяком случае это было древнее сооружение, быть может несколько раз возобновлявшееся. В библиотеке Киево-Софийского собора есть очень интересная рукопись, представляющая собой замечательный сборник проповедей, под таким заглавием: «Наука христианская, з Евангелия в коротце зложена, в каждую неделю и праздники Господские и Богоматерные, на увесь целый рок, барзо простою мовою и диалектом, аж и наипростейшему человеку снадко понятная, священником Решетиловским, тракту Полтавского, храма Успения Пресв. Богородицы, Симеоном Тимофеевым в 1670 году». Рукопись эта является одним из редчайших и старейших памятников малорусской литературы. Можно предполагать, что она была вывезена из Решетиловки Арсением Могилянским. Во всяком случае, заглавие ее показывает, что в 1670 г. уже была в Решетиловке Успенская церковь. Когда последняя сгорела, Могилянский в 1746 г., с благословения митрополита Рафаила Заборовского, предпринял постройку на свой счет на том же месте капитальной каменной церкви, окончательно построенной в 1749 г., которая существует и теперь. В том же году Могилянским принесен в дар церкви серебряный вызолоченный крест (лежащий) весом

30 золотников, без пробы. Рядом с церковью возвышается 4-ярусная каменная колокольня высотой в 19 саж. Церковь, благодаря громадной толщине стен, внутри невелика ⁽⁷⁾. В иконостасе иконы нижнего яруса, в серебряных окладах, представляют собой пожертвования Поповых. Из древностей, кроме того, замечательны: 1) Евангелие в лист, полуалександрийской бумаги, в черном плисе и серебряной, позолоченной оправе, московской печати 1748 г., данное в том же году. 2) Евангелие, пожертвованное в 1759 г. 3) Евангелие в поллист, в зеленом бархате и серебряной оправе, московской печати 1745 г., пожертвованное значковым товарищем Иваном Шолудьком в 1749 г. 4) Дискос серебряный, вызолоченный, пожертвованный иеромонахом Афанасием Дорошевичем в 1750 г. В церкви два придельных престола: с правой – Александра Невского, а с левой – св. великомученицы Варвары.

В правой наружной стороне церкви есть небольшая ниша: в ней за стеклом стоит маленький мраморный бюст, с надписью: «Отцу благодетелю», и маленькая мраморная гробница, на которой надписано: «Действительному тайному советнику Василию Степановича Попову Александр и Павел Поповы». Над нишей в стену вделан портрет екатерининского вельможи. Рядом в стене находится изображение Богоматери редкой живописи. Подле церкви три надгробных памятника: над могилой Александра Васильевича Попова († 10 ноября 1859 года, на 65 году), над могилой Василия Александровича Попова (род. 28 сентября 1835 † 27 сентября 1866 г.) и над могилой Александры Васильевны Трагеровой, сестры Поповых († 17 марта 1828 г., на 68 году).

Церковь и барская усадьба обнесены одной общей каменной стеной, двумя концами своими упирающейся в реку. Стена, за исключением части ее, примыкающей к церкви, никем не поддерживается и разрушается. Иконостас в этой церкви поновлен в 1910 г. губернск. секретарем Виктором Злотаржевским.

Определением св. прав. Синода от 26 августа 1906 г. за № 9261, согласно ходатайству епископа полтавского Иоанна, в приход Успенской церкви м. Решетиловки, состоящем из двух священников и двух псаломщиков, упразднена вторая священническая и вторая паломщи-

ческая вакансия, с увеличением жалованья остающимся священнику и псаломщику.

Кроме описанной выше Успенской церкви, в Решетиловке находятся следующие церкви:

1) *Покровская*, деревянная, об одной главе, на каменном фундаменте, построена в 1913 г. вместо старой, обветшавшей, построенной в 1823 г.; колокольня, в одной связи с церковью, построена в 1867 г. Первая церковь построена около 1742 г.

2) *Николаевская*, деревянная, об одной главе, на каменном фундаменте, первоначально устроена в 1770, обновлена в 1826 г. Колокольня в одной с нею связи и устроена в 1857 г. При этой церкви в 1868 г. устроена в память чудесного избавления в Бозе почившего Государя Императора Александра II-го от руки злодея в Париже 25 мая 1867 г. деревянная, на каменном фундаменте, часовня, в готическом стиле, которая заложена 25 мая 1868 г. и освящена в том же году 30 августа.

3) *Введенская*, деревянная, об одной главе, на каменном фундаменте, построена в 1752 г. на место обветшавшей, неизвестно когда построенной; такая же колокольня пристроена к этой церкви в 1846 г. Вновь перестроена церковь в 1855 и 1891 г.г.

4) *Преображенская*, деревянная, об одной главе, на каменном фундаменте, с Благовещенским приделом, с такой же в одной с нею связи колокольней. Когда построена – неизвестно, но в 1776 г. уже перестроена за ветхостью. Обновлена в 1819 и 1863 г.г. Колокольня устроена в 1882 г.

5) *Архистратига-Михайловская*, деревянная, о трех главах, перестроена в 1802 г.; когда построена первоначально – неизвестно. В числе ее утвари значится колокол в 3 пуда, купленный в 1734 г., что дает основание думать, что в это время церковь уже существовала. Обновлена в 1860, 1866 и 1877 г., в котором значительно расширена. Новая каменная колокольня в три яруса, вместо прежней деревянной, бывшей в одной связи с церковью и снятой, построена отдельно от церкви в 1912 году; стоимость ее 6500 руб.

В Решетиловке в настоящее время находятся следующие училища и школы:

1) *Решетиловское высшее мужское начальное училище* – по положению 25 июня 1912 г., преобразованное с 1 января 1913 г. из город-

ского 4-х классного училища по положению 31 мая 1872 г., открыто 22 сентября 1908 года. Первые два года училище помещалось в наемном здании, а сначала 1910–11 учебного года помещается в собственном двухэтажном каменном здании, выстроенным Полтавским уездным земством по плану Полтавского 2-го высшего начального училища (открыто 1 сентября 1908 г.). Стоимость его 27000 руб. Здание училища находится на усадьбе, размером в 2 десятины, подаренной местным обществом в память благодарности Его Императорского Величества в ответ на выраженные местным обществом верноподданнические чувства. 17 февраля 1911 г. представителями от крестьян м. Решетиловки был поднесен бюст Императора Александра II-го в дар училищу, а 19 того же февраля теми же представителями был поднесен портрет Царской семьи в дар училищу. 1 сентября 1911 г. было освящено здание, а после освящения училища представителями от жителей м. Решетиловки в благословение училищу была преподнесена икона св. Иоасафа в серебряной ризе. Предложением М. Н. П. от 7 мая 1916 г. за № 2874 разрешено с начала 1916–17 учебного года ввести совместное обучение детей обоего пола. Учащие: инспектор, законоучитель, 3 учителя общеобраз. предметов, учитель графических искусств, учитель иностранных языков, учитель рукоделия и учитель гимнастики. Учащихся 155 чел., – мальчиков 122, девочек 33.

2) *Решетиловское 2-х классное министерское училище* существует с 15 октября 1876 г. как 2-х классное министерское сельское училище и находилось в ведении Палаты Государственных имуществ, которой основано в 1842 г. С 1 января 1912 г. содержится на средства земства и министерства. Число учащихся: заведывающий, 2 законоучителя, 4 учителя и учитель гимнастики. Учащихся 210 человек, из них 137 мальчиков и 73 девочки.

3) *Решетиловское 1-е четырехклассное земское училище* построено в 1890 г. Решетиловским волостным обществом. На содержание училища средства отпускает земство, а учащие содержание получают от министерства. Учащих и законоучитель 5 человек; учащихся 161 чел., из них 101 мальч., девочек 60.

4) *Решетиловское 2-е двухклассное земское училище* существует с 1908 г.; здание выстроено Полтавским уездным земством в 1911 г. на

земле, подаренной казаком С. И. Ткаченком. Учащих с законоучителем 3 чел.; учащихся 101 чел., из них 57 мальчиков и девочек 44.

5) *Решетилковское 3-е земское трехклассное училище* открыто 20 августа 1911 г. Содержится на средства земства в наемном помещении. В 1916 г. открыто при училище еще 2 комплекта. Учащих с законоучителем 6 чел.; учащихся 175 чел., из них мальчиков 72, девочек 103.

6) *Введенская церковноприходская школа* основана 25 сентября 1889 г. как школа грамоты, а в 1901 г. преобразована в двухкомплектную церковноприходскую школу. Содержится на средства Введенской церкви; построена в 1900 г. на церковной земле и на церковные средства; стоимость 1000 руб. Учащих и законоучителей 3 чел.; учащихся 91 чел., из них мальчиков 42, девочек 49.

7) *Покровская женская церковноприходская школа* основана в 1892 г. на церковной земле на средства Покровской церкви; стоимость постройки здания 1499 р. 6 к. Учащих и законоучителей 2 чел.; учащихся 52 девочки.

Кроме того, в Решетилковке находятся:

Почтово-телеграфное отделение, открытое в 1886 году.

Решетилковское общество потребителей, открытое в 1905 г., устав коего утвержден 8 июля 1904 г.; годовой оборот общества в настоящее время простирается до 17000 рублей.

Решетилковское кредитное товарищество, которое открыло свои действия 15 ноября 1903 года; устав его первоначально утвержден 7 августа 1903 г.; вновь утвержден 14 сентября и 24 ноября 1905 года.

Решетилковское общество взаимного кредита, которое открыло свои действия 2 января 1914 г.; устав его утвержден 13 сентября 1913 года.

Библиотека-читальня открыта 8 мая 1896 года.

В. Е. Бучневич

■ СЛАВНІ ЛЮДИ РЕШЕТИЛІВЩИНИ

Андрусенко Дмитро Васильович (04.10.1885 р., м. Решетилівка Полтавського пов. Полтавської губ. – 18.07.1965 р.) – бандурист, педагог, організатор і диригент капели бандуристів (Суми).

Антонець Володимир Михайлович (07.03.1945 р., с. Писаренки Решетилівського р-ну) – з 1991–1999 рр. проходив службу в ЗСУ на посадах від командуючого повітряною армією до заступника Міністра оборони – командуючого ВПС України. З листопада 2005 р. – 1-й заступник МНС. Генерал-полковник (1996). З 2000 р. працював у громадських організаціях.

Антонець Семен Свиридонович (20.08.1935), уродженець хут. Антонці (тепер не існує) Решетилівського району, Герой України, почесний академік УААН, аграрій, меценат. Нагороджений орденами Леніна, кн. Ярослава Мудрого 5 ст., орденом Держави, Почесною грамотою Кабінету Міністрів України.

Асаул Анатолій Миколайович (31.10.1948 р., смт. Решетилівка) – економіст, громадський діяч, доктор економічних наук (1997), професор (1999), заслужений діяч науки РФ. Автор понад 300 наукових праць. **Почесний громадянин Решетилівщини.**

Бабенко Костянтин Степанович (07.06.1922 р., с. Підок – 13.10.2011 р.) – учасник Другої світової війни. Генерал-лейтенант. Був очільником Полтавської обласної ветеранської організації. **Почесний громадянин Решетилівщини.**

Богаєвський Олександр Борисович (19.09.1955 р., м. Шкотово Приморського краю РФ) – Проживав в Решетилівці. Викладач Харківського автомобільно-дорожного університету. Доктор технічних наук.

Боровенський Іван Григорович (26.11.1939 р., с. Перелуг Охтирського району Сумської обл. – 28.12.2008 р.) – з 1983 р. по 2002 р. обіймав керівні посади в Решетилівському районі. **Почесний громадянин Решетилівщини.**

Варв'яський Станіслав Михайлович (28.08.1937 р., с. Демидівка Решетилівського р-ну) – філософ, доктор філософських наук

(1999), професор (2003). Викладач Полтавського кооперативного інституту з 1983 року.

Вернигора Леонід Михайлович (20.10.1939 р., смт. Решетилівка) – державний та громадський діяч, поет-пісняр, заслужений працівник культури України.

Ветрова Зінаїда Іванівна (20.03.1931 р., смт. Решетилівка) – працювала в інституті ботаніки Академії наук України. Доктор біологічних наук (1987). З 1992 р. на пенсії.

Гальченко Іван Васильович (24.09.1947 р., с. Каленики Решетилівського р-ну) – з 1987 р. – директор Кременчуцького педучилища ім. А.С. Макаренка. Заслужений працівник освіти (1992). **Почесний громадянин Решетилівщини.**

Гнєний Петро Демидович (05.08.1920–29.07.2014), уродженець с. Каленики Решетилівського району, передовик-новатор, металург, сталевар комбінату «Азовсталь». Герой Соціалістичної Праці.

Горліс-Горський Юрій Юрійович (справж. Городянин-Лісовський), псевд. – Залізник – (14(26).01.1898 р., с. Демидівка Полтавського пов. Полтавської губ. (за ін. даними – Полтава) – 27.09.1946 р., м. Авгсбург, Німеччина, зник безвісти, подальша доля невідома) – український військовий і громадський діяч, письменник, автор роману «Холодний Яр», старшина армії УНР.

Гриценко Дмитро Максимович (11.09.1902 р., х. Григорівка, кол. Куликівської волості/ нині Решетилівський р-н – 31.08.1974 р.) – Учасник Другої світової війни. Генерал-лейтенант.

Грош Данило Петрович (15.12.1908 р., с. Братешки/ нині Решетилівського р-ну – 10.03.1991 р.) – учасник Другої світової війни, гвардії старший сержант. Повний кавалер орденів Слави.

Дерев'яно Іван Михайлович (10.05.1966 р., с. Дружба Решетилівського р-ну) – Державний радник митної служби 3-го рангу. Генерал-лейтенант внутрішніх військ, заслужений юрист України, почесний працівник органів прокуратури України.

Дереч Дмитро Григорович (24.09.1914 р., м. Решетилівка Полтавського пов. Полтавської губ. – 28.05.2007 р.) – прозаїк, драматург, перекладач. Член спілки письменників України (1953). Учасник Другої світової війни.

Джугає Ганна Тихонівна (07.01.1942 р.), уродженка с. Браїлки, Решетилівського району, новатор сільськогосподарського виробництва. Двічі кавалер ордена Леніна. Герой Соціалістичної Праці.

Діброва Петро Якимович (1901–1971 рр.) – радянський воєначальник, учасник Другої світової війни. Комендант радянського сектора Берліна 1952-1956рр. Генерал-майор (1943 р.).

Дмитренко Олексій Максимович (30.03.1940 р., смт. Решетилівка – 08.11.2009 р.) – український письменник, публіцист, Лауреат Державної премії ім. Т.Г. Шевченка (1987). **Почесний громадянин Решетилівщини.**

Дубина Микола Захарович, (псев. – Решетилівський; бл. 1852 р., м. Решетилівка, Полтавського пов. Полтавської губ. – 1933 р.) – виконавець народних дум.

Жайворонок Борис Григорович (25.05.1938 р., с. Антонці / с. Покровське Решетилівського р-ну) – співак (баритон), Заслужений артист УРСР (1972). Соліст Харківського театру опери та балету та Червонопрапорного ансамблю пісні і танцю ім. Александра.

Калашник Михайло Харитонович (1903 р., м. Решетилівка Полтавського пов. Полтавської губ. – 1973 р.) – військовий та державний діяч, генерал-полковник. 1-й зам. начальника головного постійного управління Радянської Армії Флоту.

Капініст Єлизавета Вааслівна (1844–1911 рр.) – графиня, громадський діяч, благодійниця. Власниця маєтків в селах Сухорабівка, Лиман Другий, Довгалівка, Глобине.

Ковінька Олександр Іванович (14.01.1900 р., с. Плоске – 25.07.1985 р.) – український письменник-гуморист, заарештований органами НКВС, засуджений до 10 років таборів. 4 липня 1956 р. реабілітований за відсутністю складу злочину.

Козюра Ігор Валерійович (01.08.1973 р., смт. Решетилівка) – викладач Полтавського університету економіки та торгівлі. Кандидат історичних наук, доктор наук з державного управління.

Колесник Григорій Омелянович (27.05.1926 р., смт. Решетилівка – 30.07.1998 р.) – економіст, доктор економічних наук. Учасник Другої світової війни.

Колінько Іван Іович (03.06.1928 р., с. Лиман Другий Решетилівського р-ну – 17.10.2004 р.) – будівельник, Герой Соціалістичної Праці (1971). З 1988 р. – Персональний пенсіонер союзного значення.

Коп'як Іван Андрійович (1897 р., с. Глибока Балка Решетилівська вол. Полтавська губ. – 01.07.1942 р., пропав безвісті) – радянський військовий діяч, генерал-лейтенант (1942), командир 112-ї та 140-ї стрілецької дивізії.

Корейша Сергій Дем'янович (1854 р., с. Сухорабівка, Хорольського пов., Полтавської губ. – 1934 р.) – інженер шляхів сполучень, дійсний статський радник, заслужений професор, директор Петербурзького інституту, інженер шляхів сполучень.

Кузьменко Олексій Дмитрович (06.04.1924 р., с. Кукобівка Решетилівського р-ну – 19.10.1995 р.) – учасник Другої світової війни. Педагог, літератор, журналіст, критик. Заслужений працівник освіти.

Литвин Іван Федорович (05.10.1930 р. – 26.07.1983 р.), уродженець с. Бакаї Решетилівського району, кандидат технічних наук, двічі кавалер ордена Леніна, директор розрізу ім. 50-річчя Жовтня виробничого об'єднання Кемероввугілля, Видатний діяч вугільної промисловості. Герой Соціалістичної Праці.

Маценко Іван Антонович (08.10.1921 р., с. Шевченкове – 05.06.2011 р.) – український письменник. Член спілки письменників (1971). Учасник Другої світової війни. Полковник.

Мусійко Олександр Самсонович (30.08.1903 р., с. Мусійки кол. Коржівської с/р – 30.10.1980 р.) – селекціонер, член кореспондент ВАСГНІЛ (1956). Лауреат Сталінської премії (1947), Ленінської премії (1963), кавалер двох орденів Леніна (1972–1973). Директор Всесоюзного селекційно-генетичного інституту в м. Одеса.

М'якушко Василь Омелянович (11.01.1923 р., х. М'якушки / кол. Коржівської, нині Лобачівської с/р) – учасник Другої світової війни. В 1961–1984 рр. керував розвід. підрозділами КДБ України, начальник управління і заступник голови КДБ України з розвідки. Генерал-майор (1976). Нагороджений орденами Червоної Зірки, Вітчизняної війни I ступеня, Трудового Червоного Прапора (двічі), Богдана Хмельницького III ступеня, «За заслуги» III ступеня і багатьма медалями. З 1991 р. – у відставці.

Обревко Марко Дмитрович (10.07.1910–27.05.1999), уродженець с. Братешки Решетилівського району. Інженер-конструктор, раціоналізатор. Герой Соціалістичної Праці.

Пащенко Володимир Олександрович (14.08.1947 р., с. Дружба – 19.04.2010 р.) Працював ректором ПДПУ ім. В.Г. Короленка, доктор історичних наук, академік Академії педагогічних наук України, заслужений працівник освіти України. Почесний громадянин Решетилівщини.

Пільгук Іван Іванович (20.12.1899 р., м. Решетилівка Полтавського пов. Полтавської губ. – 11.07.1984 р.) – український письменник, педагог та літературознавець, доктор філологічних наук, професор. Автор понад 300 наукових праць.

Слюсар Вадим Іванович (15.10.1964 р., с. Колотії Решетилівського р-ну) – доктор технічних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України.

Тисаревський Юрій Тимофійович (16.01.1895 р., м. Решетилівка Полтавського пов. Полтавської губ. – 02.09.1964 р., Баунд-Брук (США) – підполковник армії УНР. Нагороджений орденом «Залізний хрест».

Товстуха Леонід Самійлович (17.10.1930 р., с. Орлівка Ямпільського району Сумської обл. – 07.03.2010 р.) – майстер декоративно-ужиткового мистецтва, народний художник України (1992). З 1962 р. по 2003 р. – директор Решетилівської фабрики ім.Клари Цеткін. Лауреат Шевченківської премії (1986). **Почесний громадянин Решетилівщини.**

Трипільський Андрій Володимирович (14.01.1912 р., с. Сухо-рабівка / нині Решетилівського р-ну – січень 1988 р.) – прозаїк, літературознавець і мистецтвознавець. Член спілки письменників СРСР (1941). Учасник Другої світової війни.

Хорольський Михайло Степанович (26.03.1944 р., с. Молодиківщина) – кандидат технічних наук МАІТ і Української технічної академії.

Шерешовий Петро Захарович (02.06.1924 р., с. Бужанці Черкаської обл. – квітень 2016 р.) – кандидат біологічних наук, селекціонер. З 1953 по 1972 рр. очолював Решетилівську плодово-ягідну сортодільницю. **Почесний громадянин Решетилівщини.**

Шимков Андрій Петрович (21.10.1839 р., с. Михнівка Кобеляцького пов. Полтавської губ. – 1919 р.) – доктор фізики Харківського університету (1868 р.), професор (1871 р.), директор Московського сільськогосподарського інституту (1901 р.). Президент Полтавського сільськогосподарського товариства (1919–1917 рр.).

Шимкова Марія Антонівна (25.03.1842 р. – 01.06.1914 р.) – суспільний та педагогічний діяч, дружина Шимкова А.П.

Шкурупій Володимир Михайлович (20.08.1954 р., с. Мала Шкурупіївка Решетилівського р-ну) – прозаїк. Член спілки письменників України (1988). Єпископ Харківський і Полтавський Афанасій УАПЦ, прийняв постриг (2005).

■ МИ ТЕЖ МАЄМО ГЕОГРАФІЧНИЙ ЦЕНТР

Європа ще в ХІХ столітті визначила свій географічний центр. Як відомо, він знаходиться поблизу села Ділове Рахівського району Закарпатської області. Там встановлено пам'ятний знак і постійно юрмляться туристи.

А чим ми гірші? Користуючись нескладною методикою, кожен може визначити географічний центр нашого району. І побачить, що він знаходиться на західній околиці селища. Щоб добратися до нього, треба поїхати дорогою на Колотії, від місточка відрахувати 400 метрів, потім повернути на дев'яносто градусів вліво і ще пройти 400 метрів. Ось там він і є. На жаль, місцина не дуже підходить для будівництва пам'ятного знака, кафе та заїзду туристів. Але, як сказав спортивний журналіст Валентин Щербачов (а Л.М. Кравчук тільки повторив): «Маємо те, що маємо».

Коли ж хто забажає піднятися на найвище місце в районі (таку собі «нашу Говерлу»), то треба поїхати по дорозі Жовтневе-Піщане. Через 4,6 км від повороту на Федіївку і приблизно 500 метрів в сторону Славків буде пагорб висотою 162 метри над рівнем моря. З нього видно весь район.

А найнижча точка району знаходиться на південно-західній околиці села Дружба (луки біля р. Говтва).

Володимир Гайдар,
с-ще Решетилівка

ГЕТЬМАН ІВАН МАЗЕПА (сучасна поема)



Гуртуються, хто й був один,
як палець,-
Прорвався кляп на зболених устах.
Вертаються, кого й не сподівались,
Одні з неволі, інші – з небуття.
– Який це вік, яка настала ера,
Чи є хоч слід козацького коша,
Чи справді Україна ще не вмерла? –
Хвилюється й Мазепина душа.
І йде вона, спішить вона між люди,
І не минає жодної душі.
Питає взимку: чи морози люті?
Питає влітку: чи ідуть дощі?
А ще питає трепетно і вкотре
Та все чиєсь прошіптує ім'я:
Чи цвіт краси божественної
(Мотрин!)
На українських дівах не зів'яв?..
Нівроку вам, проворним,
тонкостанним,
Плекайте і несіть той цвіт краси
На любе спізнання своїм Іваном,
Як це спізнав Іван, Степанів син.
Плетіть собі свої вінки купальські,
А ті, щоб поплавали хоч і на Січ.
Єднав Купайло посполитих
з панством –
Вода й вогонь і дивовижна ніч.
Нівроку вам, вкраїночки прегарні,
Виходьте заміж хоч і за Дніпро.

Але ж – московин, лях, турчин,
 татарин
Наміривсь кожен на чуже добро.
І вже пливуть гуртом і одиночно
Та не вінки – порубані тіла.
– В той рік полтавки не плели віночки
І папороть нікому не цвіла.
На пні всихали причілкові рожі,
Бенкету ждав хіба якийсь хробак.
Вогні горіли в таборах ворожих,
Однак ніхто у Ворсклу не стрибав.
Стримів у небі молодик кривавий
Начальний люд і ока не стулив.
Що ж ти задумавсь,
 гетьмане бувалий,
Чого ти сиву голову схилив?
День ангела не справив на Купайла
(бенкету ждав лише бридкий хробак),
Зате московський цар
 Петра та Павла
Відпразнує, щасливець, хіба ж так!..
Чи то вже старість завела в оману,
Чи вразила непростена вина,
Що не Мазепа, в Петро Романов,
Захмелений від слави і вина,
Поїде в Решетилівку розкішну,
Куди не долинає трупний смрад,
Ще й прорече пророчо-самовтішно:
«В долині цій не вознесеться град...»
Але не вознесеться Україна,
Не вознесеться на віки, зятям!
Вона, мов Кобзарева Катерина,
Поганьблена, з поганьбленим дитям,
Шукатиме по світу свою долю...

Хто ж нам допоможе? Чи змине гроза?
Швед на хвилину випроставсь від болю:
– Ми вернемося, – Карло проказав.
Шляхетний муж, та ще й вояка зацний,
Якби московець був такий, якби ...
Ну хай тікають шведи, а козацтво?
Куди йому втікати від ганьби?
Іще ж не всі в нас скарані на горло,
Ще край наш не такий уже й пустир.
Є Гордієнко, Полуботок, Орлик,
Та нікому до купи їх звести.
Планида круто визначила вибір:
Або – або, а третє не дано.
Та ж звір тікає з дому на погибель,
Це й простаки підмітили давно.
І все. Порив до волі множив трупи,
На чужині козак вмирати звик ...
А світ мінявся, лихо йшло підступно,
Немов тоді, як сунувсь льодовик.
І не моливсь ніхто за Йванів спокій,
Не згадував нічого, окрім зла.
А всякий недоумкуватий попик
Йому прокляття вже на той світ слав.
Анафему гундосив принародно,
Яку в Москві складали землячки.
Святі мовчали в золоті холоднім,
Миряни мовчки лапали свічки.
Хулителям дарма, що вся Європа
Мазепу знала, Байрон оспівав .
– Мовчи, хахол, і, заткала до рота,
І 300 літ козак кріпакував ...
Отак, Іване, ми й поговорили,
Бо кляп, кажу, прорвався на устах.
Але щось забарилась Катерина,
Поганьблена, з поганьбленим дитям.

Ми безпорадно стоїмо, як діти,
 І жухне колір хліба й синь озер.
 А нам же світ наш треба відігріти,
 Бо льодовик той сам не відповзе...

Григорій Кошкалда,
с-ще Решетилівка

▣ СЛОВО ПРО ПАРТИЗАНКУ ІЗ СЛAVOK

... Мова піде про місцеву підпільницю Пріську Піщанську, яка жила в селі Піщанівці теж Славківської сільради...

Поблизу дороги, що веде з Жовтневого на Піщане, розкинулось село Житняківка, а по праву сторону дороги великий масив Петрашського лісу. Він по широких балках тягнеться аж до сіл Діденки і Петраші, а через широкі луки – і село Піщанівка, де жила Пріська Піщанська.

... У вересні 1941 року під час жорстоких боїв на Лівобережній Україні в районі Оржиця – Лубни велика група військ Червоної Армії потрапила в оточення, вдень, а часто і вночі шляхами Полтавщини наші бійці рухалися на схід, обминаючи великі населені пункти.

Через Вільхову Говтву поруч із селом Піщанівкою був довгий дерев'яний міст і часто-густо Пріська Піщанська переправляла цих оточенців (не військовополонені вони!) човном на широкі луки, що тяглися до села Красноселівки (нині його теж немає).

Одні прямували далі через Валок на Жуки, обминаючи із сходу Полтаву. Не минали і будинку Пріської, чоловік якої був на фронті, де й поклав свою голову. Жила вона з сином Петром 1928 року народження.

Під час тимчасової німецько-фашистської окупації колгосп імені Молотова став іменуватися громадським двором, а старостою його був Іван Семенович Піщанський. Він був причетний до жахливої смерті Пріської, за що після визволення відбував покарання.

Пріська допомагала вихідцям з оточення, чим могла. Це запримити недобрі люди і виказали.

Ось одного разу в Піщанівку нагрянули есесівці, бо центр громадського двору був саме в цьому селі. В хаті було два чоловіки, які через вікно повтікали до річки, Пріська за ними, сіли в човен і зарослями припливали до лівого берега Вільхової Говтви.

Есесівці попросили місцевого жителя, щоб він умовив, аби вона повернулась. Ось тут вони і схопили відважну підпільницю. Повикручували руки, відрізали груди, били по голові, пробивали череп. Від цього бідолашна жінка і померла. Нашвидкоруч була закопана в неглибоку яму, так, що і ноги виглядали.

Та вернуса трохи назад. Село Піщанівка було невелике, жили там самі родичі один одному. Та ось комусь прийшло в голову донести місцевій владі. Хоч як скрито робилося, а пішли поголоски: у Пріськи живуть два знаючі чоловіки, які підробляють документи нашим воїнам, що виривалися з оточення. Це робилося для того, щоб вони змогли добратися і перейти лінію фронту або повернутися в рідні місця чи тимчасово жити серед добрих людей. Так ота підла душа виказала, есесівці тут як тут нагрянули.

... Щоб по-людськи похоронити славу патріотку, її племінниця Палажка Зачепило ходила в Решетилівку до німецького коменданта. У таких випадках убирати чи перезахоронити трупи радянських людей було заборонено. Комендант дозволив це зробити і її поховали в рідному селі...

І. Міняйло, позаштатний кореспондент
Решетилівський вісник. – 1992. – 5 сер. – С. 2–3.

ДВА РОКИ В ТИЛУ ВОРОГА

Ні, це не розповідь про подвиги партизанів чи десантників. Це епізоди з життя моїх земляків з села Нагірне, які не по своїй волі два роки перебували під владою німецької військової адміністрації.

Німці в Нагірному з'явилися, протягнувши через село, прив'язаного тросом до вантажівки, пораненого танкіста. І залишили помирати на околиці. Вночі його похоронив місцевий житель Білай Санько. Танкіст був з 3-ї танкової бригади, яка у вересні 1941 р. вела

в наших краях важкі оборонні бої. На честь воїнів цієї бригади стоїть пам'ятна стела в райцентрі (мікрорайон Цибулівка). Коли будете проходити мимо, згадайте мученика-танкіста.

Два роки нагірнянці працювали в «господарських дворах» (так німці перейменували колгоспи) і щоденно боролися за виживання.

Партизанів поблизу не було, тому тилові німці вели себе більш спокійно.

Один епізод розповів Михайло Іванович Костогриз: «В 1942 році я був п'ятнадцятирічним хлопчаком. Літнього дня сидів під сільським магазином і мучився від багрово-синього чиряка на нозі. Мимо проходив німецький комендант з двома солдатами. Не знаю чому, але він зупинився біля мене, придивився крізь пенсне й щось проджеркотів солдатам. Ті підхопили мене під пахви і бігцем принесли до фельдшера, який прооперував чиряк. Потім солдати так же бігцем віднесли мене під магазин і посадили на те ж саме місце».

Цей же комендант не ставив сторожів охороняти врожай. Натомість поставив на полях декілька шибенець.

Нагірнянська молодь всіляко ухилялася від примусового «європейського вибору». Білцкріг не вдався, фронти перемелювали мільйони мобілізованих солдатів рейху і економіка Німеччини стала гостро потребувати робочої сили. В україномовних газетах, які виходили під контролем гітлерівців, почалося розхвалювання прекрасних умов праці в Німеччині, можливості набуття робітничої спеціальності.

У 1942 р. черга прийшла і до нагірнянської молоді. На перших порах набір в остарбайтери вівся поблажливо: не брали одружених і з маленькими дітьми. Дехто формально одружувався, або підробляв рік народження, малят передавали із сім'ї в сім'ю, тільки щоб не потрапити в Німеччину. А якщо комусь вдавалося дістати у фельдшера з с.Куликівка довідку про якусь шкірну хворобу, то працівники районної управи відразу ж відрізали на обліковій картці правий кут і людина ставала «невийздною». Німці панічно боялися занести у фатерлянд шкірні хвороби.

Потім відправка в Німеччину стала щомісячною. Першу партію дівчат повіз підводою на залізничну станцію особисто сільський староста Петро Степанович Бажан. Зупинивши коней біля станційних приміщень, скомандував: «Ану, дівчата, в кого які харчі на дорогу –

давайте мені!». Додавши до неї дві пляшки самогонки, пішов у залізничну комендатуру. Війна війною, а хабарів ніхто не відминяв. Гітлерівці, мабуть, подумали: «Потяг з остарбайтерами ще в Полтаві, а сало і шнапс вже тут». І сказали: «Гут!». Староста наказав: «А тепер, дівчата, швидко полями додому!». І за ними тільки капуста зашелестіла. Німці для порядку постріляли в повітря і налягли на закуску.

Невдовзі почалися облави. Попалися і чотири дівчини з Нагірного: Галина Ярмола, Марія Козаченко, Катерина Білай, Марія Сученко. Відловлених утримували в Решетилівському будинку культури. Поліцай Григорій Бажан, який був земляком дівчат, вночі відігнув колючий дріт з вікна і запропонував їм втікати. М. Сученко і К. Білай побоялися це робити, а М. Козаченко та Г. Ярмола – ризикнули. Пробралися в М'якеньківку до родичів, потім у Яценки і через кілька днів повернулися додому. А дві інших поїхали в Німеччину. Після війни повернулися додому. У наші часи вони ще встигли отримати німецьку компенсацію по 5 тис. марок за каторжний труд.



Цю світлину з фашистської неволі надіслала жителька с. Нагірного Катерина Шапаренко

Зазвичай сільську молодь направляли на роботи в німецькі села. На перший погляд, тут було легше, ніж у каменоломнях чи на хімічних фабриках. Але ще на початку війни відомий німецький промисловець Крупп заявив: «Ми повинні вбивати слов'ян роботою. Східний робітник повинен зробити за рік стільки, скільки німецький за десять». І сільські бауери чітко дотримувались цієї рекомендації. Лише гуркіт радянських гармат змусив їх стати запобіжливішими. «Ти, Маруся, кажи своїм, що я хороший, що тобі в мене було добре». Наскільки було добре, написала з неволі одна дівчина: «Дорогі тату і мамо! Живеться мені тут добре і я кожен день проклинаю ту годину, коли ви мене народили...».

Володимир Гайдар,
с-ще Решетилівка

■ ДОРОЖНЯ ПОВИННІСТЬ ДЛЯ СЕЛЯН

Крім вирощування для окупаційної армії сільгосппродукції, нагірнянських жінок примушували тримати в належному стані закріплену за селом ділянку Кременчуцького тракту. Взимку розчищали замети, влітку вирівнювали вибоїни. Строжили села згадують, що тоді ґрунтова дорога була якіснішою від багатьох сучасних асфальтівок.

Влітку 1943 р. керівництво підрозділу будівельної організації генерала Тодта вирішило збудувати дорогу, яка з'єднувала б Михнівку і Кременчуцький шлях (в місці, де тепер КС-5). Гітлерівці вважали нерациональним їздити з південних сіл району, в Михнівку, Сухорабівку через Решетилівку, роблячи двадцятикілометровий гак.

Нагірнянок мобілізували підвозити пісок і відбудовувати насип через готвянські луки. Роботами керував, періодично приїжджаючи, німецький інженер, а за порядком наглядали поліцаї та солдати з Австрії і Чехії. Вояки вважали службу необтяжливою і за молоко, яйця закривали очі на подовжений відпочинок чи недовантажений віз. Деякі солдати трохи розмовляли російською і вступали в легковажні розмови з дівчатами.

Чех Станіслав дуже влюбовав красуню Ганну Клименко і нерідко проводжав її аж до села. Крім стандартних слів закоханого, розповідав про становище на фронтах. Ці повідомлення до ранку знало все село.

Австрієць Йосип Могур був жартівником. Одного дня, об'ївшись ягід бузини, мусив часто бігати в куці. «Йосип, інженер іде!», – злякано закричали жінки. Він не повірив і пожартував у відповідь: «Скажіть йому, що Йосип пішов с...ти!» Але інженер був поруч...

... На свій пост Йосип повернувся лише через два тижні. Сумно похитуючи головою, показував дівчатам криваві мозолі на долонях і розповідав, як його тяжко примушували працювати та ще й били. Німецький «орднунг» (порядок) не любив жартівників...

У кінці серпня стало відомо про визволення Харкова. Нагадачі зрозуміли, що дармове сало і молоко скоро урвуться і махнули на службу рукою. Вислужувалися лише поліцаї – не місцеві, а з колишніх військовополонених. Та коли вони підбігали до солдатів доповісти про якийсь не порядок, ті демонстративно насвистували «Катюшу». А жартівник Йосип постійно мугикав авторську пісеньку: «Нема млека, нема віна. Досвіданья, Україна. Нема сало, нема суп. Досвіданья, Кременчук!».

... Будувати дорогу для гітлерівців жінкам залишалося місяць...

Володимир Гайдар,
с-це Решетилівка

ДНІПРОВСЬКА ГОЛГОФА ЗАБУТТЮ НЕ ПІДЛЯГАЄ

Кривава осінь 1943-го. Однією з найтрагічніших сторінок вітчизняної історії періоду Другої світової війни стали бої за Дніпро у жовтні-листопаді 1943 року. Саме тоді «вождеві всіх часів і народів» захотілося відсвяткувати 7 листопада – 26-ту річницю Великої Жовтневої Соціалістичної революції – значними військовими успіхами. Звідси категоричний наказ: «Київ узяти за будь-яку ціну саме до цієї дати!».

Саме тоді наше рідне містечко, щойно визволене від німецько-фашистських окупантів, опинилося в самому епіцентрі кривавого виру подій. Першим ще за радянської доби на повний голос сказав страшну правду про «незагойні, найболючіші карби Дніпра» наш земляк – син солдата, тяжко пораненого і чудом уцілілого під час форсування Дніпра у Долині Смерті поблизу Кременчука, Шевченківський лауреат Олексій Дмитренко: «Досі мої земляки так і кажуть – хто з решетилівців витримав форсування Дніпра, той витримав усю війну. А ні, то в кращому випадку до рідних дійшла похоронка...».

Бо таки-так. Мобілізованих «підмітали під одну мітлу» – ні пояснень, ні виправдань. Якщо був «під німцем», значить знюхався, за-проданським духом просяк; день-третій таке-сяке навчання в лісі, а далі вивірена одна дорога – штрафний батальйон; не вмєш стріляти, погано бачиш, хриплять підгнилі легені, не маєш зброї, а хочеш жити – навчишся, все здобудеш у бою. «Гарматне м'ясо» не взяте на облік на постачання. Завбачливі і морально чистесенькі командири часто не заносили мобілізованих навіть у списки для навчання, а, отже, ні перед ким не звітували й ні за що не відповідали, не вели обліку втрат. Дві-три явні смерті треба було пройти, щоб тебе визнали за солдата. Чи не вся моя Решетилівка, чи не всі Кобеляки, Нові Санжари, Диканька, Зіньків, Козельщина, Полтава... полягли на Дніпрі, трупами перегатили річку... А ще ж «півзюди», «діти диких гір, степів і пустель» – узбеки, татари, казахи, туркмени, киргизи, таджики... А ще ж білоруси, уральці, сибіряки, волгарі... Скільки сотень і тисяч потягла на той світ крижана осіння хвиля Дніпра... Людське бидло, сіра отара (в очах м'ясників-дуроломів із позначкою полководчого генія – Жукових, Конєвих, Манагарових, Говоруненків...), безправна худоба, яка не мала ні ліку, ні числа...».

Сьогодні ми маємо змогу підтвердити ці пекучі, правдиві, моторошні слова письменника безпристрасною статистикою архівних документів.

21 жовтня 1943 р. вступила в дію постанова ЦККП(б)У «Про заходи по проведенню перевірконої реєстрації військовозобов'язаних запасу та призов до Червоної Армії громадян 1926 року народження». До мобілізаційних процесів підключилися не тільки працівники військкоматів, а й співробітники НКВС, міліції, військовослужбовці,

партійні активісти. За далеко неповними даними на кінець 1943 р. у діючу армію було направлено 250 тисяч призовників і 130 тисяч колишніх військовополонених із визволених областей Лівобережної України. Це нове поповнення, іноді навіть не переодягнувши у форму і не давши зброю, кидали у наступ. Саме тому за цими «солдатами» закріпилися в історії назви «чорносвітники», «чорнопіджачники», «сірі піджаки». Їх, ненавчених, без складання присяги, кидали в бій як «гарматне м'ясо», нехай, мовляв, «спокутують кров'ю ганьбу перебування в окупації». Восени 1943 р. середньодобові втрати Червоної Армії становили 67805 осіб. Що ж стосується українських юнаків, то в разі загибелі вони втратами не вважалися і офіційною радянською статистикою не враховувалися – формально військовими вони ще не були, адже не встигли прийняти присягу.

Тут важко не погодитися з письменником-фронтовиком Віктором Астаф'євим, який вважав, що «радянська вояччина – найоскаженіша, найбоязкіша, найпідліша, найтупіша з усіх, які були до неї в світі. Це вона «перемогла» 1:10! Це вона кидала наш народ, як солону у вогонь... Страшно навіть називати справжню цифру втрат... Якщо назвати, то замість парадного кашкета треба надівати схиму, ставши на коліна в День Перемоги, й просити у свого народу вибачення за бездарно «виграну» війну, в якій ворога завалили трупами, втопили у людській крові...».

Решетилівська «мобілізація»: спогади ветерана. 90-річний Микола Степанович Козюра мав бути в одному строю зі своїми 16–18-річними ровесниками, решетилівськими «сірими піджаками», мобілізованими наприкінці вересня – на початку жовтня 1943-го. Завадив цьому лише випадок. Ось як про це розповідає сивочолий ветеран.

«На другий день після визволення Решетилівки 23 вересня 1943 р., радянські війська розпочали переслідування гітлерівців, які відступали старою Говтвянською дорогою на Попівку і Сухорабівку. Об'їжджаючи замінований фашистами місток при виїзді з містечка неподалік від нашої хати на перетині вулиць Крупської та Червонопартизанської, два ЗК-катюші погрузили в канаві. Щоб допомогти військовим вибратися із багна, я зняв із хати вдома та у сусіда Матюхи двері, зрубав кілька молодих дерев. Все це поклали під колеса машин і вони змогли вибратися з пастки. Тим часом до нас підійшов офіцер

(як потім виявилось, заступник командира саперного батальйону) і бійці-зенітники доповіли йому: «Ось цей хлопець допоміг нам вибратися з халепи». Той глянув на мене, зальопаного грязюкою, з сокирою в руках, і запитав:

– Плотникуєш?

– Так, – відповів я.

– А живеш де?

– Он моя хата, – показав я.

– Значить так, завтра о 4-ій ранку я прийду і заберу тебе з собою.

При собі мати сокиру, пилаку і метр.

Вранці він забрав мене і повів до зруйнованого ворогом мосту в районі РТС. Там уже були два чи три діди-плотники з колгоспу ім. Горького, а незабаром підійшло і кілька саперів. Завдання було чітке і однозначне – терміново відновити міст через річку для руху радянських військ на Кременчук. Спочатку поклали на вцілілі палі дошки, щоб через річку можна було перейти, а потім почали шукати дерево для нової відбудови мосту, яким мала пройти і бойова техніка. Для цього необхідні були дерев'яні колоди не менше 4 м довжини і хоча б 20 см завтовшки. Зрізали 2 чи 3 деревини в Сенях, а потім «перепрофілювали» мене у заготовача. Знайшли підводу з конячиною і я кілька днів підвозив до мосту заготовлені ще німцями для власних потреб на розгромленій базі стовбури дерев, стропила, дошки, гвіздки, скоби і проволочку... Працювали від зорі і до зорі, адже завдання треба було виконати оперативно і дуже якісно.

А тим часом у містечку розпочалася мобілізація моїх ровесників «на Дніпро». Підбирали практично всіх юнаків 1924–1926 років народження, яким на початку війни було 15–17 років, і які не з власної вини опинилися в окупації. Один-два тижні «підготовки» у плавнях в Березняках і їх, не перевдягнутих і беззбройних, уже гнали через відремонтований нами міст на форсування Дніпра. Ніколи не забуду цієї моторошної картини: як у розритому мурашнику, чорним валом валило людей у шинелях, бушлатах, куфайках і сіряках... Хто зовсім беззбройний, хто з мисливською рушницею. Були всякі – з полону, з оточення, хворі (котрих у сорок першому не взяли на фронт через слабкий зір, чахлі легені та якесь каліцтво). Були ще хлопчики двадцять п'ятого, двадцять шостого років народження... Тепер усі одним

миром мазані, всіх чужикало в одній маі́трі, переквацяній одним невідмивним, липким чорним дьогтем. На всіх було накинута негласний спільний ярлик «запроданці», «зрадники», а м'якіше кажучи «чорносорочечники», необмундировані штрафники і напівштрафники ... Їх без вини-винних затягував зашморг поганьблення, над ними (і цілим людом, який опинився під німцями на окупованій землі) безжалюбно завис «дамоклів меч» дикого звинувачення й шельмування: «Мы кормили вонючих вшей на фронтах под пулями, за вас проливали кровь дни и ночи, а вы, продажная хахляцкая мразь, в это время отсиживались на теплых печах, прятались за юбки баб! Подлый скот! На переправах вам приказ – назад ни шага!!!» (О. Дмитренко).

Мені ж, уже зарахованому до складу саперного батальйону, довелося тоді ще майже місяць пропрацювати на відбудові цього, а потім і «старого» мосту через Говтву. Я прощався щоденно з десятками ровесників-земляків, сусідами і знайомими, які проходили через міст, навіть не усвідомлюючи тоді, що бачу їх востаннє ... А повістку на фронт до діючої армії отримав тоді, коли «штурм Дніпра» був уже позаду...».

Відчуваючи свою відповідальність перед пам'яттю ровесників, полеглих на берегах Славути, Микола Степанович ще в 2003 році після тривалого і скрупульозного пошуку створив єдиний список земляків, полеглих на дніпровських переправах у криваву осінь 1943-го. Зібрані ним дані вражають. Лише з самої Решетилівки із загальної кількості (1627) полеглих – 563 (або кожен третій) загинули у боях за Дніпро. Серед них – 43 юнаки 1924–1926 р.н.



Дудка Лука Минович

Спогади тих, хто «всім смертям на зло» чудом вижив у тій «жахливій м'ясорубці», вміщені у трилогії «Далеке відлуння» нашого земляка-краєзнавця О. Довгого-Степового. Візьміть до рук зібрані ним унікальні матеріали й ще раз перечитайте розповіді про земляка, командира полку, підполковника Луку Дуд-

ку, якому «за кмітливість, мужність і відвагу, виявлені під час форсування Дніпра», присвоєно звання Героя Радянського Союзу і його побратимів-земляків, яким вдалося пройти через пекло дніпровських переправ. Ми ж дозволимо собі привести лише три коротких уривки зі спогадів солдат-«чорносорочечників» Івана Криворучка з Нової Михайлівки, Михайла Сала з Решетилівки та киянина Василя Сокура.

«На п'ятий день після звільнення Полтавщини від німців мене призвали в армію. «Новоспечених» солдатів вивели на берег Дніпра у район Градизька. У військову форму не перевдягли. Видали рушницю старого зразка (одну на трьох). Надали примітивні плавзасоби для форсування широчезної річки і – вперед! Але тут налетіла німецька авіація, рознесла в друзки ті плавзасоби. Чимало форсувальників навіть «припечаталися» до землі в тій долині або залишилися на дні річки. Вижили одиниці». (І. Криворучко).

«Особливо багато полягло на Дніпрі новобранців із Решетилівського району. Вони були навіть необмундировані». (М. Сало).

«Щойно мобілізованих на Лівобережжі, вчорашніх селян гнали до Дніпра. Часто батьків разом із синами... Із дверима на спині, знятими з хатніх петель, чи з снопами соломи... А бувало, що й... з дерев'яним хрестом на плечах... Чим не Голгофа?». (В. Сокур).

На місці, де у вересні-жовтні 1943 р. розташовувався польовий військкомат і збірний пункт для новобранців, у 2003 році було відкрито пам'ятник «дніпровцям». На ньому викарбували слова: «З цього місця восени 1943 р. пішли в безсмертя сотні молодих земляків. Пам'ятаймо! Нащадки. 2003 р.».



Пам'ятник Дніпровцям
в смт. Решетилівка

Ігор Козюра, доктор наук з держуправління,
кандидат історичних наук.

Валерій Козюра, краєзнавець.

ПОСОЛ З МИНУЛОГО ЧИ ПРОВІСНИК МАЙБУТНЬОГО

(роздуми над старим фотознімком,
який став музейним експонатом)

Такий крилатий рукотворний велетень, якщо трохи пофантазувати, комусь може нагадати напівміфічного птерозавра. Але ще не так давно вітряні млини в наших краях аж ніяк не вважалися дивиною і являли собою неодмінну складову степового пейзажу. Мабуть, не було жодного села, де б неподалік, з пагорба чи іншого доступного місця, не гурчав під вітром розмірено і поважно цей трудівник, переробляючи зерно на борошно. І вабив, як символ достатку та благополуччя. А також відігравав певну роль і в духовному житті краян. Давні перекази і описи свідчать, що тут і поблизу завжди відбувалися романтичні, ділові і розважальні зустрічі, магічні дії, обговорювалися новини, батьки дорослих дітей навіть сваталися і т.ін.

Свідком всього згаданого був і цей, зображений на світлині, млин, який стояв біля села Паненки. Він пам'ятний уже тим, що продовжував функціонувати ще й у 70-і роки минулого століття – найдовше в окрузі. Навіть тоді, як село стало електрифікованим, односельці не забували сюди дороги.

Тутешня місцина в розлогій сільській долині, де не бракувало повітряних потоків, колись за адміністративним поділом належала до Говтвянської сотні, звідки розселились козаки, а потім –



Вітряк в с. Паненки
Світлина 60-их років ХХ ст.

до Хорольського повіту, в якому Калениківська волость (об'єднувала також села Сухорабівку, Шилівку, Хрещате і численні хутори) давня вважалась благодатною. Наявність будівельної деревини, родючі чорноземи, зарибнені водойми забезпечували місцевий люд добробутом. Але хліб головував над усім. Тож вистачало збіжжя для млива, а борошна та круп для власного споживання та ярмаркувань. Крім того, господарі їздили в Сухорабівку, де діяв на Пслі знаменитий вальцовий млин графа Капніста і де виготовляли високосортне борошно, що призначалося на здобний, святковий хліб. Однак саморобні вітряки не простоювали. У волості на початку ХХ століття, згідно архівних даних, їх було близько двох десятків.

Варто уваги те, що на відміну від інших діючих тут вітряних млинів, які колись лишилися від заможних власників, здебільшого репресованих, цей спорудили власноруч самі місцеві умільці. І символізував він відгоді ще й згуртованість односельчан, радість колективної праці, вселяв надію на краще майбутнє. Літній житель Паненок, колишній місцевий керівник Григорович Василь Кирилович розповідає:

– Наш млин, з появою якого відпала потреба в примітивних жорнах, особливо в ті важкі воєнні та повоєнні роки, довго служив нам та околичному люду і колективному господарству. А зводили та ремонтували його гуртом. Найбільше тоді постарався зав майстернею Новохатка Олексій Дмитрович, а мірошникувати довірили Мироненку Семену Яковичу. Пізніше, коли з'єдналися з шилівським колгоспом, про надійність вітряка дбав завгосп Яковенко Лука Савич. Їх і досі згадують земляки добрим словом. На жаль, млина не вдалося зберегти як пам'ятку старовини, хоча така задумка була в тодішнього голови колгоспу Шаковицького Доброслава Олександровича. Одного разу його несподівано зруйнувала нічна буря...

Справді, не зайвим було б сьогодні доторкнутись юними руками до крила ось такої, образно кажучи, небесно-земної птиці. Та, виконавши своє призначення і полишивши по собі щось легендарне, світле, зокрема – для української душі, ці крилаті створіння «відлетіли», як ті ж напівміфічні птерозаври, в минуле. В минуле, але не в забуття. Більше того, якщо й далі поміркувати-пофантазувати, вдивляючись у знімок півстолітньої давності, то можна припустити, що вони, вітряки, можуть колись ще повернутись. Уже навіть повертаються. В ролі

знову ж таки вловлювачів дорованої природою дармової корисної енергії. Звичайно, нові покоління вітрових машин будуть інакшими, відмінними від дідівських вітряків. Але чимось і схожими, як це вічно водиться поміж пращурами і нащадками. І образ цього «пращура» завжди будитиме творчу уяву майбутніх мрійників і умільців.

Григорій Кошкалда,
с-ще Решетилівка

▣ «ДОБРА РІЧ, КОЛИ В ХАТІ Є ПІЧ» ПІЧ-МАТИ

У козаків-запорожців була Січ-мати, а у козаків-хліборобів – Піч-мати. Чия «мати» більше вплинула на формування менталітету українців? Порівняємо: Запорізька Січ існувала близько трьох століть. А печі, навіть з димоходами, знаходили при розкопках поселень трипільської культури (III тисячоліття до н.е.).

«Лежати на печі і їсти калачі» – найпопулярніше побажання українських селян у давні часи.

Однією з причин живучості цього елемента житла була його універсальність. У печі готували їжу (в деяких регіонах України її так і називали «вариста піч»); пекли хліб, пироги, короваї; на печі спали діти і старики; на коминах сушили цибулю, часник, хміль та інші припаси, без яких не прожити взимку в оселі. На черені печі пророщували солод, з якого варили пиво, у розсипаному гарячому зерні лікували простуду.

Ніде не приготувати такої смачної каші і випекти таких пирогів, як у печі. Нагрів йшов знизу, з «поду», а напівсферичне склепіння забезпечувало рівномірний розподіл температури та інфрачервоного випромінювання.

Коефіцієнт корисної дії печі дуже високий. Вона довго тримала тепло. Завдяки потужній, але тихій тязі в приміщенні завжди було чисте повітря і не було сирості.

На паливо використовували дрова, хмиз, солому, стебла соняшника, висушені плитки з суміші соломи та гною.

Вимуровували піч зліва або справа від вхідних дверей навпроти передніх вікон хати. В кінці зими в закутку біля печі зазвичай стояло на



Українська піч

тремтячих ніжках новонароджене телятко і час від часу пускало «струмінець» на підстелену солому. Під припічком попискували курчата і каченята. В запічку господині тримали сірники, сіль, різні приправи. Куток біля дверей займали кочерги і рогачі з дерев'яними ручками, які жінки декількох поколінь відшліфовували до дзеркального блиску.

За рахунок печі збільшувалась площа для снання дітей і стариків. У деяких родинах із настанням холодів,

одружений син підсаджував батька на піч, де той і зимував до весни. А коли старий пробував давати молодятим якісь поради, син з досадою відповідав: «Та чи Вам, тату, своїх клопотів мало, що Ви ще і нашими переймаєтесь?».

На піч ховалися молодичі від кулаків п'яних чоловіків і вже з-за коминів «чортували» їх. У народі казали: «На печі і баба хоробра!».

Коли приходили свати, майбутня наречена притулялася до печі і, соромливо, закриваючись вишиваним рукавом, колупала нігтем комин.

Жінка і піч вважалися невід'ємним поняттям. Поратися біля печі дівчат привчали ще змалечку. Треба було бути справжньою майстринею, щоб вміло маніпулюючи рогачами, горшками, чавунами, ще до сходу сонця приготувати їжу на цілий день.

А випікати хліб? Правильно приготувати опару – тільки півсправи. Потім треба у відповідно нагрітій печі розгребти жар і з допомогою дерев'яної лопатки «посадити» хліб. І точно витримати час випікання. Іноді хліб «саждали» на великі капустині листки, іноді використовували жерстяні піддони.

У кінці XIX століття до печі почали прирощувати плити-лежанку, в яку вмонтовували духову шафу (духовку). На плиті готували їжу переважно влітку та в ті дні, коли не випікали хліб. У деяких обійстях на подвір'ї будували, так звані, «літні пічки», без коминів і черені. Від негоди захищали легкими навісами.

У перші повоєнні роки мені з братом піч була, ніби кімнатою в кімнаті. Тут при світлі газової лампи готували уроки, грали в карти, сварилися, мирилися... Провалившись взимку на молодому льодові ставка, в'юнами прослизали на черинь сушитися.

Коли до батьків приходили гості і починалася гостина (а батьки були ще ж молоді!), нам командували: «Марш на піч!». І ми тільки п'ятками зблискували. А потім, крадькома визираючи з-за занавіски, слухали патефонну Клавдію Шульженко та частіше «Де ж ти, хме-елю, зиму зимувався?» або «Ой, чий то кінь стоїть?»...

У лютневі морози, коли нас не відпускали гуляти на вулицю (не вистачало «спецодягу»), навколишній світ ми спостерігали з пічного віконця. І скільки ж цікавого бачили! Сніги майже під стріху, аж голубі на сонці. По гілочках бузку вистрибували синички і горобчики, майже під віконцем пропетляв сліди заєць. Ех, якби його побачити!

А сусіди – дядько Микола зупинив тітку Марію, яка поверталася з ферми і щось їй говорить-говорить... Набагато довше, ніж дозволяють сільські правила пристойності. Це вже нам інформація для роздумів...

У 50-ті роки минулого століття почалася ера примусів, керованих, керосинок, газових та електричних плиток і печі стали розв'язувати. А хліба можна було вже купити в сільському магазині.

Сучасні майстри кулінарної техніки, конструюючи теплову кухонну апаратуру, надають їй риси старої доброї печі – намагаються збільшити акумулюючу здатність, забезпечити рівномірний розподіл температури, всесторонній нагрів виробів (особливо зверху за рахунок інфрачервоного випромінювання). Навіть жарочні шафи розміщують на такій же висоті, як і «під» української печі.

За останні роки «під-мати» розніжила багатьох нащадків козацької слави: «От, якби під була на коні, а я на печі, ех, і козак був би...». Нині треба забути це прислів'я і всім «злізти з печі».

Володимир Гайдар,
с-ще Решетилівка

■ І ОБРИВАЛИСЬ НИТКИ РОДОВОДІВ

У 1928 році році в моєму рідному селі Піщане (нині Нагірне) після перепетій із ТОЗами, ТСОЗами (товариствами спільного обробітку землі) організувався колгосп «Третій вирішальний». Від старожилів знаємо, що заганяли до колгоспу так: хочеш – ступай, не хочеш – корову заберемо. Піщанський колгосп поволі спинався на ноги і збирав непогані врожаї. А потім почав збирати свій скорботний врожай Голодомор. Однією з перших тоді вимерла сім'я Павла Соколенка: дружина Марія, діти Наталя (13 років) і Галина (11 років) – бо втратила годувальника. Павло, який працював машиністом у млині, потрапив під шків локомотива. Його, першого в окрузі, хоронили з духовим оркестром. Почувши похоронну музику, виснажений дідусь Іван Писанка попрохав, щоб йому зіграле ще за життя. Прохання вдовольнили, а наступного дня дідусь, умиротворений, помер.

Померли батько, мати, дідусь і бабуся моєї майбутньої матері. Її, одинадцятирічну, вдовочило подружжя Козаченків – Павло і Марфа. Дід матері – Данило Дудченко, бравий вояк полку Його імперської величності, вижив і в Першу світову, і в Громадянську війни, а от голоду не витримав. Кістява скосила цю колись кремезну людину.

Голодомор перервав родоводи сімей: Дем'яна Дудченка, Гордія Дудченка, Каленика Дудченка, Антона Махового, Омелька Гайдара, Федота Миргородського, Тихона Бажана, Корнія Цимбала, Кирила Цимбала, Панька Сученка... Щоб не втомлювати читача, називаю далеко не всі вимерлі сім'ї. Їх у Піщаному було не один десяток.



Родина з с. Нагірне (Піщане), світлина 30-х років. Зліва направо: Козаченко (Дудченко) Марія Юхимівна, померла в голодомор, її дочка Марійка, Козаченко (Махова) Уляна Юхимівна. Внизу діти Уляни – Іванко і Галина.

Важко й страшно згадувати, але були випадки канібалізму. Так, після смерті Івана Ч. його дружина з'їла двох дочок. Лише старшій вдалося втекти в село Буняківка (нині Козельщинський район) до родичів і вижити. І ще. Сусіди однієї сім'ї стурбувалися, що вже два дні не бачать їхнього сина Іванка. Повідомили про це в сільраду. Представники місцевої влади знайшли в печі чавун, де варилася його голівка, а в погребі – діжку з солониною.

Був у селі так званий «патронат», де підгодовували сиріт і напівсиріт. Але й там діти вважали ласощами спорш із сіллю.

Точний облік убієнних Голодомором у тому чи іншому поселенні нині важко встановити. Так, у національній Книзі пам'яті жертв

Голодомору 1932–1933 років по нашій області сказано, що в Нагірному в те страхівіття померло від голоду 27 чоловік. З допомогою ж старожилів з'ясовано, що жертв було не менше 115.

Володимир Гайдар,
с-ще Решетилівка

ТРАКТОР «УНІВЕРСАЛ»

Мабуть, кожен, хто заїжджає в Решетилівку по Кобеляцькому шляху, зі сторони Новоселівки, мимоволі зупиняє погляд на тракторі, що стоїть на п'єдесталі біля РТП, де палахкотять слова:

*Заслужил ты честь и славу
Трактор-дедушка по праву.*

Сьогодні всі знають, що цей «Універсал» пам'ятник тим людям, які свого часу орали, сіяли, збирали врожаї, кували Перемогу. Кожен



Пам'ятний зна трудової слави – трактор «Універсал»

хто заїжджає в Решетилівку по Кобеляцькому шляху, мимоволі зупиняє погляд на тракторі, що стоїть на п'єдесталі,

От чи цікавився хтось господарем цього трактора: хто він, чи вона, яка його доля?

Історія цього пам'ятника увібрала в себе долю не лише однієї людини, а й відобразила долю цілого покоління.

Тож дозвольте познайомити вас з господаркою «Універсала».

Народилася Пелагея Григорівна Пужай 3 жовтня 1915 року у Пасічниках. В родині Григорія Миновича та Тетяни Миколаївни Іванюків вона була третьою дитиною із восьми – порівно хлопчиків і дівчаток.



Пужай Пелагея Григорівна

- Батьки були дуже роботящі, особливо батько. Все старався, щоб у сім'ї було вдосталь хоч б поїсти. Отож до школи ходити довго не довелося. Ще дитиною пішла пасти овець.

Коли в селі організували колгосп, пішли всією сім'єю. Тоді довелося їй, ще підлітку, трудитися на різних роботах – і худобу пасла, і снопи возила, а потім ланковою була. Так за тяжкою працею і незчулася, як нагрянула біда – прийшов страшний голод. Доля цієї сім'ї мало чим відрізнялась від доль тисяч інших сімей.

Все забирали – корову, свиней, курей, навіть картоплю з печі повигрибали і позабирали в кишені. Плакала менша

сестричка Ніна, коли забирали вузлик із сушеними ягодами. Родина тоді дуже голодували, були пухлими. Найдужче пухлою була мама. Та Пелагея ходила на роботу в колгосп, бо там хоч трішки давали їсти. А ще, йдучи додому, тремтячими руками ховала за пазухою качан кукурудзи, несла мамі, щоб хоч трішки її підтримати.

Чи то доля зглянулася над сім'єю, чи так потрібно було статися, але громада села вирішила сім'ї Іванюків корову повернути. Ожили діти, стала на ноги мати. Немов би все і гаразд було, біда потроху відходила, життя налагоджувалося.

Та раптом нове горе – заарештували батька. Хто, за яку вину, куди повели? Нікому нічого не говорили, але більше його сім'я не бачила. Довідалися, що вже після війни його розстріляли.

- Так мені його шкода й понині, - згадувала Пелагея Григорівна.

- Який він був трудяга, нікому зла не зробив. Хто ж і за що на нього звів наклеп? Він же так любив колгосп, був головою ревізійної комісії, все дбав про суспільне добро.

Знову чорні хмари нависли над сім'єю. Дітей багато, працювати ще дуже нікому, мати хвора. Що робити? Неодноразово ставила собі таке питання. А тут в село прийшли перші трактори і хто на них

працював, краще заробляв. От і вирішила Пелагея вчитися на трактористку. Але не так-то було: як дочку репресованого, в першій Решетилівській МТС на курси не взяли, - і знову сльози затуманили очі жінки, слова в перемішку зі сльозами ледь зривалися з вуст.

Лише після третього разу все ж таки влаштувалася вона восени на курси тракторів. Вже повесні вийшла в поле на маленькому ХТЗ.

Старалася чесно робити, і культивувала, й орала, й сіяла, і за просяпними доглядала, і на жнивах хліб збирала. - Було, дивлюся, що хтось більше мене зробив, то я той вузлик, що з їжею в тракторі, і не витягую, на ходу виймаю шматочки, та й їм, аби ні від кого не відстати, аби більше зробити, більше заробити. Так полюбила цю роботу, що вже про іншу і не думала. Було, за день розберу трактор, перемию в керосині всі деталі і знову складу. От тільки біда була, не знала марки тракторів, та ви про це не пишійте, адже я малограмотна була, так, немов би довіряючи мені таємницю, говорила жінка.

Старанну дівчину помітило керівництво і коли один з трактористів погано працював, від нього забрали «Універсал» і передали їй. Можливо не всі знають, що з себе являє трактор «Універсал», повністю весь із заліза, при русі страшний гул і тряска. Для того, щоб управляти «сталевим конем» потрібно мати велику силу в руках.

Веселіше пішла робота. Все ніби добре. Та знову біда. Прийшла звістка – війна. Решетилівська МТС почала збиратися в евакуацію.

На власному тракторі, з усім знаряддям, з особистими речами, їхали по Воронежській, Ростовській, Сталінградській областях і всюди працювали. А одного разу згорів «палуб» і в ньому всі особисті речі Пелагеї Григорівни. Залишилася в чужому краю, в старій рваній спідниці.

1 січня 1945 року повернулася з евакуації в Решетилівку. І що ви думаєте: привезла свій трактор «Універсал», плуги, і ще купу різних деталей. По дорозі де їхали, стоїть покинутий трактор, розбирали його на деталі. Вдумайтеся нинішні господарі суспільної техніки в ці слова. Це ж треба було молодій дівчині, повертаючись додому із тяжких мандрів, не про своє особисте життя думати, а про долю МТС, везти не якісь подарунки сім'ї, а деталі для трактора. Нехай ця її розповідь послужить хоч кому-небудь прикладом. Звичайно, її старенький «Універсал» вернувся додому досить-таки «підтоптаний», тому

в МТС їй дали нового, саме цього, який нині і стоїть на п'єдесталі біля РТП.

В 1949 році молода трактористка Поліна зустріла юнака з Підгорянки – Максима Пужая. Одружилася. Народилося у молодій сім'ї двоє дітей – син Олексій і дочка Галина. Мати чоловіка допомагала в усьому. Коли приїхала до чоловіка, теж працювала трактористкою у місцевому колгоспі на «Універсалі».

Голова правління Д.С. Завада видав Поліні (так він її звав) нового трактора «Беларусь». Свого «Універсала» Пелагея здала в МТС, де він удостоївся високої честі стояти на п'єдесталі. Одного разу, коли у ремонтній майстерні у Жовтневому ремонтували трактор, Пелагеї Григорівні раптом стало погано. Дуже ноги пухлі були. Поклали до лікарні, довго лікувалася, а коли повернувся додому, то принесла вирок лікарів: II група інвалідності і легка праця.

Що ж, пережиті тяжкі роки взяли своє і головне - здоров'я людини. Довелося за нього вже потім боротися. Знову доля зглянулася над жінкою і дала можливість ще працювати для держави та сім'ї.

Поправившись, вдома не сиділа. Працювала на птахофермі, на городині.

Мимоволі ще раз, ніби на кінострічці, переглядаємо нелегке життя, героїні нашої розповіді, сповнене в основному такою важкою працею. Хоч і відзначена вона орденом Трудового Червоного Прапора, шістьма медалями, численним грамотами, подяками, але скільки здоров'я і сили це збрало.

Наталія Ширшова,
с-ще Решетилівка

ВІЗИТНА КАРТКА УКРАЇНИ

Фотофакт

Самобутньою, оригінальною і неповторною «візитівкою» України і рідного краю у Раді Європі є гобелен нашого земляка, Народного художника України, лауреата Державної премії імені Т.Г. Шевченка Леоніда Товстухи «Народжені рідною землею». Переконатися у цьому на власні очі мав змогу під час відвідування штаб-квартири Ради Європи у місті Страсбурзі наш постійний автор, доктор наук з



державного управління, професор Полтавського університету економіки і торгівлі Ігор Козюра.

«Один із останніх гобеленів Леоніда Самійловича, котрий, на думку фахівців, став справжньою легендарною особистістю, художником світового рівня і вписав славу сторінку в історію українського мистецтва», щиро і щемно розповідає європейцям про палку синівську любов видатного митця до неньки України і своєї «малої Батьківщини» – Решетилівки, здатних народжувати неземну красу» – зазначив вчений.

Василь Івко, краєзнавець

❁ ЛІТЕРАТУРА: ❁

1. Адміністративно-територіальний поділ Полтавщини (1943–2002 рр.): Довідник з історії адміністративно-територіального поділу [Текст]. – Ч. II. – Полтава: Полтавський літератор, 2002. – 377 с.
2. Байда, О.П. Старшина Полтавського полку (др. пол. XVII ст.) / О.П. Байда. – К.: ТОВ «Міжнародна фінансова агенція», 1998. – 41 с.
3. Білоусько, О.А. Нова історія Полтавщини. (Друга половина XVI – друга половина XVIII ст.) / О.А. Білоусько, В.О. Мокляк. – Полтава: Оріяна, 2003. – 264 с.
4. Бучневич, В.Е. Местечко Решетилівка, Полтавського уезда / В.Е. Бучневич // Труды Полтавской Ученой Архивной Комиссии. – Полтава, 1917. – Вып. 15.
5. Ватуля, Б. Селище Решетилівка до 1917 року / Б. Ватуля // Під прапором ленінізму. – 1963. – 12 лист.
6. Герої землі Полтавської: довідник у 12 вип. Вип. 1. Герої Радянського Союзу / упоряд. О.А. Білоусько, А.К. Гребіник, Т.П. Пустовіт. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2010. – 112 с. іл.
7. Герої землі Полтавської: довідник; Випуск 2. Герої Соціалістичної праці. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2011. – 116 с.
8. Данішев, С.О. Решетилівка / С.О. Данішев, О.П. Фоменко, Д.І. Ширшов // Історія міст і сіл Української РСР (Полтавська область). – К.: УРЕ, 1967. – С. 851–866.
9. Дашкевич, Я. Гетьманська Україна. Полки. Полковники. Сотні / Я. Дашкевич // Пам'ятки України. – 1990. – № 1. – С. 11–13.
10. XX століття: події, факти, імена ... // Решетилівський вісник. – 2013. – 31 трав.
11. 20 сходинок Незалежності: [найпомітніші віхи з історії нашого краю за 20 років] // Решетилівський вісник. – 2011. – 19 серп.
12. 90-річний ювілей району: історія і сучасність: [знаменні віхи; про Герб, Гімн та Прапор Решетилівщини] // Решетилівський вісник. – 2013. – 26 квіт. – С. 1–3.

13. Довгий-Степовий, О. Далеке відлуння. Книга перша: Незгасний вогонь подвигу / Олексій Довгий-Степовий. – Полтава: Дивосвіт, 2005. – 300 с.
14. Довгий-Степовий, О. Славні люди Решетилівщини. Нариси, замальовки, стислі біографічні оповідки / Олексій Довгий-Степовий. – Полтава: Дивосвіт, 2013. – 236 с.
15. Довгий-Степовий О. Є. У кожного своя стежина: Слово про славу плеяду письменників і літераторів Решетилівщини ХХ – початку ХХІ століть / О. Є. Довгий-Степовий. – Полтава: Дивосвіт, 2010. – 260 с.
16. Довгий-Степовий О. Чебрецеві завії: [Повість-есе] / О. Довгий-Степовий. – Полтава: ІВА «Астрея», 2004. – 136 с.
17. Довідник адміністративно-територіального поділу Полтавської області на 1 січня 1968 року [Текст]. – Вид. 3. – Полтава, 1968. – 239 с.
18. Загайко П. Полтавські дороги Кобзаря / П. Загайко. – Полтава: «Полтава», 1990. – С. 14.
19. Звід пам'яток історії та культури України: Полтавська область. Решетилівський район [упорядн., наук. ред. В.О. Моцяк], автори статей: В.А. Андрієць, Г.І. Галян, І.І. Діптан та ін. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2010. – 214 с., іл.
20. Жук, В.Н. З історії Решетилівки. Хроніка подій/ В.Н. Жук, З.М. Суховська // Під прапором ленінізму. – 1963. – 14 груд.
21. Кисіль, Ю.М. Решетилівка – козацьке містечко/ Ю.М. Кисіль // Добродій. – 1998. – №4.
22. Книга пам'яті України. Полтавська обл. Полтавський р-н, Решетилівський р-н, Семенівський р-н/ Головна редкол. І.О. Герасимов та ін. – Полтава: Полтавський літератор, 1997. – 1060 с.
23. Книга скорботи України: Полтавська область. Т. 1/ Гол. редкол. І.О. Герасимов та ін.
24. Козюра, І. «Засвіт стали козаченьки...» Сторінки історії Решетилівщини в добу Козаччини. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2009. – 56 с.
25. Козюра, І. Решетилівщина: історія і сучасність. Краєзнавчий нарис/ І.В. Козюра, В.М. Козюра. – Полтава: ВАТ «Видавництво «Полтава», 2002. – 96 с.

26. Кривошея, В.В. Українська козацька старшина. Урядники гетьманської адміністрації. Реєстр. Ч. 1. – К., 1997. – 84 с.
27. Лідер Решетилівської відбудови 80-х І. Г. Боровенський у калейдоскопі подій і спогадах сучасників: [документальна розповідь] / упоряд. і ред. І. Циган. – Полтава: ТОВ «АСМІ», 2014. – 450 с.
28. Мельникова, И.С. Отчёт об археологических разведках 1987 г. в Решетиловском и Козельщанском районах Полтавской области разведотрядом Полтавского краеведческого музея (По подготовке материалов к Своду памятников) // НАПКМ. – Спр. №03-274.
29. Міняйло, І. Слово про партизанку із Славок / І. Міняйло // Решетилівський вісник. – 1992. – 5 сер. – С. 2–3.
30. Мокляк, В. Полтавський полк / В. Мокляк // Край. – 2006. – №30. – С. 14–16.
31. Мокляк, В. Полтавський полк в 1709 р. / В. Мокляк // Українське козацтво: історія, сучасне, майбутнє. Міжнародна науково-практична конференція (2004 р.). – Полтава: ПДПУ, 2005.
32. Опішня. Решетилівка: [Фотоальбом] / Автор тексту І. Ю. Горобець. – К.: Мистецтво, 1972. – 96 с.
33. Полтавська область. Адміністративно-територіальний поділ на 1 січня 1978 року [Текст]. – Вид. 4. – Харків: Прапор, 1978. – 230 с.
34. Реверук, В.Я. Полтавщина в огні української революції (1917–1921 рр.) / В.Я. Реверук. – Полтава, ПП Шевченко Р.В., 2014. – 408 с.
35. Рейда, Р.М. Звіт про археологічні розвідки на території Решетилівського району Полтавської області / Р.М. Рейда // НА ЦОДПА. – Полтава, 2003. – Ф.1 с. – Спр. 359.
36. Решетилівка // Дмитренко О. М. Хвіст ящірки: [Вибрані твори] / О. М. Дмитренко. – К.: Молодь, 1991. – С. 86–121.
37. Решетилівка // Полтавщина: енцикл. довідник; за ред. А.В. Кудрицького. – К.: УЕ, 1992. – С. 826–830.
38. Решетилівщина: історія та сучасність: [Краєзнавчий нарис] / укладачі: В. М. Козюра, І. В. Козюра. – Полтава: ВАТ «Видавництво «Полтава», 2002. – 96 с.
39. Ротач, П. Перед очима – Решетилівка // Ротач П. Від Удаю до Орелі. Сторінки полтавської Шевченіани / П. Ротач. – Полтава, 2000. – С. 65–82.

40. Сидоренко, Г.О. Довідник з археології України: Полтавська область / Г.О. Сидоренко, Є.В. Махно, Д.Я. Телегін. – К.: Наук. Думка, 1982. – С.85–86.

41. Товстуха Л. Спогади і роздуми (півстоліття на Решетилівській фабриці художніх виробів ім. Клари Цеткін) / Л. Товстуха. – Решетилівка, 2010. – 196 с.

42. Ханко, В. Сторінки з історії Решетилівщини / В. Ханко // Червоний Жовтень, 1996. – 25, 29 груд.

43. Шерстюк, В.В. Звіт про археологічні обстеження на території Сухорабівської, Калениківської та Шилівської сільських рад Решетилівського району влітку 2006 р. / В.В. Шерстюк. – Полтава, 2006 // НА ІА НАНУ: НАЦОДПА. – Ф.е. – Спр. 445.

44. Шерстюк, В.В. Археологічна розвідка в Решетилівському районі / В.В. Шерстюк // Полтавський краєзнавчий музей. Збірник наукових статей 2005 р. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам'яток. – Полтава: Дивосвіт, 2006. – С. 56–60.

Науково-популярне видання

КОЗЮРА Ігор Валерійович
ГМИРЯ Ігор Олександрович
КІСІАБ Юрій Миколайович
КОЗЮРА Валерій Миколайович
КОШКААДА Григорій Васильович

РЕЙДА Роман Миколайович
ШИРШОВА Наталія Олександрівна
ГАЙДАР Володимир Іванович
ЯРЕСЬКО Марина Вікторівна



РЕШЕТИЛІВЩИНА – мій рідний край

Історико-краєзнавчі
нарис

Коректура авторська
Комп'ютерне верстання Кулинич Є.

Підписано до друку 10.01.2017 р.
Формат паперу 60×84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний.
Ум. друк. арк. 11,6. Тираж 300 пр. Зам. № 12609.

Видавець і виготовлювач ТОВ «АСМІ».
36011, м. Полтава, вул. В. Мішенка, 2.
Тел./факс: (0532) 56-55-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
серія ДК №4420 від 16.10.2012 р.